

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

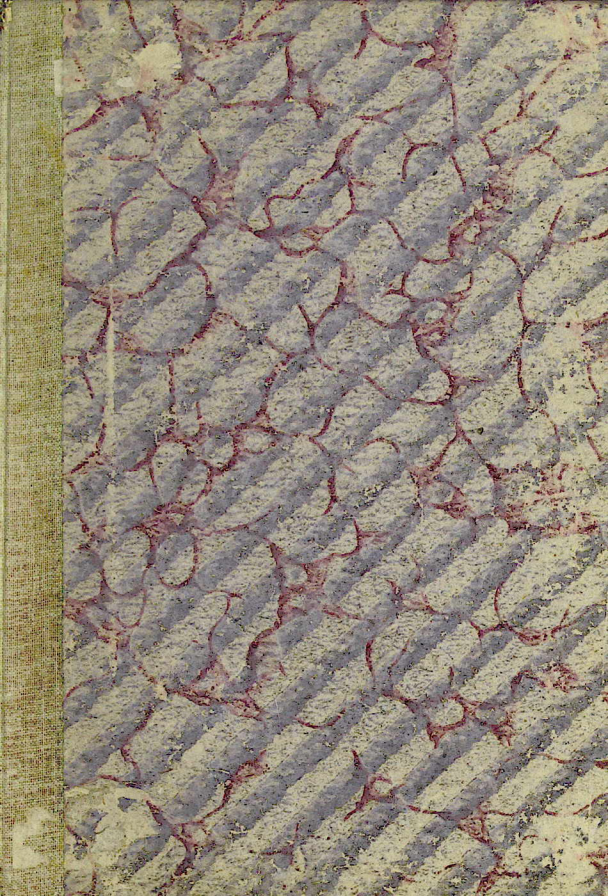
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

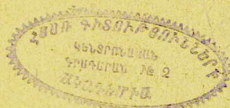

.Տ ԵՍԵՆՅԱՆ

ՄԵՂՎԱՊԱՀԻ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑԸ

1772
A II
23998

ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1929

ՀԱՂԵՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԼՈՒՅՍ Ե ՏԵՍԵԼ «ԳՅՈՒՂԱՑՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆ»-Ի

ԼԵՏԵՎՅԱԼ ԳՐԳԵՐԸ.

1. Ուղեցույց անտառային ուղիներով	50
2. Ս. Շաքունց.—Մեր անելիքները (սպառված)	20
3. Լ. Փրբույան և Մելիքյան.—Խնչու ձեռնառու չե՞ս ձարանում չուղի և չվեց. պանիր պատրաստելը (սպառվ.)	3
4. Փրբույան.—Խոտաբույսերը և նրանց մշակութային յե- ղանակները (սպառված)	10
5. Խ. Ավդալբեկյան.—ՀԱՅԷՀ Հողային Որենդիքը, բա- ցարարական հարց ու պատասխաններով. մասն առաջին, աշխատ. հողադատարարության (սպառված)	30
6. Պ. Հեֆիմյան.—Թխենու մշակութայինը (սպառված)	10
7. Պ. Հեֆիմյան.—Ենթադրյալ վերջը, նրա կերակրելն ու խնամքը	10
8. Խ. Յերիցյան.—Կաթնատնտեսության դրնեական ձեռ- նարկ, մասն առաջին (64 էջ.) (սպառված)	1 և 50
9. Կ. Մելիք-Շահնազարյան.—Մեթաբոլիկ մշակութայինը (ըս- պառված)	20
10. Ս. Ֆրիդլանդ.—Տասը պատգամ անասնապահին	30
11. Խ. Յերիցյան.—Անասնապահ, թե՛ կոտայ. կաթնատնտե- սության	10
12. Լ. Հարաբյան.—Բառարան, կնքի պայմանագիր (շա- փածո) (սպառված)	5
13. Մ. Թադևոսյան.—Շաքունցի և նրա նշանակութ.	15
14. Խ. Տեր-Ներսիսյան.—Խնչու մշակել խաղողի այգիները (28 էջաթուղթ) (սպառված)	35
15. Յերեմեյա զեպի գլուխ.—Անգլիկանության Յերիցյանի Կո- միտեի բանաձևը գյուղացիական հարցի մասին. Ս. Շա- քունցի նախաբանով (սպառված)	15
16. Հայաստանի Կոմսոմոլիստական Կուսակցության Կենտրո- նական Կոմիտեի Զարգաց. Պլանովի Բանաձևերը (սպառված)	15
17. Ռ. Արմենյան.—Խոսք յեղջյուրավոր անասունների ժան- տախտը (սպառված)	15
18. Լ. Ազատյան.—Գյուղատնտեսական բանավորութ. և մի- ջադր. կոմիտեի անունը շարժումը (սպառված)	40
19. Ն. Խան-Աղյան.—Ուղեցույց արդյունավետ խոզաբուծու- թյան (սպառված)	15
20. Ֆերդինանդով.—Հավարած. և նրա ոգուտն. (սպառված)	30

Տ. ԱՍԼԱՆՅԱՆ

ՄԵՂԿԱՊԱՀԻ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑԸ

ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1929

Հայտնագրաֆի տպ. սառ. № 66

Գրառեպ. № 2211 (բ) Տիրաժ 2000

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Մ Ք

Փառաւ եւ վոր մեր հին մեղվապահներից շատերը կրթվել ու դաստիարակվել են ուսական մեղվաբուծական հարուստ գրականությամբ: Հայերեն լեզվով յեղած գրականությունն եւ վաղուց սպառվել ե, ուստի յեւ մեր մեղվապահների մեծ տոկոսը զուրկ ե մնացել տեսական գիտելիքներից, յեւ հաճախ սխալների մեջ ընկնելով՝ իր աշխատանքը կատարել ե լսելով, փորձերով, կամ «ավանդությունների» վրա հիմնված:

Ամեն մի սիրող, սկսնակ յեւ նույնիսկ «փորձված» մեղվապահ կարոտ ե գրքի, ձեռնարկի յեւ խորհուրդների, մանավանդ իրեն հասկանալի մայրենի լեզվով:

Ռուսական գրականությունը թեյեւ հարուստ ե յեւ բազմակողմանի, բայց յեւ այնպեա նա չի կարող լիովին բավարարել Հայաստանում մեղվապահությամբ զբաղվողին: Կովկասի աշխարհագրական դիրքը, բուսականությունն ու կլիմայական պայմանները, անգամ մեղունների բնավորությունն այնքան տարբեր են Ռուսաստանից, վոր ակամայից պահանջ ե զգացվում ունենալու տեղական պայմաններին համապատասխան սեփական գրականություն:

Տ. ԱՄԼԱՆՅԱՆ

Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

ՄԵԴԱՎՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՆՐԱ ՈԳՏԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեդիւարութեան զյուզատնտեսութեան սպասուեալ ճյուղերից մեկն է : Մեդիւարութեամբ զբաղվողը պետք է լայն ուսումնասիրի մեդուներէ կշանքը, նրանց պահի շրջանակավոր փեթակներում և գործադրի մոմաթերթ ու մեղրահան մեքենա, գործը սիրի և աշխատանքները կատարի իր ժամանակին :

Մեդիւարութեան, զյուզատնտեսութեան մյուս ճյուղերի համեմատութեամբ, իր խոշոր առավելութեաններն ունի. նախ՝ նա մեծ զբաղակալութիւն է պահանջում. բաւական և մի քանի սեռանյակ տուրի, վորպեսզի գործն սկսվի և հենց առաջին տարուց յեկամուտ ստացվի. յետագայում՝ վորքը թվով մեդուներ խնամելը շատ ժամանակ է պահանջում մեդիւարահից. նա իր մյուս գործերի հետ միասին կարող է տանել նաև մեդիւանցի վերաբերյալ աշխատանքները :

Մեդուներից մենք ստանում ենք մեղր և մամ : Մեղրը մարդու որդանիզմի համար սպասուեալ նյութ է, իսկ մոմը մեղրից ալիւրի թանկարժէք մթերք է, վորը գործադրվում է մեր տնտեսութեան մեջ : Յետ մեդուն շլիններ, մենք կկորցնենք ծաղիկների մեջ զբաղուող միլլիոնավոր փթերով նեկտարը : Մեդուներն են, վոր այդ նեկտարը ժողովելով՝ մատչելի են դարձնում մարդուն : Բացի դրանից, մեդուները աշխատելով ծաղիկների վրա, նրանք ծաղկի փոշին փոխադրում են ծաղկից ծաղկի ու դրանով կատարում բույսերի բեղմնավորման աշխատը, իսկ դրա հետևանքով ստացվում են պտուղներ և սերմեր : Յետ մերցնենք պտղատու ծառի ծաղկած ճյուղերից մեկը և ծածկենք քողով ախպես, վոր մեդուների համար այն լինի անմատչելի—այդ ճյուղը կամ պտուղ չի տա, կամ կտան այն ծաղիկները, վորոնք բեղմնավորվել են պտահաճական կերպով : Փորձը ցույց է տվել, վոր այն այգիները, վորոնք մոտ են յեղի մեդիւանոցներին, շարունակ առատ բերք են տվել, իսկ մեդիւանոցների վերանալու դեպքում՝ նրանց բերքը պակասել է : Բերքառաւելութեան այդպիսի փոփոխումը այգետերերը վերագրելով մեդուներին բացակայութեան, սկսել են այգիներում մեդուներ բազմացնել, վոր

բայի և հաջողվել և նորից վերականգնել աշխարհի առատ բերքը : Յերբ XIX դարում Յեմբուպայից առաջին անգամ սկսեցին Ալստորայիա պաշտօնու ծառեր փոխադրել , շնայած առատ ծաղկելուն , նրանք քիչ պտուղ ելին տալիս , վորից այգետերերը մեծ վրնասներ ելին կրում : Բայց յերբ այգետեղ սկսեցին մեղուներ տեղափոխել , այգիների պաղարերությունը զգալիորեն փոխվեց . այգիներն սկսեցին առատ բերք տալ : Նկատի ունենալով այդ հանգամանքը , քաղաքակիրթ յերկրներում սկսեցին այգիներում մեղուներ պահել :

Փորձերն ու դիտողությունները ցույց են տալիս նաև , վոր վորոշ բույսեր , ինպես , որինախ՝ առվույտը , կորնզանի վորոշ տեսակները և այլն առատ սերմ են տալիս , յեթև դրանց դաշտերը դառնում են մեղվանոցների մոտ : Այստեղից պարզ և , վոր պտղաբուծությունն առանց մեղուների չի կարող զարգանալ , նաև շատ բերք տալ չեն կարող բույսերի վորոշ տեսակներն այնտեղ , վորտեղ մեղուներ չկան :

Մեր գյուղացին մեղուներ պահում և քթոցներում և շրջանակավոր փեթակներում : Սակայն վերջիններում ել իր մեղուները նախնամում և վո՛չ սացիոնալ ձևով , վորովհետև նա չի գործադրում վոչ մեղրահան մեքենա և վոչ ել լրիվ մոմաթերթ , դրա համար ել այդ ձևով սրահովոյ տնտեսություններից ստացվում և չնչին արդյունք : Վորպեսզի մեղվարուծությունը կանգնած լինի իր բարձրության վրա , դրազմողներին հարկավոր և նախ՝ ձևաք բերել մեղվարուծակառն գիտելիքներ և յերկրորդ՝ մեղուներին քթոցներից փոխադրել շրջանակավոր փեթակներ և խնամել նրանց սացիոնալ ձևով , հիմնված դիտության և փորձերի վրա : Ահա՛ , այդ ժամանակ միայն մեղվարուծությունը մեղ կտա խոշոր արդյունք ու կգրավի գյուղատնտեսության մյուս ճյուղերի մեջ իր արժանավոր տեղը :

I ԳԼՈՒԽ

ԿՈՒԿԱՍՅԱՆ ՄԵՂՈՒ

Մեղգիտրուծական դրականութեան մեջ կովկասյան մեղուների ծաղման մասին փոշինչ չի հիշատակվում, սակայն հավանական է, Վոր դրանք առաջ յեկած լինեն վայրի մեղուներից, վորոնց հիմա յեւ կարելի չե հանդիպել անտառների խորքերում, ծառերի խոտոչներում եւ ժայտերի ճեղքերում:

Կովկասում կան յերկու տեսակ մեղուներ—գորշ (մոխրագույն) եւ դեղին գույնի, վորոնք միմյանցից տարբերվում են թե՛ իրենց բնավորութեամբ եւ թե՛ հատկութեամբ: Հոշակվածը գորշագույն մեղուն է, վորն աչքի եւ բնկնում իր խաղաղ բնավորութեամբ եւ աշխատասիրութեամբ: Բացի դրանից, նա ունի ավելի յերկար կնճիթ, քան մյուս մեղուները եւ կարողանում է նեկտար հավաքել աշնայիսի բույսերից, ինչպիսին է որինակ կարմիր առվույշը, վորից չեն կարողանում սղաղիլ ուրիշ յերկրների մեղուներից չատերը: Կարմիր առվույշի ծաղիկների ծաղկեբաժակները խոր ու յերկար են, վորի պատճառով մյուս ցեղի մեղուներն իրենց կարճ կնճիթով չեն կարողանում հասնել նրանց խորքում դանդաճ նեկտարին: Բացի դրանից, կովկասյան գորշագույն մեղուն տարածված լինելով Անդերկովկասի եւ Հյուսիսային Կովկասի բարձրադանդակներում, ցրտին դիմացող է: Մի քանի ուրիշ հատկութեաններ կա ունի այդ մեղուն. նրանց մայրերը չափազանց պոպոխա են եւ չափափոր ձագ տվող: Գորշ մեղվի մաքուր տեսակը գտնվում է Սե ծովի մոտ—Աբխազիայում (Սուխումի շրջան) ու Սվանեթ խայում եւ կոչվում է «աբխազյան» մեղու:

Կովկասյան դեղին մեղուն տարածված է Հյուսիսային Կովկասի դաշտավայրերում, Անդրկովկասում՝ Քուս, Արաքս եւ Ռիոն գետերի հովիտներում, նաեւ Կասպյան ծովափնյա շրջաններում: Այդ մեղվի վորովայնի առաջի յերեք ողակները նախնադույն են, կուրծքը կիսալուսնի ձև ունի, դարձյալ նույն գույնի. մայրերը նույնանման գույնի յեն, իսկ բոուերը՝ վորովայնի ողակների վրա ունեն դեղին բծեր: Այս տեսակի մեղուները ցրտի նկատմամբ ավելի դժայուն են, չար են, ուժեղ ձագատու եւ ավելի պապառ մեղր տվող են, քան մոխրագույն մեղուները: Դեղին մեղվի

մաքուր տեսակի մնացել և լինեցորանի դալատում, վերի անունով
ևլ նա կոչվում ե :

Կովկասյան ալլ յերկու տեսակի մեղուները կարողանում են
լալ պաշտպանել իրենց բունը հարձակումներէց :

Կովկասյան մեղուն իր արժանիքներով ու հատկութիւններով
վաղուց և դրաւել մյուս յերկրներէ մեղվապահների ուշադրու-
թիւնը, ալլ պատճառով ել կովկասյան մեղվի ցեղը տարածելու
նպատակով ամեն տարի մեծ քանակութեամբ մայրեր ևն արտահան-
ւում ի՞ Ռուսաստան, Ամերիկա և ալլ յերկրներ :

II ԳԼՈՒԽ

ՄԵԼՈՒՆԵՐԻ ԿՅԱՆՔԸ

Մեղուներն ապրում են միասին և կազմում մեծ, կամ փոքր խմբեր, փորոնք կոչվում են բնտանիքներ:

Ամեն մի մեղվի բնտանիքում լինում է մի մայր, մի քանի տասնյակ հազար մեղուներ, իսկ ամառը բերքի և ձագի ժամանակ՝ նաև մի քանի հարյուր կամ հազար բուեր:

Մ Ա Յ Ր

Բնտանիքում մոր պարտականությունը միայն ձու ածելն է, փոքր նա կատարում է ամեն ուր, բացի ձմեռվա մի քանի ամիսներէից: Այն կարծիքը, փոքր թիւ բնտանիքը կատարում է մայրը, փոքր համար էլ նրան կոչում են «թագուհի»—բոլորովին սխալ է, փորովհետև նրա կյանքը և դարձունեությունն յենթակա չե մեղուների կամքին: Բնտանիքում մայրը հանդիսանում է իր ցեղի շարունակորդ և ստանց մոր, մեղվի բնտանիքը գոյություն ունենալ չի կարող—նա կփռչնա:

Նկ. № 1.

ՄԱՅՐ

Մայրը մեղուներից և բուերից տարբերվում է իր արտաքինով: Նա բուերից ավելի բարակ է ու չերկար. արտաքուստ թվում է, թե մարթեքը մեղուների թևերից ավելի կարճ են, բայց իրապես այդպես չէ: Նրա փորիկն ու վտաքերը զեղնագույն են, շարժումները՝ դանդաղ և սահուն. իսկ ջահիլ, չրեզմնավորված մաշկերը՝ մեղուների նման արագաշարժ են: Մայրերն իրենց հետևի վտաքերին չունեն ձագկեփոշու համար կողովիկներ, ինչպես և կաթ ու մոմ արտադրող

գեղձեր: Բայց այդ բոլորի փոխարեն մայրն ունի չերկու խոշոր ձվարաններ, փորոնք լցված են լինում բազմաթիվ ձվիկներով:

Մայրը միշտ շրջապատված և լինում մի խումբ մեղուներով, փորոնք ուղադրությամբ հետևում են նրա բոլոր շարժումներին, վերադառնալի ժամանակին նրան հասցնեն այս կամ այն օգնությունը: Մորը նրանք կրակրում են, խնամում և նրա կեղտոտությունները մաքրում:

Մայրը բջիջում ձուն դնում և հետևյալ կերպ. նա գլուխը մացնում է բջիջի մեջ և մաքուր լինելու դեպքում բռնում է բջիջի ծայրից ու հետևի վտաքերի շանդիկներով իջեցնում և փորիկը և

և դնում սպիտակ յերկարածե ձվիկ, վորը մի ծայրով կրպ-
չում է բջիջի հատակին՝ ուղղահայաց դիրքով: Վնասված շանգիկ-
ներ ունեցող մայրերը, չկարողանալով ամուր բռնել բջիջներ
ծայրերից, դադարում են ձու ամելուց:

Մայրն ընդունակ է որական ամելու յերկուսից—յերեք հազար
և ավելի ձու: Ձվի քանակը կախված է մոր պտղաբերությունից,
նրա տարիքից, տարվա ժամանակից, մեղրաբերքից, բնաանիքի
ուժից և բնի ծավալից: Գարնան սկզբին (փետրվարի վերջերին,
կամ մարտի սկզբներին) մոր ամած ձվիկների քանակը լինում է
քիչ, ապա հետզհետե ավելանում է, նայած բնաանիքի պաշարին,
ուժին և մեղրաբերքին: Ամենամեծ քանակը լինում է մեղրաբերքի
ժամանակ և տաք յեղանակներին (յեթե միայն ունի բավականա-
չափ խնամող մեղուներ և բավական քանակությամբ դատարկ բը-
թիջներ՝ ձու դնելու և մեղր տեղավորելու համար): Յերբ բնական
բերքը բացակայում է, մեղրի պաշարն էլ քիչ է լինում բնում, մայ-
րը սակավ է ձու ամում, կամ ձու դնելուց բուրբուխի դադարում
է: Գլխավոր բերքից հետո, մայրը ձվի քանակը պակասեցնում է
և սպասառի վերջերին բուրբուխի գադարում է ձու ամելուց մինչև
հետեյալ տարին, յեթե միայն աշնանային բերք չի լինում: Բացա-
ռություններ կազմում են նույն տարվա ջահիլ մայրերը, վորոնք չա-
բուսակում են ձու ամել յերբեմն սեպտեմբեր ամսում և ավելի ուշ:

Մայրերը յերկու տարեկան հասակում լինում են ամենապտղա-
վետը: Զորբորդ տարում նրանք ընդհանրապես ձու քիչ են ամում.
այդպիսի մայրեր ունեցող բնաանիքները դանդաղ են զարգանում:
Առհասարակ յերեք տարեկանից ավելի հասակ ունեցող մայրերին
չպիտի պահել:

Մայրերը, ինչպես և բանվոր մեղուները դուրս են գալիս (ծըն-
վում են) բեղմնավորված ձվիկներից, մեղուների ձագ տալու ժա-
մանակ, նաև այն դեպքում, յերբ մեղուներն իրենց ծերացած մորը
ուզում են փոխարինել նորով, կամ յերբ մորից զրկվում են: Յեթե
վերջները մեկ չըջանակ ձվիկներով ու դնենք մի այնպիսի բնաանի-
քի բնում, վորը մայր չունի, կտեսնենք, վոր ձվիկներից դուրս յե-
կած վորդերին մեղուներն ավելի առատ են կերակրում կաթնա-
նման հյութով, քան մյուսներին: Բացի դրանից, այդպիսի վորդե-
րի բջիջներին մեղուները մեծացնում են ի հաշիվ կողքի բջիջների և
չինում են մայրաբջիջներ, վորոնք արտաքինով նման են կաղնիի
հատիկի և բռնում են յերեք մեղվաբջիջի տարածություն (նկ. 2):
Մայրաբջիջները կնքելուց հետո մեղուները դրանց կրկին ծած-

Նկ. № 2.

ՄԱՅՐԱՐՋԻՋՆԵՐ

- ա) մայրաբջիջի ձևը մոր դուրս գալուց հետո.
- բ) կնքված մայրաբջիջ.
- գ) կրծած մայրաբջիջ.
- դ) մայրաբջիջի հիմքը.

Յեւրբ մայրը բջիջից դուս է գալիս, նա փնտրում է մեղրով բաց բջիջ, վորից մի կաթիլ մեղր վերցնելով անցնում է, վրպեպի հանգիպի իրենից առաջ դուրս յեկած մայրերին: Այդպեղ արդեն վորովում է ճակատադիրը.—հաղթել՝ նշանակում է բնառնիքի տերն ու տնտերներ դառնալ, կամ պարտություն կրել և վոչնշանալ: Այդ ժամանակ, յեթե լինում են մայրաբջիջներ, մայրը կողքից ծակում է այն (նկ. 2, գ), իսկ մեղուները վոչնշանելով մայրաբջիջը, մայրացուներին մաս—մաս անելով՝ դուրս է ձգում: Յենթադրում են, վոր մայրը բջիջի կողքը ծակելուց հետո իր չհասունացած քույրերին խայթում է, վորովհետև նրանց մարմնի վրա նկատելի յեն լինում խայթոցի հետքեր:

կում են մոմով, վորը նմանվում է փոքրիկ և անկանոն բջիջների: Նախքան մոր դուրս գալը, մեղուները 1 2 որ առաջ մայրաբջիջի ծայրերին կրպցրած մոմը հեռացնում են, թողնելով միայն բջիջի բարակ պատը:

Յենթադրվում է, վոր դա արվում է նրա համար, վորպեսպի մայրը կարողանա հեշտությամբ կրծել մայրաբջիջի ծայրը և դուրս գալ: Բայց պատահում են զեպքեր, յերբ մայրը հեշտությամբ և դուրս գալիս մայրաբջիջից՝ առանց վերևի շերտի մաքրվելուն: Մայրաբջիջից դուրս գալու ժամանակ նա իր ծնոտների սուր ծայրով կրծում է նրա ծայրը և բացում մի նեղ տնցք, ապա շարունակում է կտրել աչնպես, վորից ստացվում է շրջագիծ: Մայրաբջիջը շինված է լինում աչնպիսի մի կարծր նյութից, վոր զեռ շրջագիծը չլրացած թոտակը գոնտիկ ձևով բացվում է:

Հաճախ պատահում է, վոր մայրը դուրս գալուց հետո աչկ ծածկոցն ինքն իրեն փակվում է: Այդ հանդամանքը անփորձ մեղվապահներին շատ անգամ շփոթության մեջ է ձգում:

Յերբեմն մայրն ուշադրութիւն չի դարձնում մայրաբջիջներէ վրա ե թողնում է, վոր մայրերը դուրս գան. իսկ հետո ընտանիքը կամ ձագ է տալիս, կամ թէ մայրերի մէջ կոխիվներ են տեղի ունենում ե հաղթողը հանդիսանում է ավելի ուժեղն ու ճարպիկը. դրա համար էլ, յերբ Զահել մայրը հանդիպում է հին բեղմնավորված մորը, հաղթողը հանդիսանում է Զահել մայրը:

Լինում են դեպքեր, վոր միաժամանակ դուրս յեկած յերկու մայրերը միեկնույն փեթակում ապրում են հաշտ, ե յեթէ տարին բարեհաջող է, իսկ ընտանիքն ուժեղ—այդ դրութիւնը վերջանում է ձագ տալով:

Սակաւ չեն այնպիսի դեպքեր, յերբ միեկնույն փեթակում մայրըն ու աղջիկն ապրում են միասին, միասին էլ ձու յին ածում, հաճախ նույնիսկ միեկնույն չրջանակի վրա:

Մայրերը վորոչ հանդամանքներում ձայներ են արձակում, վոր կոչվում է մայրերի յերգ: Այդ ձայները հնչվում են հետեյալ կերպ. «ծ—յու—յու—պ», «ծ—յու—յու—պ», «ծյուպ», «ծյուպ»: Այդ ձայները հատուկ են ըջիջից դուրս գտնվող Զահել բեղմնավորված, կամ չբեղմնավորված մայրերին: Յեթէ մայրաբջիջներում կան մայրեր, ապա պատասխանում են նույն ձայնով. բայց ավելի խուլ վորը նմանվում է կոկոսի: Նման ձայնակցութիւններ հաճախ լրսվում են ձագ տալու նախորդակին:

Ծեր մայրերն ավելի ուժեղ ձայն են հանում, մանավանդ, յերբ մեղուները նրանց չրջապատում են, իրենց կծիկի մէջ են ասնում ե թևերից ու փտքերից քաշքշում:

Մայրը ըջիջից յեկնելուց հետո չի կարողանում թռչել: Շնորհիւ մեղուների խնամքի, նա 1—2 օրից հետո ամբանում է ե արդեն ընդունակ է լինում ձագի հետ դուրս գալու: Ծնվելուց մի քանի օր հետո (բայց յերեք օրից վոչ ուշ), յեթէ յեղանակը բարեհաջող է, նա փեթակից դուրս է գալիս, մի քանի անգամ թռիչքներ կատարում, վոր ճանաչի իր տեղը, վորից հետո դուրս է թռչում՝ բոսի հետ հանդիպելու ե բեղմնավորվելու համար: Յեթէ ատաղջին անգամ նրան չի հաջողվում բոսին հանդիպել, նա իր թռիչքը կրկնում է նաեւ հետագայում: Բեղմնավորվելուց հետո, յերբորդ կամ չորբորդ օրը մայրը սկսում է ձու ածել: Սկզբնական չրջանում Զահել մոր ձու ածելն այնքան էլ կանոնավոր չէ լինում: Շատ բջիջներ նա բայց ե թողնում, մյուսներումն էլ ածում յերկուսական ձու. բայց վորոչ ժամանակից հետո այդ թերութիւնները վերանում են ե նա սկսում է կանոնավոր ձու ածել: Մայրը մեղվարջիջներում է մայ-

բարձրիջներում ածում է բեղմնավորված ձվիկներ, իսկ բուսարժիշ-
ներում՝ չբեղմնավորված :

Յեթև մորն այս կամ այն պատճառով չի հաջողվում բեղմնա-
վորվել, (3-ից մինչև 6 շաբաթվա բնթացքում, հազված իր ծնված
սրից), նա կորցնում է իր այդ բնգունակությունը և նրա ածած ձր-
վիկները լինում են չբեղմնավորված, վորից և դուրս են դալիս մի-
այն բուեր: Այդպիսի մայրերը կոչվում են բուածու մայրեր: Նը-
ման գեղքում մեղվարժիշներից դուրս յեկած բուերը սովորականից
ավելի փոքր են լինում :

Բեղմնավորված ծեր մայրերը նույնպես դառնում են բուածու,
բանի վոր բուից ստացած սերմնահյութի պաշարը սպառված է լի-
նում: Մինչև այդ հասակը նա այդ հյութով բաղմամբիվ ձվիկներ
բեղմնավորած լինելու պատճառով, այլևս հնարավորութուն չի
ունենում հետագայում դոյացած ձվիկները բեղմնավորելու: Այդ-
պիսի մայրերին պիտի փոխարինել ջահիլ բեղմնավորված մայ-
րերով :

Մայրը կարող է ապրել մինչև 5 տարի, բայց հաճախ սառ-
կում է 1-րդ տարում: Մայրերն ընդհանրապես վախկտա են լինում.
յերը փեթակը բաց են անում, նրանք լույսից փախչելով մանում են
ավելի մութ տեղեր, թաղնվում մեղունների տակ և այլն :

Նրանք իրենց խայթը դործադրում են միմիայն մյուս մայրերի
հետ կովելիս, իսկ մեղուններին և մարդուն նրանք չեն խայթում :

Յերը բնաանիքը պատահաբար զրկվում է մորից, կամ նրան
դիտավորյալ կերպով փերցնում են և փեթակում մնում են միայն
ձվիկներ ու վորդեր, մեղուններն ամիջապես սկսում են իրենց հա-
մար մայր պատրաստել. այդպիսի մայրերը կոչվում են փրկարար
մայրեր: Նրանք դուրս են դալիս 10-րդ կամ 11-րդ սրը՝ հին մոր
կուտից հետո: Հաճախ պատահում է, վոր այդ մամանակ մեղու-
ներն ընտրում են մայրացու, 3 որականից ավելի հասակ ունեցող
վորդերից: Փանի վոր այդ վորդերից դուրս յեկած մայրերը լինում
են փոքր և թիշ ձու ածող, ուստի հարկավոր և յերկրորդ սրը (մո-
րից զրկվելուց հետ), կտրտել բոլոր կնիված մայրաբիջները :

Յեթև բնաանիքը մորից զրկվում է և իր բնում չի ունենում
վուշ ձվիկներ և վուշ ել մայրացու վորդեր, ապա այդ բնաանիքի մե-
ղուններից, յերկար անմայր մնալուց հետո, սկսում են ձու ածել.
ածում են անկանոն, ամեն մեկ բլիթում մի ջանի հատ և բլիթների
պատերին կպցրած. ձվիկները դնում են նույնիսկ ծաղկափուշով
լիքը բլիթների մեջ: Այդպիսի ձվիկներից, վորպես չբեղմնավոր-
ված, դուրս են դալիս բուեր: Ընդհանրապես, այդպիսի բնա-

նիքները բեղմնավորված մայրերին չեն ընդունում, ուստի անհրաժեշտ է լինում դանադան միջոցերով նրանց մայր տալ:

ԲԱՆՎՈՐ ՄԵՂՈՒ

Մեղվի ընտանիքը կազմված է բազմաթիվ անդամադասած եղանգամեններից, վորոնք կոչվում են բանվոր-մեղուներ: Դրանք կատարում են ընտանիքի բոլոր գործերը թե՛ փեթակում և թե՛ փեթակից դուրս:

Մեղուների կյանքն ու գործունեությունը յենթակա յե բնության որենքներին: Մեղուն այս կամ այն գործը կատարում է վուշ

Նկ. № 3

ԲԱՆՎՈՐ ՄԵՂՈՒ

ըստ իր ցանկության կամ հրամանի, ալլ համաձայն իր ֆիզիքական կարողության, վորը նրա մարմնի զարգացման շրջանում՝ միշտ յենթակա յե փոփոխման: Մեղուն կերակրում է վորդին ալն ժամանակ, յերը նրա գեղձերը զարգանում են ու կերակրալին հյութ արտադրում. նա մոմահացի է ու պատրաստում, յերը զարգացած են լինում նրա մոմ արտադրող գեղձերը, դիմում են դրսի աշխատանքի, յերը նրանց թևերը լրիվ զարգացած են լինում: Այսպիսով, բանվոր մեղուները բնագոյրեն կատարում են ընտանիքի բոլոր աշխատանքներն՝ ըստ իրենց կարողության և հասակի:

Մեղուն, յերը բլիշից դուրս է գալիս՝ լինում է թույլ, բայց իրենց հասակավոր քույրերից սնունդ ստանալով՝ կազդուրվում է, ապա յերկու որից հետո, ըստ իր ընդունակությունների, սկըսում է կատարել փեթակի ներսի աշխատանքները: Վեց որ և յերբեմն ավելի, նա շարունակ մնում է փեթակում, վորից հետո դուրս է գալիս թռիչքներ կատարելու փեթակի առաջ և մաքրվելու կղկղանքներից: Հետագայում նա այդ թռիչքների շրջանը ավելի ընդարձակելով՝ ուսումնասիրում իր փեթակի տեղը: Առաջին 16 որը ջահիլ մեղուները կատարում են միմիայն փեթակի ներսի աշխատանքները: Նրանք կերակրում ու տաքացնում են վորդերին, նոր չեչեր շինում, հները՝ նորոգում ու մաքրում, բլիշից-բլիշ մեղը են փոխադրում, իսկ բերքի ժամանակ—նոր բերածը ընդունում, մորը կերակրում, խնամում, փեթակը մաքրում կեղտերից ու մեղուների դիակներից, ոգափոխություն կատարում և ընտանիքը պաշտպանում հարձակումներից և այլն:

Ջահիլ մեղուները մորը կերակրում են իրենց գեղձերից արտադրվող կաթնահման հյութով: Յերը սկսվում է բերքը, բան-

վար մեղուները մարը կերակրում են առատ, վարի հետեանքով մայրն էլ սկսում է շատ ձու ածել: Բերքի նվազելուց մայրը պակ-
սեցնում է ձվերի քանակը: Նշանակում է, մոր ցանկությու-
նից չէ կախված շատ թե քիչ ձու ածելը, այլ մեղուների կող-
մից տրվելիք կերակրի քանակից:

16 որից վուչ պակաս, հավանորեն և ավելի հասակ ունե-
ցող մեղուները դիմում են դրսի աշխատանքներին: Դրանցից վո-
մանք հավաքում են նեկտար և ծաղկափուշի, մյուսները՝ բերում
են ջուր, ակնամոմ:

Նեկտարը (ծաղիկների միջի քաղցր հյութը) մեղուներն ի-
րենց կնճիթների միջոցով ծծելով՝ հավաքում են մեղրաստա-
մոքում և թափում բջիջի մեջ, ապա մի քանի անգամ բջիջից-
բջիջ փոխադրելով նրա ջրային մասը գոլորչիացնում են, փորը
հասունանալուց հետո դառնում է մեղր: Այդ մեղրը նրանք տե-
ղափորում են փորով չըջանալի վերևում, կամ նրա կողքերին,
կամ թե տեղափոխում ծայրերի չըջանալիներ: Հասունացած
մեղր նրանք սիրելիում են:

Մեղուները ծաղիկից-ծաղիկ թռչելով, փոշոտվում են ծաղ-
կափուշիով, ապա վոտքերի մազիկներով մաքրելով այդ փոշին՝
հավաքում են իրենց հետևի վոտքերի կողովիկներին մեջ ու ապա-
լցնում են բջիջները: Ծաղկափուշին նրանք խառնում են ջրի ու
մեղրի հետ և գործադրում փորվերի և իրենց սննդի համար,
խոշ ջուրն ու ակնամոմը բերելուց հետո անմիջապես ողտազոր-
ծում են: Ժամանակի ընթացքում այդ բջիջների ծաղկափուշի-
ները դործադրելով, մասամբ սպառվում, մասամբ էլ մնում են
բջիջներում: Գրանց մի մասի վրա մեղուները լցնում են մեղր և
սիրելիում:

Ակնամոմը ձյութ է, փորը մեղուները հավաքում են ծառե-
րի փոստերից և բերում իրենց կողովիկներով, կամ հենց իրենք
արտադրում այն ծաղկեփուշուց, փորից իրենց ստամոքսում փոր-
վերի համար սնունդ են պատրաստում:

Մեղուներն ակնամոմով ուշղում են փեթակի անհարթու-
թյուններն ու փոսերը, տշնանը փոքրացնում են արկանոցը՝ ցրտից
պաշտպանվելու համար, ամրացնում են նաև մոմահասցերը և այլն:

Մեղուները շատ են սիրում աղային ջրեր: Հաճախ այդ նը-
պատակով նրանք մտնում են աղառտ տեղեր, նստում անասուն-
ների միղախառն աղբերի վրա և այլն. վորպեսզի նրանք ալպի-
սի աղառտ տեղեր չայցելեն, հարկավոր է մեղվանոցում դնել
թույլ պաղջուր: (Մի շիշ ջրին խառնել մի թեյի գդալ աղ):

Ներսում աշխատող Ջահիլ մեղուները դրսի աշխատողների նման չար չեն լինում, չեն խայթում: Հավանորեն դրանց խայթոցը ախճան եւ դարպացած չէ: Դրա համար եւ որվա տաք յեղանակին, մեղուների յետուն աշխատանքի, ժամանակ, յերբ դրսում աշխատող հասակավոր մեղուները բացակայում են, փեթակը բացին ավելի անխտանդ ե: Մեղվապահը հենց այդ ժամանակ եւ պիտի կատարի իր աշխատանքները, վորպէսզի թե՛ ինքը շնայթվի ե թե՛ վորդերը շմբտեն: Վատ յեղանակներին՝ ցրտին, անձրեւներին, յերբ դրսի աշխատող մեղուները փեթակում են լինում, ասանց խայթվելու վտանդի՝ հետաքուք չե փեթակը բաց անել:

Մեղուները սուր հիշողութեամբ ունեն: Գարնանը դուրս դրնելուց ե թռիչքներ կատարելուց հետո, նրանք կարողանում են շատ լավ հիշել իրենց փեթակը, նրա դուռը, արկանոցի տեղը, ե յեթե պատահմամբ արկանոցն իր տեղից շարժված լինի մի այլ կողմի վրա, դրսից յեկող մեղուներն իրենց թռիչքները դարձյալ կուզեն գետի արկանոցի հին տեղը: Յեթե փեթակը տեղափոխվի մի նոր տեղ, մեղուները դուրս թռչելով աշխատանքի, կվերադառնան իրենց նախկին տեղը ե փեթակը նույն տեղում չդռնելով՝ կանհանդատանան ու կսկսեն վնասել մոտակա տեղում: Ձգտնելու գեղքում՝ կցրվին հարեան փեթակները:

Մեղուները բնք հալաքելու համար թուշում են մինչեւ 3 վերտ: Յեթե այդ տարածութեան վրա բնք չեն դնում, նրանք դնում են ավելի հոտու՝ 4, նույնիսկ 5 վերտ: Նկատի ունենալով այդ հանդամանքը, նոր բնքի տեղ բնաբնիս մեղուներին պետք ե վտարադրել վաղ պակաս, քան 3 վերտ հետաքուք լի միւս, վաղեղիկ նրանք իրենց սովորած հին տեղը չվերադառնան:

Մեղուներ գնելիս, յեթե նրանք դուրս դրված են յեղի ե իրենց տեղում թռիչքներ են կատարել ու աշխատել, պետք ե տեղափոխել նույն հետաքուք լի միւս վրա, այսինքն՝ վաղ պակաս, քան 3 վերտ:

Փեթակի արկանոցի մոտ գիշեր ու ցերեկ պահակ կանդնած մեղուներն ուրիշ բնաբնքի մեղուներին ներս չեն թողնում, նրանց ճանաչում են հոտից. բայց յեթե ոտար մեղուները լինում են մեղրով կամ ծաղկափոշիով, այդպիսիներին թույլ են առնել ներս մտնելու: Նկատի ունենալով այդ հանդամանքը, կարելի յեղանապան դործողութեաներ կատարել մեղուների հետ, ասանց նրանց վնասելու:

Այսպէս.—

1. Յեթե հարկավոր է թույլ ընտանիքն ուժեղացնել ուրիշ, ուժեղ ընտանիքից դաշտ գնացող մեղուներով, պետք է բերքի ժամանակ, մեղուների ուժեղ աշխատանքի ժամին, այդ յերկու փեթակները տեղափոխել՝ մեկը մյուսի տեղը դնելով:

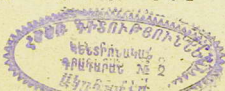
2. Կամ՝ յեթե պետք է մի ընտանիք ուժեղացնել մեղուներով, ապա վերջիններին կերակրում են և վրաները շաքարաջուր փչելով թողնում են փեթակ:

Մեղուները չափազանց անձնփեր են դեպի իրենց մայրը, ընտանիքը և ապագա սերունդը՝ վորդը: Նրանց սերը դեպի մայրը նույնն է, ինչ վոր յերեխաներինը՝ դեպի իրենց մայրը:

Փեթակը բանալուց ու մօրը դիտելուց կարելի չէ նկատել, թե ինչպէս մեղուները չըջապատելով մօրը, իրենց կնճիթներով կերակուր են տալիս և իրենց բեխիկներով փաղաքում նրան: Յերբ մեղուներն իրենց մօրը կորցնում են՝ սաստիկ տխրում են, նրանց տրամադրութեանն ընկնում է, աշխատանքը թուլանում է և դանդաղում: Արտաքուստ անդամ կարելի չէ նկատել, թե ինչպէս մեղուները շփոթված ու հուսահատ արկանոցի շուրջն են պտտում և իրենց մօրը փորոնում. փեթակը բաց անելիս մի կողմից լավում է նրանց աղիւղորմ բզդոցը, մյուս կողմից՝ թևերի դանդաղ շարժումների ձայնը: Հանգստանում են, յերբ սկսում են մայրաբջիջներ շինել: Վորբացած ընտանիքները չեն կարողանում իրենց բունը պաշտպանել հարձակումներից. հաճախ յենթարկվում են թալանի ու մոլոնջանում են:

Չափազանց ուժեղ և արտահայտվում մեղուների սերը նաև դեպի վորդը: Նրանք շարունակ գլուխները կոխում են բջիջների մեջ, վոր տեսնեն՝ թե այս կամ այն վորդն արդէր սննդի պահանջ գողում է. հարկ յեղած դեպքում իսկույն նրանց մատակարարում են առատ կերակուր: Յերբք չի պատահել, վոր ընտանիքը թողնի վորդն ու ընկի հեռանա. դրա համար էլ ձագերին ձլիկներով վորդ են տալիս, վոր նրանք մնան իրենց բնակեցրած փեթակում:

Յերբ մեղուները մտադրվում են ձագ տալու, նրանք մայրաբջիջներ են շինում, ուր մայրը ձու չէ դնում և հենց առաջին մայրաբջիջը կնքելուց հետո, լավ յեղանակին, մեղուների մի մասի հետ հեռանում է: Ձագը իջնում է մեղվանոցի մօտ մի տեղ, ապա հետախույզ-մեղուների ուղեկցութեամբ անցնում է նրանց ընտրած տեղը: Մեղուներից է կախված հետագա ձագեր տալը:

Յեթե մեղուներն առաջին ձաղից հետո մտադրություն չեն ունենում այլ ևս ձաղ տալու, այն ժամանակ ջահիլ մորը թույլ են տալիս կրծելու մայրաբջիջները և մեղոնեկու նրանց մեջ գտնված իր քույրերին, իսկ հակառակ դեպքում՝ թողնում են, վոր նա նոր ձաղի հետ հեռանա: Յերկրորդ ձաղ տալու իրարանցման ժամանակ, մայրաբջիջներից դուրս են դալիս մի քանի ջահիլ մայրեր ու խոտնվում դուրս յեկող ձաղի հետ. նույնն և կատարվում նաև հետագա ձաղեր տալու դեպքում: Մեղուների ձաղ տալու մտադրության դեպքում առաջին ձաղից հետո մայրաբջիջից դուրս և դալիս ջահիլ մայր. մյուս հասունացած մայրերն այդ ժամանակ գտնվում են մայրաբջիջներում՝ մեղուների խիստ հսկողության տակ: Յեթե այդ բանտարկված մայրերից մեկին մի կերպ հաջողվում և դուրս գալ, յերբ մեծ քույրը դեռ գտնվում և փեթակում, մեղուները նրան խկույն սպանում են:

Մեղուների կյանքն ամառվա ընթացքում շատ կարճ և տեղում: Նրանք ապրում են 1-2 ամիս: Նկատված և, վոր դարձանը դուրս յեկած մեղուները չեն հասնում մինչև աշուն, իսկ ձմեռանոց մտնում են այն մեղուները, վորոնք դուրս են յեկել ամառվա վերջին. այդ մեղուները ապրում են մի քանի ամիս: Կարելի չէ հաստատապես տեսլ, վոր վոչ մի բանվոր-մեղու չի ապրում մինչև մի տարի: Չնայած, վոր քնդհանրապես մեղվի կյանքը կարճ և, բայց քնտանիքները, փորձված մեղվապահները ձեռ-

Նկ. № 4.

Բ Ո Ռ

քի տակ, բարեհաջող պայմաններում, ապրում են տասնյակ տարիներ: Իհարկե, անհատ մեղուները վոչնչանում են, բայց նրանց հաջորդում են նոր սերունդներ:

Բոսերն արու ԲՈՌ մեղուներն են, նրանք մյուս մեղուներից ավելի խոշոր են, իսկ մորից՝ կարճ: Բոսերը փեթակում չկրեւում են ձաղի շրջանից առաջ՝ մալխին, հունիսին և յերբեմն ավելի շուտ կամ ուշ, նայած յեղանակներին, ընտանիքի ուժին և տեղի բարձրության: Մեղրաբերքը վերջանալուց հետո, մեղուները նրանց փեթակից դուրս են անում. այդ պատճառով նրանք քաղցից կոտորվում են:

Բոսերը չեն աշխատում, այլ ապրում են մեղուների հաշվին: Նրանք ինքնապաշտպանության համար խալթ չունեն, վոչ հետեի վտառերին կողովիկներ՝ ծաղկեփուշի փոխադրելու համար և վոչ

մամ արտադրող զեղծեր: Նրանց կնճիթերը կարճ են և միանգամայն անպետք՝ ծաղիկներից մեզը հալաքելու համար: Այդպիսով, չորհրդի իրենց մարմնի կազմվածքի, բոտերը չեն կարող ողնաթխուն ցույց տալ մեղուներին: Նրանց զեր միայն ջահիլ մայրերին բեղմնավորելն է: Այդ նպատակով նրանք լավ յեղանակին փեթակներից դուրս են թուշում գրտնելու և մայրերին հանդիպելու: Յերբ ջահիլ մայրը դուրս և գալիս բեղմնավորվելու, բոտերը փորձակի կերպով զգալով նրա հոտը՝ հետևում են նրան: Բայց մաթիվ հետևող բոտերից միայն ավելի ուժեղ և ճարպիկին և հաջողվում ուղի մեջ, թուշելու ժամանակ, զուգավորվել մոր հետ, փորից հետո այդ բոտը կաթվածահար ընկնում և գետին՝ իր բեղմնավորման դործարանը թողնելով մոր սեռական դործարանում: Մայրը փերադառնում և տուն՝ իր փորովայնի ծայրին ունենալով բեղմնավորման նշանը:

Մորը բեղմնավորելու համար հարկավոր և միայն մի բոտ: Սակայն, փորպետի բեղմնավորումն ապահոված լինել, մեղուները բնազդորեն դուրս են բերում մեծ թվով բոտեր:

Մեր մայր ունեցող ընտանիքներում բոտեր ավելի չառ են լինում, քան ջահիլ հայր ունեցող ընտանիքներում:

Գիտական փորձերը ցույց են տվել, վոր 1000 հատ բոտը սրահան դործադրում և 100 կիլոգրամ մեղր: Իսկ 3—4 հազարը՝ մոտ 400 կիլոգր., նշանակում և 2 ամսվա ընթացքում նրանք կգործադրեն մոտավորապես 240 կիլոգր. մեղր, չհաշված այն կերը, վոր մեղուները տալիս են բոտերի վորդերին: Այստեղից պարզ և, վոր հոգառար մեղվապահը չպիտի թույլ տա, վոր այդքան մեծ քանակությամբ բոտեր դուրս գան: Գրա համար անհրաժեշտ և բնում զենել մեղվաբընջներով մոմահացեր, կամ ամբողջ մոմաթերթերով չըջանակներ, իսկ բոտաբընջներով մոմահացերը զենել վերևի հարկերում: Գլխավոր բերքի՝ մոմանակ մեղուները զրանց կըջանեն մեղրով:

Բերքից հետո, բարեհաջող ընտանիքներում, բոտեր չեն լինում: Բոտերը մնում են և չեն հալածվում այնպիսի ընտանիքներում, վորտեղ մայրը զեռ բեղմնավորված չէ, կամ ընտանիքը մայր չունի:

ԲԱՆՎՈՐ ՄԵՂՎԻ, ԲՈՌԻ ՅԵՎ ՄՈՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Մեղվի յերեք տեսակներն էլ դուրս են գալիս ձվիկներից: Առաջին սրը նոր ձվիկը համարյա ուղղահայաց կպած և լինում

բջիջի հատակին՝ սոսինձանյութով, յերկրորդ որը նա մի քիչ թեք-
վում է, իսկ յերրորդ որը՝ պատկում բջիջի հատակին: Այդ յերեք
որվա ընթացքում ձվիկում կազմակերպվում է մեղվի թրթուրը:
Յերրորդ որվա վերջում ձվիկը պատռվում է և նրանից դուրս և
դալիս թրթուր-փորդը: Այդ փորդը կծկված պատկում է բջիջի
հատակին, մեջքը դարձրած դեպի նրա պատերը: Մեղուններն իս-
կույն հալաքում են ձվիկի կենպները և սկսում փորվերին խնամել:
Յուրաքանչյուր տեսակ մեղվի փորվ պահանջում է տարբեր ժամա-
նակ և ատանձին խնամք:

Բանվոր-մեղվի փորդը յերեք սր սնվում է գյուրամարս կաթ-
նանման հյութով, վորն արտադրվում է յերիտասարդ մեղունների
զեղձերից: Գրանից հետո 3 որ էլ նա կերակրվում է խյուսով: Խյու-
սը բաղկացած է կաթից, մեղրից, ծաղկափառուց և ջրից: Յոթե-
րորդ որն այդ փորդի բջիջը մեղունները սրբեկում են:

Վորդերի սրբեկները մեղունները շինում են մոմից, ծաղկափա-
ռուց ու ակնամոմից, և վորպեսզի փորդի շնչառու-
թյան համար սղը հեշտությամբ անցնի բջիջի մեջ, սրբեկները շին-
վում են մի փոքր ուռուցիկ: Քանի վոր սրբեկները շինելու ժամա-
նակ սկսում են բջիջի ծայրերից և մոտենում կենտրոնին, հաճախ
գրանց մեջ պատահում են սրբեկը չվերջացրած բջիջներ, վորոնց
կենտրոնում ծակեր են լինում: Այդ ծակերից յերևում են սպիտակ
վորդերը, վորոնց սրբեկներն իրենց գույնով նմանում են հարևան
բջիջների սրբեկներին: Այդպիսի սրբեկները պիտի տարբերել վո-
րտախառով հիվանդ վորդերի սրբեկներից, վորոնք թեև նույնպես
ունեն ծակառաններ, բայց նրանց սրբեկների արտաքին տեսքը և
նրանց մեջ յեղած վորդերը լինում են տարբեր:

Վորդը սրբեկի տակ դնվում է 12 որ. իսկ մոր ձու գնելուց 20½
կամ 21 որ անց դուրս և դալիս արգեն չափահաս միջատը:

Բուռի թրթուրը նույնպես սնվում է 3 որ նույնանման կաթով,
հետո 3½ որ խյուսով և 6½ որից հետո սրբեկվում է և սրբեկած մը-
նում 14 որ. նշանակում է՝ բոոր գուրս և դալիս ձուն ածելուց 23½
կամ 24 որից հետո:

Մոր թրթուրը սնվում է ավելի աստու ու խնամքով. նա չարունակ
ստանում է միմիայն կաթ. 6-րդ որը մայրացու վորդին մեղունները
սրբեկում են: Այդպես նա մնում է 8½ որ: Զու գնելու որից հաշ-
ված, մայրը գուրս և դալիս 16½ կամ 17-րդ որը:

ՄԵՂՈՒՆԵՐԻ ԾԵՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱԾԽԱՏԱՆԿԸ

Մեղուների բուժը բաղկացած է չեչերից: Չեչերը մեծ մասամբ չինում են ջահիլ մեղուները: Նրանք ներս ընդունած կերակրից և փորիկի ծալքերից արտադրում են փոքրիկ թեփուկների նման մոմաթերթիկներ: Բերք լինելու դեպքում, մեղուների պատրաստած չեչերը լինում են սպիտակ, իսկ վորդով դրադեցնելուց ու յերկար փեթակում մնալուց հետո, նրանց գույնը փոխվում է. նախ՝ դեղնում, հետո մուգ գույն ստանում, ապա մի քանի տարի մնալուց հետո՝ սևանում են:

Հետազոտություններն ու փորձերը ցույց են տվել, վոր մի ֆունտ մոմ պատրաստելու համար մեղուները գործադրում են 30-ից 80 կիլոգ. մեղր և մոտավորապես այդքան էլ ծաղկափուշի: Պարզ է, վոր յերբեք ձեռնուռ չե մեղուներին հարկադրել, վոր նրանք բնական մոմհացեր պատրաստեն: Ռացիոնալ տնտեսություններում մեղուներին տրվում է արհեստական մոմաթերթ, վորը պատրաստվում է հատուկ մեքենայով. (այդ մեքենան կոչվում է գլաններ): Բերքի սակավ կամ բոլորովին չլինելու դեպքում, մեղուները չեչ չեն պատրաստում, այլ ոգտվում են չրջանակների վրա կամ փեթակի պատերին կպած հին մոմից:

Մեղուները չեչը սկսում են չինել փեթակի առաստաղից, իսկ չրջանակավոր փեթակում՝ նրա չրջանակների վերևի ձողերից: Չեչեր պատրաստելու դեպքում, մեղուներն իրենց չանդիկներով իրար են կցվում ու կախվում չղթայածե: Նրանց այդպիսի ձև ընդունելու նպատակն այն է, վոր նախ՝ հեշտ լինի մոմի թերթիկները մեկը մյուսին տալը և յերկրորդ՝ այդ դրությամբ նրանք հեշտությամբ են բարձրացնում ջերմության աստիճանը, վորն անհրաժեշտ է թե՛ մոմի արտադրության և թե՛ նրա գործադրության համար: Շղթայի ծայրին գտնված մեղուները մոմի թերթիկները գուրս են հանում ու տալիս իրենցից վերևում գտնվողներին, սրանք իրենց հերթին տալիս են հետեյալներին և այլն, մինչև վոր հասնում է փերեում չեչեր կառուցողներին: Վերջինները մոմաթերթիկները ընդունելով, ծամում են, ապա ծնոտների և առաջին փոսքերի ոգնությամբ կրպցնում հարկավոր տեղերին:

Չեչերը չինելու ժամանակ, մեղուները կախված դիրքով, իրենց ծանրությամբ չեչերին տալիս են ուղղաձիգ ձև. դրա համար էլ փեթակները պետք է հարթաչափով դնել, վորպեսզի չեչերը ուղիղ դուրս գան:

Մոմահացերը բազկացած են յերկու շարքից—մեկը մյուսին կրած բջիջներից, վորոնց հասակները հանդիպում են իրար, իսկ անցքերը լինում են մեկը—մյուսին հակադիր և իրենց պատերով ուղղված դեպի վեր, վորպեսպի միջի մեղրը չթափվի:

Բջիջները լինում են վեցանկյունանի. լինում են նաև հինգ անկյունանի, իսկ վորոշ դեպքերում՝ նաև կլոր: Վեց անկյունանի բջիջները լինում են յերկու տեսակ—մանր և մեծ: Մանրերի թիվը փեթակում չափ և. դրանցից դուրս են գալիս բանվոր մեղուներ, ուստի և կոչվում են մեղվարջիջներ: Մեծ բջիջներն ավելի քիչ են. դրանք եւ կոչվում են բոտարջիջներ, վորովհետեւ արտադրում են միայն բոտեր: Կլոր բջիջները ծառայում են մայրեր հանելու համար և կոչվում են մայրարջիջներ:

Մեղուները, վորոշ դեպքերում, մեղվարջիջները փախում և դարձնում են մայրարջիջներ: Այդ պատահում և այն դեպքում, յեր: նրանք հանկարծ գրկվում են մորից և պատրաստի մայրարջիջներ չեն ունենում. ուստի ընտրում են վորև և մեղվի թրթուռ, կամ յերբեմն բեղմնավորված ձու և դրա շուրջը մեծացնում են մեղվարջիջը, հասցնելով նրան մայրարջիջի մեծության և հետո սկսում են վորդին կերակրել: Այդպիսի մայրարջիջը կոչվում և ավելուքյան մայրաբջիջ:

Մեղվարջիջները չինելուց հետո, յերբ մեղուները ուզում են անցնել բոտարջիջներ չինելու, նրանք հարկադրված են լինում չինել հինգ կամ վեց անկյունանի անկանոն բջիջներ, վորովհետեւ միանգամից չեն կարողանում փոքր բջիջներից անցնել խոշոր բջիջներին: Այդպիսի բջիջները կոչվում են անցողական:

Մեղուները բոլոր բջիջները լցնում են մեղրով, բացի մայրարջիջներից: Ծաղկափուշու համար զբաղեցնում են մեղվարջիջները, իսկ հազվադույտ դեպքերում՝ բոտարջիջներն ու անցողական բջիջները:

Բոտարջիջների սիրեկներն ավելի յեն դուրս բնկած քան մեղվարջիջներինը: Մեղրով լցրած հացերի բջիջների սիրեկները լինում են հարթ: Նրանք պատրաստվում են միմիայն մոմից, առանց ծաղկափուշու և ակնամոմի խառնուրդի:

Յերբ մեղվարջիջներն ունեն դուրս բնկած սիրեկներ—դա նշանակում և, վոր այդ բջիջների վորդերը բոտեր են:

Մոմահացերի հաստատությունը մոտավորապես 2 1/4 սանտիմետր և, իսկ շրջանակավոր փեթակում վերնահարկի մեղրահացերն ավելի հաստ են՝ մոտ 40 միլիմետր: Մոմահացերը

րնում չիմփում են մեկը-մյուսին դուզահետ, դրանց միջի տարածությունը մոտ 10 միլիմետր է :

Յեթե մոմահացերը դասավորված են այնպես, վեր իրենց կողերով նայում են դեպի արևանոցը, այգավիտի բունը կոչվում է ցուրտ բուն, իսկ յերեսները դեպի արևանոցն ուղղվածները՝ տաք : Յուրա բունը տաք ընդց ավելի դերադասելի չէ, վարովհետև դրսի թաթմ ողր արևանոցով աղատ անցնում է բունը, իսկ ներսի վըլացած ողր նույնպես աղատ դուրս է գալիս : Բացի դրանից, մեղուները թե՛ ողավիտությունը և թե՛ ընդ մաքրելն ավելի հետա են կատարում : Տաք բնում մոմահացերի դասավորման ձևը արգելք է հանդիսանում աղատ ողավիտության և մաքրության :

Մեղվի բունը Դադանի ձեպի փեթակում դասավորված է հետեվյալ ձևով : Ամառը նկնտրոնական շրջանակներում՝ արևանոցի դիմաց լինում է վարդ, իսկ շրջանակների վերին մասերում, վարդի գլխին՝ մեղր : Աչնանը, յերը վարդը դուրս է գալիս, վարդի տեղը մնում է դատարկ, իսկ ձմեռը դրանց վրա տեղավորվում է մեղվի կծիկը : Մեղր լինում է նաև փեթակի կողքերի շրջանակներում, իսկ մեղվի կծիկի մոտ՝ մեկ կամ յերկու շրջանակ-ծաղկափռչիով :

III ԳԼՈՒԽ ՄԵՂՎԱՆՈՑԱՅԻՆ ԻՆՎԵՆՏԱՐ ՓԵՅԱԿՆԵՐ

Զրջանակաւոր փեթակներից ամենատարածվածը—Դադան—Բլատտի փեթակն է։ Այդ փեթակը, նայած տեղի պայմաններին, շինվում է 10 կամ 12 շրջանակաւոր։ Ամերիկայում մեծ մասամբ գործ են ածում Ռուտի փեթակը՝ Լանդստրուտի շրջանակով։ Դրա վերնահարկի շրջանակները հավասար են բնի շրջանակներին, վերով ստեղծվում է մեծ հարմարություն՝ շրջանակները մեկ հարկից մյուսը տեղափոխելու համար։

Փեթակները պատրաստելու համար ամենալավ նյութը համարվում է յեղենու և լորենու տախտակը $\frac{3}{4}$ վերջով հաստությամբ. թեև շատերը գործադրում են ավելի հաստ տախտակ, բայց դա այնքան էլ գարծնական չէ, վորովհետեւ թե՛ փեթակն և ծանրանում և թե՛ արժեքը թանկանում։ Փեթակները շինելու ժամանակ պիտի նկատի ունենալ յերկու անֆրաժեշտ պայման. նախ՝ փայտը պետք է լինի չոր և յերկրորդ՝ փեթակների մասերը պիտի լինեն ճիշտ և միեւնոյն չափի, վորպեսզի մի փեթակի մասերը—բունը, հատակը, տանիքը և շրջանակները հեշտությամբ դան մյուսներին և ընդհակառակը։ Այդպիսի փեթակներ կարելի չէ շինել միայն մեքենաների միջոցով։

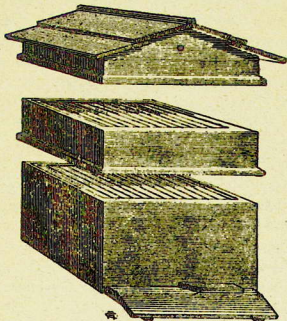
12 ՇՐՋԱՆԱԿԱՆՈՑ ԴԱԴԱՆ-FLUSSH ԳԵՅԱԿ

Դադան—Բլատտի փեթակը բաղկացած է . 1. հատակից, 2. բնից, վոր գրվում է հատակի վրա, 3. վերնահարկից, վոր գործ է ածվում գլխավոր բերքի ժամանակ, 4. տանիքից և 5. շրջանակներից։ Փեթակի (նկ. 5) մեջ գրվում են շրջանակներ և մեկ կամ յերկու տիփարներ. շրջանակների վրա գցվում է ներկած կտավ, վրայից բարձ։ Բունը շինվում է քառակուսի, այսինքն՝ բնի յերկայնությունն և լայնությունը պիտի իրար հավասար լինեն։

Ներսի չափը՝ 450×450 միլիմետր, իսկ բարձրությունը՝ 320 միլիմետր։

Առաջի և հետեի պատերի վերևում, ներսի կողմից, շինվում է $14\frac{1}{2}$ միլ. խորությամբ և $12\frac{1}{2}$ լայնությամբ հանվածքներ (Ֆայլ), վորոնց վրա յեւ կախում են շրջանակները։ Բացի առաջին պատից, մյուս պատերի ներքևում ներսի կողմից շինում են հանվածքներ 10 միլ. լայնությամբ և 25 միլ. խորությամբ։

Յերբ փեթակի բունը դրվում և հատակի վրա, նրա յեղրները մտնում են յերեք պատերի հանված քների մեջ:

Նկ. № 5.

ԴԱԴԱՆ-FLUSSH ՓԵՏԱԿ

Սերկանոցը շինում են տալի պատի ներքևում 220—240 միլ. յայնությամբ և 8 միլ. բարձրությամբ:

Հատակը բաղկացած և $465 \times 250^*$ միլ. հորիզոնական մակերեսովից և 465×250 միլ. թեքվածքից (առաջնատախտակ): Հատակի տակ լինում և յերկու ձող 40×65 միլ. վոտքերի փոխարեն: Հատակը շինվում և բնի հաստության տախտակից:

Տիփարները դործ են ածում բունը փոքրացնելու համար ու չբջանակների պես դրվում են փեթակի մեջ, յերբ փեթակի բունը լցված չի չբջանակներով: Տիփարը շինում են 10—12 միլ. հաստություն ունեցող տախտակից: Նրա բարձրությունը հավասար և 308—310 միլ., աշնպես վոր նրա և հատակի մեջտեղում մնում և 10—12 միլ. բաց տարածություն, իսկ յայնությունը չբջանակների լայնությունից ափսի յե՝ բնի տաքությունը պահպանելու համար:

Վերնահարկը յներսի կողմից բաղկացած և $450 \times 450 \times 167$ միլիմետրից: Նա, բնի համապատասխան պատերում ունի նույն չափերի հանվածքներ, վորոնց վրա հենվում են վերնահարկի չբջանակների ծայրերը:

*) Փեթակը պիտի ունենա 24—30 միլիմ. հաստություն:

Բնի շրջանակների չափը հետևյալն է. բարձրությունը — զըր-
սից՝ 300 միլ. ներսից՝ 267 $\frac{1}{2}$ միլիմ., լայնությունը — զըրսից 435
միլիմ. ներսից՝ 420 միլ., վերին ձողը՝ 472 $\times$ 25 $\times$ 17 $\frac{1}{2}$ միլիմ.,
փորի ծայրի հանվածքները 26 $\times$ 10 միլ. ստորինը՝ 420 $\times$ 15 $\times$ 15
միլ., իսկ կողքի ձողերը՝ 297 $\frac{1}{2}$ $\times$ 25 $\times$ 7 $\frac{1}{2}$ միլ. կողքի ձողերը
տակի յերկու կողմից կտրվում են թեք ուղղությամբ զեղի շրջա-
նակի ներսը, ծայրի բարձրությունը մինչև ներքին ձողը պետք է
լինի 5 միլ.:

Վերնահարկի շրջանակի բարձրությունն է. զըրսից՝ 160 միլ.,
ներսից՝ 135 միլ., լայնությունը զըրսից՝ 435 միլ., ներսից՝ 420 մ.
Վերին ձողը նույն է, ինչ բնի շրջանակի ձողը. ստորինը՝
420 $\times$ 25+7 $\frac{1}{2}$ միլ. կողքի ձողերը՝ 152 $\frac{1}{2}$ $\times$ 25 $\times$ 7 $\frac{1}{2}$ միլ.:

Տանիքը շինվում է հարթ կամ թեք: Հարթ տանիքը անպայ-
ման հարկավոր է ծածկել թիթեղով: Ընդհանրապես, փեթակի տա-
նիքները պետի շինել թեթե, փորպեպի մեղրաներին նայելու ժա-
մանակ զժվար շինի վերցնելու: Դրսից, բնի չորս կողմից, պետք է
ամրացնել ձողեր, փորպեպի տանիքը հաղցնելու հենովի ալյ-
ձողերի վրա:

Փեթակում դնում են 12 շրջանակ, մեկը՝ մյուսից 12 միլ.,
իսկ ծայրերի շրջանակները պատերից՝ 9 միլ. հեռավորությամբ:

Վերնահարկում դնում են 12 շրջանակ, իսկ յեթե ցանկանում
են ստանալ ալիլի հաստ մեղրահացեր՝ դնում են 11 շրջանակ:

Տասը շրջանակամուց փեթակը շինում են նույն ձևի, բայց տա-
լիներից ալիլի նեղ: Նրա բնի լայնությունը ներսի կողմից 376 միլի-
մետր է:

ՌՈՒՏԻ ՓԵՅԱԿ

Ռուսի փեթակը Լանդսարտտի շրջանակով բաղկացած է յերկու
հավասար արկղներից, փորոնցից մեկը դործ է անվում բնի տեղ,
իսկ մյուսը ծառայում է փորպեպ մեղրի շտեմարան: Այդ արկղնե-
րը հեղափոխված կարելի է մեկը մյուսի տեղը դնել:

Արկղների ներսի չափը — յերկարությունը՝ 462 միլ.

լայնությունը՝ 400 »

բարձրությունը՝ 240 »

Լանդսարտտի շրջանակը զըրսից — բարձրությունը՝ 232 »

լայնությունը՝ 446 »

հաստությունը՝ 27 »

ներսից — բարձրությունը՝ 204 »

լայնությունը՝ 431 »

Արկրները մեջ տեղափոխում և տասական չըջանակ և մի հատ ել տխար: Հասակը յերկերեսանի յե. մի կողմը 9-ը. մյուսը՝ 22 միլ խորություն ունի: Ամառը գնում են 9 միլ. խորություն վրա, իսկ ձմեռը՝ մյուս յերեսի վրա: Արկանոցը շինում են ամբողջ պատի չափությունով: Վորպեպի մայրը չբարձրանա բունը, գանձման յանցով⁹⁾ բաժանվում են վերնահարկից:

ԱՌԱՍՏԱՂՆԵՐ, ԾԱԾԿՈՑՆԵՐ ՅԵՎ ԲԱՐՁԵՐ

Առաստաղների և բարձրի շնորհիվ պահպանվում և բնի տա-
րությունը. միաժամանակ բունը պաշտպանված և լինում չողից:

Փեթակների առաստաղները և ծածկոցները լինում են դա՛ն-
պան տեսակի— ներկած կտավ, կլեյանկա, մանր տախտակներ,
կամ ամբողջ տախտակ:

Ամենահարմարը— դա մանր տախտակներն են, վորոնք լինում
են թվով 4 կամ 5 հատ $\frac{1}{8}$ վերջով հաստությունով և դրվում են
բնի վրա՝ չըջանակների ուղղությամբ: Այդպիսի առաստաղը հե-
տությամբ և մաքրվում մոմից և ակնամոմից: Նույնը չի կարելի
ասել ծածկոցների նկատմամբ: Տախտակներից շինված առաստաղը
հարմար և նաև այն տեսակետից, վոր հնարափորություն և տա-
լիս բունը մառ-մաս բանալ, վորպիսի հարմարություն մեղ չի
կարող տալ ամբողջ տախտակից շինված առաստաղը:

Ձմեռն այդ առաստաղները պետք և փոխարինել մաքուր քա-
թանով, վորպեպի բունը չխոնավանա:

Բարձր.— Բարձրը քաղներ են, վորոնց մեջ լցնում են խոտ,
չորացած տերեւներ, դարման և այլն: Շինում են նաև $1\frac{1}{2}$ վերջով
լայնության բարակ ձողերից բարձր, վորոնց յերկու յերեսը ծած-
կում են քաթանով, իսկ մեջը լցնում նույն նյութերից:

Ամենալավը— դարմանից հյուսած բարձրն են, յեթե նրանք
չինված են մեկ վերջովից վոր պակաս հաստությամբ: Այդպիսի
բարձրը, բունը տաք են պահում, ամառը պաշտպանում են չո-
ղից, իսկ ձմեռը մեղունների արտաշնչած — փչացած ուղը հեշտու-
թյամբ և անցնում: Այդպիսի բարձրի նշանակությունը ձմեռող
մեղունների համար մեծ է:

⁹⁾ Գանձման յանցով մեղունները կարողանում են անցնել,
իսկ մայրերը և բուները՝ վորչ:

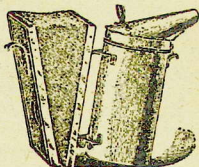
ՄԵՂՎԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ԱՆՇՐԱԺԵՇՏ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ

Նկ. № 6.

Ք Ո Ղ

տելու ժամանակ չխայթենու կան
զանազան ձևի ծխարարներ, բայց
ամենալավը համարվում է Ռուտի
ծխարարը: Ծխարարի համար
գործ են ածում հին կապերտի
կտորներ, աթար, փտած փայտ և
ալյն: Աթարը, կապերտի կտոր-
տանքն ունեն վորոշ պակասու-
թյուններ. իսկ փտած փայտն
ալդ նպատակի համար ամենից
զերազանեղին է:

Նկ. № 7.

ԾԽԱՐԱՐ ԿԱՍ ՓՈՒՔՍ

Ռուտի քերիչ.—

Մեղունները, սովորա-
բար, շրջանակները
մոմով և ակնամոմով
կպցնում են իրար և
փեթակի հանվածքնե-

Նկ. № 8.

Ք Ե Ր Ի Չ

րին: Նայելու ժամանակ, վորպեսզի հնտրավոր լինի շրջանակները
րնից հանել, գործ են ածում զանազան ձևի գործիքներ, վորոնցից
ամենից գործածականը՝ Ռուտի քերիչն է:

Քերիչի միջոցով ալդպիսի շրջանակները կարելի չէ հեշտու-
թյամբ առանձնացնել և մաքրել:

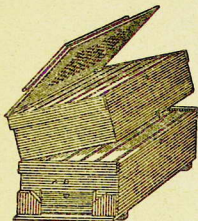
Խոզալակ.— Հաճախ անհրաժեշտ է լինում այս կամ այն չոր-

Նկ. № 9
ԽՈՋԱՆԱԿ

տի թրջել:

Փոխադրական արկղ — Փոխադրական արկղը սովորաբար շինում են 6 շրջանականոց և դռնակը թողնում վերևի մասում: Առաջի և հետևի պատերի վերևում՝ սերսի կողմից շինում են հանվածքներ, ինչպես փեթակի ձևով, վորպեսզի շրջանակները կարելի լինի տեղափոխել:

Նկ. № 10.

ՓՈՒՍԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԿԴ

կամ մեղրահացերը փեթակից—փեթակ տեղափոխելու և կամ հարկ յեղած դեպքում՝ ժամանակավոր բնից շրջանակները հեռացնելու համար և այլն:

Կերակրամաններ. — Մեղրի պակասության դեպքում հարկ և լինում մեղուներին կերակրել շաքարաջրով՝ առանձին կերակրամաններում: Կան դանապտն տեսակի կերակրամաններ. դրանցից ամենապարզը և գործնականը՝ մեկ կամ մի քանի կիրառնոց ապակյա բանիան է, վորը շաքարաջուր լցնելուց հետո՝ բերանը կապում են լծաց քաթանով և դնում գլխիվայր՝ ծածկոցի տակ, շրջանակների վրա: Իսկ յեթե ծածկոցի փոխարեն փայտե առաստաղ է, ապա տակները մեկը, վորը բնի կենտրոնին մոտ է, վերցնում են, կերակրամանը դնում, հետո բաց տարածությունը ծածկում են շորով:

Շանակը մեղուներից ազատելու համար մեղուներին ավելում են խոզանակով: Այդ նպատակի համար լավ է նաև սագիթներ, թե խոզանակը և թե սագիթներ գործածելուց առաջ պի-

Փոխադրական արկղը բաժանվում է չերկու հավասար մասի. վերևի մասը բացվում-ծածկվում է: Ամեն մի մասում տեղափոխում են վերահարկի շրջանակներ: Իսկ չերը ցանկանում են աչդտեղ տեղափոխել միայն ներքին հարկի շրջանակներ, վերևի մասը ծածկում են:

Այդ արկղը մեղվանոցի համար ամենաանհրաժեշտ ինվենտարից մեկն է:

Փոխադրական արկղը գործ են ածում մեղրահացերը քամելու,

Նկ. № 11.

ԴՈՒԼԻՏԼԻ ԿԵՐԱԿՐԱՄԱՆ

կա և մի ալլ տեսակը, վոր կոչվում և Դուլիտլի կերակրաման: Դրա կազմութլունն այնքան պարզ և, վոր ամեն մի մեղվապահ կարող և ինքը շինել:

Վերցնում են վերնահարկի շրջանակներից մեկը և նրա չեղիւ չեղիւ մեխում բարակ տախտակներով աչնպէս, վոր ստացվում և արկղ:

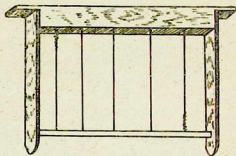
Հետո ներսից նրա բոլոր մեխած տեղերի վրա տաքացրած մոմ են ամուս, վորպէսզի չաքարաջուրը չթափվի: Շաքարաջրի չերսին դցում են բարակ տախտակի կտոր, վոր մեղունները չաքարաջրի մեջ չնկնեն ու չխեղդվեն:

Արհեստական մոմաքերք կայցնելու գործիքներ. — Մոմաթերթը չրջանակին կայցնելու համար հարկավոր և մետաղալար,

Նկ. № 13.

ՀՈՐԻՋՈՒԱԿԱՆ ՁԵՎ

Նկ. № 12.

ՈՒՂՆԱԶԻԳ ՁԵՎ

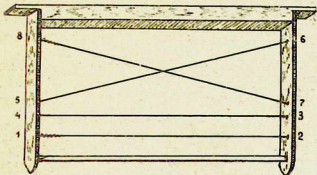
րիզ, տախտակ, Ուղլուլի զլան և Վուարլեյի խթան: Շրջանակի ձողերը հարկավոր տեղերում բոլոր ծակելուց հետո, անհրաժեշտ և անցկացնել մետաղալար, վորպէսզի չրջանակին կայցրած մոմաթերթը չձգվի և չթափվի: Այն մոմահացերը, վորոնք չունեն մետաղալարեր, նրանք քամելիս, կամ տեղափոխելիս կտրատվում են և թափվում: Սովորաբար մետաղալարն անցնկացնում ուղղահայաց, հորիզոնական և զանազան ուղղութլամբ: Ուղղահայացը՝ անցնկացնում հետեվյալ կերպ. չրջանակի վերևի ձողը բոլոր ծա-

կում են 5 տեղից աշնակա Վոր ծակերը լինեն ճիշտ կենտրոնում : Կող-
բի ծոցերին մոտ դանդաղ ծակերը ծոցերից պետք է լինեն $\frac{1}{2}$ վեր-
ջով հեռավորության վրա . մնացած տարածությունը բաժանում են
չորս համասար մասի ու ծակում : Նույնը անում են և ներքին ծո-
ղի վերաբերմամբ :

Յեթե ցանկանում են յարերին տալ հորիզոնական ուղղու-
թյուն, այդ դեպքում անցենկացնում կողերի ծոցերով, ամեն մի
կողքի ծողի մեջ անելով 4 անցք : (Նկ. №№ 12 և 13) :

Մենք դործադրում ենք մի այլ ձև, Վորը մեր կարծիքով գե-
րազատելի և առաջին չերկու ձևերից, վորովհետև այդ ձևով մե-
տաղալարված չըջանակը բոլորովին թույլ չի տալիս բջիջներին
ձգվելու : (Նկ. 14) : Այնտեղ, վորտեղ լարը պետք է անցնի մյուս
լարի վրայով—կապում ենք :

Շրջանակներին մոտաքերք կպցնելու տախտակ :—Այդ տախ-

Նկ. № 14.

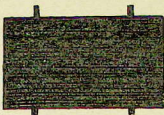
ԽԱՌՆ ԶԵՎ

թյան վրա կպցնում են $\frac{1}{2}$ վերջով լաջնության չերկու ծոց : Ծոցերի
ծայրերը տախտակի լաջնությանից մոտավորապես $\frac{1}{2}$ վերջով
չերկար են լինում : Գործադրելիս տախտակը թրջում են ջրով,
վոր Վուսաբի խթանը մետաղալարի վրայով անցկացնելիս մոմը
չկպչի նրան : (Նկ. № 15) :

Ոգալյուկի գլանը չըջանակից մոմաթերթ կպցնելու դործիք է :
Դա առամմափոր մետաղյա, փոքրիկ անիվ է, վորի հաստու-
թյունը և տրամագիծը մոտավորապես 12 միլ. է և և սրտովում և
առանցքի չուրջը ամրացրած կոթի վրա : Մոմաթերթ կպցնելու
ժամանակ, ծայրը ծալում են 5-6 միլ. լաջնությամբ և մասններով
սեղմում չըջանակի վերին ծողին, ապա դնում են չըջանակի մե-

տակը լինում են չըծո-
վող փալարից, վորի
հաստությունը լինում
է 11 միլիմետր, աջ-
ինքն չըջանակի ծոցե-
րի կես լաջնությանից
քիչ պակաս, իսկ մե-
ծությունը աշնակա,
վոր չըջանակը կարելի
լինի ազատ հագցնել
տախտակի վրա : Տախ-
տակի տակից, լաջնու-

տաղալարի վրա, վորից հետո Ոգալյուկի գլանը մի փոքր տաքացնելով կրակի կամ լամպի վրա, ծալած մոմաթերթի վրայով գլու-

Նկ. № 15.

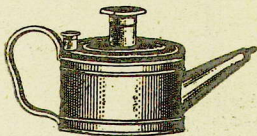
ՄՈՄ ԿՊՅՆԵԼՈՒ ՏԱԽՏԱԿ

Նկ. № 16.

ՈԳԱԼՑՈՒԿԻ ԳԼԱՆ

րում են այնքան, վոր մոմաթերթը ամուր կպչի չրջանակին: Կպցնելու համար գործ են ածում նաև զանազան ձևի թիթեղյա ամաններ, վորոնք բաղկացած են յերկու բաժանմունքից. զրանցից մեկում—կենարոնական բաժանմունքում լցնում են մոմի կտորներ, խկ մյուսում՝ ջուր ու գնում կրակի վրա: Յեւր ջուրը տաքանում է—նա հալցնում է մոմը: Այդպիսի ամաններից ավելի գործածական են Արբոտի թեյամանը և մոմահալ գալաթը (Նկ. №№ 17, 18): Այդ ամանների միջոցով մոմաթերթն ամրացնում են

Նկ. № 17.

ԱՐԲՈՏԻ ԹԵՅԱՄԱՆ

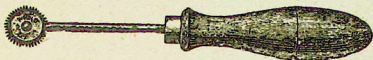

Նկ. № 18.

ՄՈՄԱՅՈՒԼ ԳԱԿԱԹ

չրջանակին հետեյալ ձևով. չրջանակի մետաղալարերը կպցնելով մոմաթերթին (այս մասին կխոսվի հետո), հալած մոմն ամանով ածում են չրջանակի վերևի ձողի և մոմաթերթի մեջ, ապա չրջանակը քիչ թեքում, վոր մոմն անցնի մոմաթերթի ամբողջ տարա-

ծությամբ: Նույն ձևով կ'պցնում են նաև մյուս յերեսը: Բնական չեչերը կ'պցնելու համար, տաքացրած մոմը ածում են չրջանակի վերևի ձողի վրա ներսի կողմից և խկույն մոմահացերը կ'պցնում ձողին:

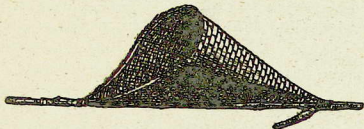

Նկ. № 19
ՎՈՒԱՐԼԵՒ ԽԹԱՆ

Վաւարիի խթանը կոթի վրա ամրացրած ատամնաձև փոքրիկ անիվ է, վոր ազատ պտուլաւ և դալիւ իր առանցքի շուրջը: Անիվի չրջագծով ատամների վրա ունի փորվածք: Յերկաթալարը մտցնում են այդ փորվածքի մեջ և տաքացրած խթանը թեթև սեղմելով գլորում են լարի վրայով և այդպիսով ամրացնում մոմաթերթը:

Ձագալիւլ.—Ձագերը հալաքելու, կամ ժամանակաւորապէս պահելու համար դործ են ածում ձագակալներ: Կան բազմաթիւ տեսակի ձագակալներ, վորոնցից ամենատարածվածը և պարզը, (վոր մեղվապահն ել կարող է շինել)՝ ասիական ձագալիւլն է (նկ. 20), վորը շինում են սովորաբար լորենու ծառի ներսի կեղևից, կամ գործում են ուռենու բարակ ճյուղերից:

Ձագակալի մեջ թափ են տալիս ձաղը, ապա նորից կախում իր նախկին տեղից, մինչև վոր բոլոր մեղսւնները կհալաքվեն:

Նկ. № 20
ԱՍԻԱԿԱՆ ՁԱԳԱԿԱԼ

Բարձր ծառերի ճյուղերի իջած ձագերը հալաքում են քսակ ձագակալով: Դա քաթանից կարած քսակ է, վորի բերանի շուրջը կարում են մետաղալար և չերկու կողմից ամրացնում են յեղանաձև մի ձող: Մեկը ձագի տակը պահում է ձագակալը,

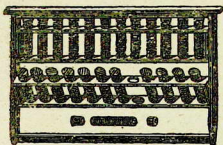
մշուսը՝ յերկար ձողի վրա շինած կեռով թափահարում և ծառի ճյուղը մինչև վոր ձագը թափվի քսակի մեջ։

Մայրավանդակներ։—Մայրավանդակներով վորբացած բնտա- նիքներին մայր ևն տալիս, ավելորդ մայրերը ժա-

Նկ. № 21
ՏԻՏՈՎԻ ՄԱՅՐԱՎԱՆԴԱԿ

ղլուշությամբ կտրում և ամեն մեկ վանդակի մեջ դնում ևն մե- կահան մայրարջիջ և զնդատեղներով սոբացնում ու ալլաքես

Նկ. № 22
ԺԻՐՈ ՊՈՐՈՑ ՄԱՅՐԱՎԱՆԴԱԿ

մակինի յերկու շրջականոց, իսկ մեծ մեղվանոցներում՝ 4 կամ տալիլի շրջականոց մեքենաներ։ Մեղրահան մեքենաները բնդ- հանրապես շինվում ևն սպիտակ թիթեղից։ Դա մի բակ և, վորի մեջ կան պտույտ յեկող ցանցե արկղներ։ Մեղրահացերի սիրեկ- ները բացելով լնում ևն արկղների մեջ ու սկսում պտույտ տալ։ Կենտրոնախույս ույթի հիման վրա մեղրն սկսում և բջիջներից ղուքս դալ և բակի պատերով թափվել հատակի վրա, վորից հետո ծորակով կարելի յե լցնել ամանների մեջ։ (Նկ. 23)։

մանակավորապես առանձնացնում ևն, կամ մայրավանդակների մեջ մայրարջիջներ ևն դնում՝ մայրեր հանելու համար և ալլաքես։ Մայրավանդակները շինում ևն կլալեկած մետաղյա ցանցերից։ Նա բնդհանրապես ունենում և յերկու դռնակ, վորից մեկում լինում և փորվածք՝ կեր կամ մեղր դնելու համար։ Վանդակներից ամենահարմարը. Տի- տովի և Ժիրո Պորուցի մայրավանդակներն ևն (Նկ. 21, 22)։ Վերջինս գործադրվում և գլխավորապես արհեստական մայրեր հանե- լու համար։ Նույնը, հետևյալ ձևով, կարելի յե ստանալ նաև բնական մայրարջիջից։

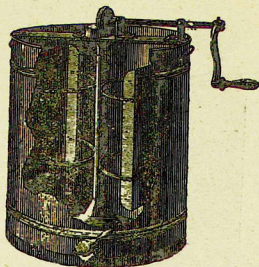
Մեղրահան մեքենա։—

Մեղրահան մեքենաները լինում ևն մի քանի շրջանականոց։ Փոքր մեղվանոցի համար բավական և ունենալ անգլխական կամ Լո- յանոցի շրջանականոց։ Դա մի բակ և, վորի մեջ կան պտույտ յեկող ցանցե արկղներ։ Մեղրահացերի սիրեկ- ները բացելով լնում ևն արկղների մեջ ու սկսում պտույտ տալ։ Կենտրոնախույս ույթի հիման վրա մեղրն սկսում և բջիջներից ղուքս դալ և բակի պատերով թափվել հատակի վրա, վորից հետո ծորակով կարելի յե լցնել ամանների մեջ։ (Նկ. 23)։

Արքայի դանակ.—Բաղմատեսակ զանակներից ամենագործածականը—Արքայի զանակն է (նկ. 24)։ Դա հարմար է թե՛ մեղ-

Նկ. № 24
ԱՐԲՈՏԻ ԴԱՆԱԿ

Նկ. № 25
ԼՈՄԱԿՆԻ 2 ԵՐՁ. ՄԵՂԱՆԱՆ

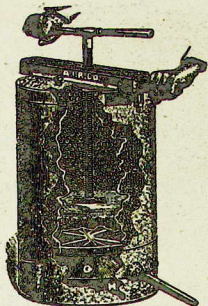
ժանոցային աշխատանքների և թե՛ մեղրահացերի սիրեկները բացելու համար։

Սիրեկներից մեղր գտաղ մեքենա.—Մեղրահացերի սիրեկները բանում են հատուկ շինված ամաններում, վորպեսզի սիրեկներին կղած մեղրը կարելի լինի դասել շեշից (նկ. 25)։ Այդ ամանները մեղադյա մաղով բաժանվում են յերկու մասի։ Մեղրահացերի կնիքները բանալիս, սիրեկներն ընկնում են մաղի վրա, իսկ մեղրը բաժանվելով շեշից՝ անցնում է ներքևի մասը և ծորակի միջոցով հանվում դուրս։

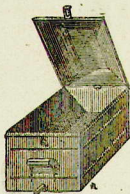
ՄՈՄՅԱԼ ՄԵՔԵՆԱ

Յերբ մեղվանոցում հավաքվում են բավականաչափ մոմի կտորներ, դործադրված մոմահացեր և այլն, այդպիսիք՝ հալում են՝ մաքուր մոմ ստանալու համար։ Յեթե մոմի քանակը քիչ է ապա կարելի չէ հալել և արևի մոմահալով։ Մոմահալ մեքենաների շատ տեսակները կան։ Դրանցից Ռուտինը (նկ. 26) իր մեջ ունի սեղմիչ մեքենա, ուր մոմը հալվում է շոգիով։ Այդ մեքենան բաղկացած է յերկու ամանից, մեկի պատերն ամբողջովին ծածակված են ծակոտիներով և մտնում է մյուսի մեջ՝

առանց հատակին հասնելու: Հալելու ժամանակ դրսի ամանի մեջ
ջուր են ածում և դնում կրակի վրա, ապա չեչերը լցնելով քաթո-

Նկ. № 26
ՌՈՒՏԻ ՄՈՄԱՀԱԼ

Նկ. № 25
ՄԵՂՐ ԶՏՈՂ ԱՐԿՂ

նի քսակի մեջ՝ դնում են ներսի ամանում: Զրի գոլորշին հալեցնում
և քսակի չեչերը, իսկ սեղմիչ մեքենայի միջոցով տուրքակից
դուրս են հանում հալած մոմը:

IV ԳԼՈՒԽ

ՄԵԴՎԱՆՈՅԻ ՏԵՂԻ ԸՆՏԲՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեդվանոցի համար պետք է բնտրել հարթ և քամիներից պաշտպանված տեղ. պետք է խուսափել շատ բարձր, փոս և խոնավ տեղերից: Թեք տարածություն ունեցող տեղերում կարելի չէ 2 մետր լայնությամբ դարավանդներ (տեղբառներ) շինել և փեթակները դասավորել: Շատ ոգտավետ է, յեթե մեդվանոցի մոտ ստվակ կամ գետակ լինի: Իսկ մեծ յիճ կամ գետ, մանավանդ, յերբ բերք հավաքելու համար մեղուները պիտի անցնեն նրանց վրայով՝ վատ է, քանի վար նրանք վերադառնալիս քամիների դոհ կդառնան և, աղաչիսով, մեդվանոցը մասսայական կորուստ կունենա: Լավ է, յեթե մեղվանոցը ցանկապատ ունենա, իսկ ավելի լավ կլինի, յեթե ցանկապատի փոխարեն մեդվանոցի շուրջը թփեր, կամ թղուկ ծառեր տնկված լինեն: Բացի դրանից, անհրաժեշտ է նաև, փորածրանը փեթակները դրվեն ծառերի ստվերի տակ:

ՄԵԴՈՒՆՆԵՐԻ ԴՈՒՐՍ ԴՆԵԼԸ ՅԵՎ ԹՈՒՌՑԻԿ ԶՆՆՈՒՄԸ

Զմեռանոցից մեղուներին պետք է դուրս դնել այն ժամանակ, յերբ յեղանակները տաքանում են—ձնծաղիկը, ուտենին, հոնին և այլն ծաղկում են:

Մեղուները դուրս դնելուց առաջ, փեթակների նստարանները մեդվանոցում պետք է շարել շախմատային կարգով: Փեթակներն իրարից և շարքը-շարքից պետք է ունենա միջ պակաս, քան 3—4 քայլ հեռավորություն, իսկ յեթե մեդվանոցի տեղը բնդարձակ է, կարելի չէ թողնել և ավելի: Նստարանները պիտի լինեն չարժական. նրանց բարձրությունը լավ է շինել 25—30 սանտիմետր, փորպեղի մեդվապահի համար աշխատելը հարմար լինի: Նստարանները պետք է դնել հարթաչափով, բայց մի փոքր թեք՝ արկանոցի կողմից, փորպեղի մեղուները կարողանան բնի ապրի հեշտությամբ դուրս տանել և անձրևների ջուրը փեթակի ներսը չթափվի: Արկանոցները պետք է ուղղված լինեն մի կողմի վրա, փորպեղի դիտելը հարմար լինի: Մեդվանոցի գերքն արդեն ցույց կտա, թե դեպի վր՝ կողմն և ավելի հարմար ուղ-

դել արկանոցները: Յեթն տեղի հարմարությունը թույլ է տալիս, պետք է աշխատել արկանոցներն ուղղել դեպի արևելք կամ հարավ-արևելք: Այն վայրերում, ուր դարձան սկզբներին առավոտները արևի հետ ցրտեր են լինում, լավ է, վոր արկանոցներն ուղղված լինեն դեպի հարավ-արևելք: Իսկ արևելք ուղղված արկանոցներով բնտանիքների մեղուներն ավելի վաղ դուրս դալով աշխատանքի՝ շատերը կարող են ցրտահարվել և այլևս չվերադառնալ իրենց փեթակը: Ուստի, մեղվապահն ինքը, նկատի ունենալով տեղի կլիմայական պայմանները, պիտի վարչի արկանոցների ուղղությունը: Պետք է խուսափել նաև արկանոցները մշտական քամիների ուղղությամբ դնելուց: Այդ աշխատանքը վերջացնելուց հետո, պետք է վորոշել մեղուներին դուրս դնելու ժամանակը: Նախքան դուրս տանելը, փեթակների արկանոցները դռնակները պետք է փակել, կամ արկանոցները ծածկել խոտով, կամ փալասով և պատգարակների վրա դնելով՝ զգուշությամբ դուրս բերել ձմեռանոցից: Փեթակները կարելի չէ դնել կամ իրենց նախկին, անցյալ տարվա տեղում, կամ վորտեղ հարմար կլինի: Փեթակները պետք է համարակալել: Մեղվարույծներից շատերը պնդում են, վոր փեթակներն անպայման պետք է դնել իրենց նախկին տեղում: Բայց դա կարևոր չէ, վորովհետև առաջին թռիչքները դործելիս մեղուները նկատում են և վարժվում նոր տեղին: Հավանական է նույնպես, վոր յերկար ժամանակ ձմեռանոցում մնալով, նրանք մոռացած լինեն իրենց անցյալ տարվա տեղը:

Մեղուներին դուրս դնելու հին ձևը կայանում էր նրանում, վոր սպասում էյին յեղանակի լավանալուն և մի տաք ու խաղաղ ուր դուրս էյին բուրդին, կամ մաս-մաս: Առաջին դեպքում մեղուները միանգամից դուրս էյին թռչում, առանց նկատելու և հիշելու իրենց տեղը, և այդպիսով իրար հետ խառնվում, վորի հետևանքով թույլերն ավելի էյին թուլանում, իսկ ուժեղներն ի հաշիվ նրանց՝ ուժեղանում: Իսկ մաս-մաս դուրս գրված փեթակների մեջ տեղի էյին ունենում հարձակումներ. սկզբում դուրս գրվածները հանգստանալուց հետո հարձակումներ էյին դործում նոր դուրս գրվածների վրա: Նման դեպքերից խուսափելու համար ներկայումս գործադրվում է դրա հակառակ ձևը: Յերբ լավ յեղանակներին հաջորդում են վատ ուրեր, մեղվապահն ուղտվում է հենց այդ ուրերից և մեղուները դուրս դնում, վոր նրանք բացթողյա մնան 2-3 ուր, առանց թռիչքներ կատարելու: Բոլոր մեղուներին պետք է դուրս դնել յերեկոյան դեմ. մութը

չայիտի խանդարի այդ աշխատանքը կատարելուն. յեթե նույնիսկ կարիք լինի ամբողջ դիշերն աշխատել, պետք է աշխատել: Այս ձե-
վով դուրս դրված մեղուները թոխչքներ կատարելու համար ժխան-
դամից բոլորը միասին դուրս չեն թողում և իրար խառնվում, այլ
մաս—մաս և նկատում են իրենց տեղը: Յերբ ընտանիքները դուրս
են դրված, փեթակների արկանոցները փակ են պահում 10—15 րո-
պե, վորպեսզի մեղուները հանդատանան: Յերկու կամ յերեք որից
հետո, յերբ յեղանակը լավանում և և մեղուներն սկսում են թոխչ-
ներ դործել, մեղվապահը շարքից—շարք անցնելով, առանց փեթակ-
ները բանալու, դիտում և ամեն մի ընտանիքի դուռթյունը: Այն մե-
ղուները, վորոնք մեծ քաղմությամբ են դուրս գալիս թոխչք կատա-
րելու, ապացույց և, վոր նրանք հաջող են ձմեռել և ուժեղ ընտա-
նիքներ են: Միջակ ընտանիքներն ուժեղներից ավելի թույլ են կա-
տարում իրենց թոխչքներն, թույլերն՝ ավելի նվազ:

Պատահում են և այնպիսի ընտանիքներ, վորոնք բոլորովին
թոխչքներ չեն կատարում. դրանց պետք է նկատի ունենալ և առա-
ջին հերթին նայել:

Լինում են նաև ընտանիքներ, վորոնց մեղուները թոխչքից վե-
րադառնալիս կարծես ծանրարկոնված լինեն բերքով: Այդ կնշա-
նակի, վոր նրանք տառապում են վորակապությամբ: Պետք է նը-
րանց ամիջապես ողնության գալ, տալով մեկական բաժակ շաքա-
րաջուր (400 գրամմ. շաքարափաղր լուծել նույնքան ջրի մեջ և
ամեն մի 4000—4500 գրամմ. շաքարաջրին խառնել 1 մսխալ սա-
լիցիլյան թթվում):

Յերբև՛ն պատահում և, վոր փեթակից գինու հոտ և փչում.
դա նշան և, վոր այդ ընտանիքի մեղրը թթվել և. ուստի այն պիտի
փոխարինել ուրիշ, լավ մեղրով:

Յեթե բուռն խոնավ և ու հացերը բորբոսնած, այդպիսի փե-
թակից խոնավության հոտ և դալիս: Բորբոսնած հացերը պետք և
փոխել ուրիշ մաքուր հացերով, իսկ փեթակը՝ մաքրել:

Դիտողը կարող և նկատել վորլուծություն ստացած ընտա-
նիքի արկանոցի վրա սև բծերով կղկղանքի հետքեր: Այդ դեպքում
մեղուներն անուշտ կեղտոտած կլինեն նաև հացերը: Այդ հացերը
նույնպես պետք և փոխել:

Պատահում են և այնպիսի ընտանիքներ, վորոնց բնի հատակի
վրա լինում են շաքարի մանր փշրանքներ. դա կնշանակի, վոր մե-
ղուները ծարալությանից բացել են մեղրի սիրեկներն ու ծծել նը-
րա ջրային մասը: Նման դեպքում պետք և փոխել մեղրը:

Նկատված վերոհիշյալ թերությունները մեղմապահ՝ պետք է դրի առնի և վերացնի առաջին հերթին :

Յերբ մեղմապահն ամբողջ մեղմանոցը չընկիս նկատի, վոր կան բնտանիքներ, վորոնք թո՛ւիչ չեն դործել, — պիտի այդպիսիք իսկույն ստուգի: Թո՛ւիչ չգործելը կարող է լինել հետևյալ պատճառների հետևանքով. —

1. Մեղունները կարող են քաղցից թուլացած, կամ կոտորված լինել, 2. կարող է պատահել, վոր արկանոցի անցքը լցված լինի մեղունների դիակներով և նրանք դուրս դալու ճանապարհ չունենան, 3. բնի ստոնությունը նույնպես կարող է արգելք լինել նրանց դուրս չգալուն: Վերջին հանգամանքը առաջանում է հետևյալ պատճառներից. նախ՝ փեթակի պատերի հաստությունից արևը քիչ է ազդում, յերկրորդ՝ մեղունների կծիկը արկանոցից հեռանալուց, յերրորդ՝ բնում սիրեկամ շատ մեղր լինելուց և, վերջապես, չորրորդ՝ բունը խոնավ և հացերը բորբոսած լինելուց: Յեթև ընտանիքի անդործության պատճառը յեղև և մեղունների քաղցը, ապա նրանց վրա իսկույն պետք է դու շաքարաջուր սրբակել, տալ մեղրով չըջանակ, կամ չըջանակների վրա դնել թրջած շաքարի կտորներ: Արկանոցը՝ մեղունների դիակով ծածկված լինելու դեպքում — պետք է մաքրել: Յեթև սիրեկամ մեղրը ավելի յեյեղև բնում — պետք է հանել: Յեթև կծիկը արկանոցից հեռացել — պետք է նրան չըջանակներով քաշել բնի կենտրոնը՝ մոտեցնելով արկանոցին: Իսկ յեթև պատճառը փեթակի պատրի հաստությունն է, կարելի է բունը բաց անել և ծածկոցի մի մասը ծախելով՝ թույլ տալ արևի ճառագայթներին ներս թափանցելու, վորպեսզի մեղունները տաքանալով՝ թո՛ւիչներ կգործեն:

Յեթև մեղմապահն նկատում է, վոր մի վորեկ արկանոցի շուրջը մեղուններն ինչ վոր վորսնումների մեջ են, մեղմապահն իր մոտ նշանակում է այդ ընտանիքը վորպես վորբացած ընտանիք. հետո բաց է անում փեթակը և պատերի մոտ յեղած չըջանակը նայում ստուգելու համար՝ մեղր ունի՞ր այդ ընտանիքը, թե՞ վո՛չ: Յեթև մեղրի քանակը չնչին է, նա իսկույն տալիս է մեղր, կամ թրջած շաքարի կտորներ և արկանոցը փոքրացնում: Այդպիսով, մեղմապահն կատարելով թուլցիկ դնումն բոլոր մեղունների պաշարի նկատմամբ, հենց նույն սրբ քաղցած մեղուններին սպնության և զալիս:

ՀԱՏԱԿՆԵՐԻ ՍԱՔՐԵԼԸ

Փեթակների հատակներն, առանց ուշացնելու, պետք է մաքրել թեթիչքներից հետո՝ յերեկոյան դեմ, կամ հետեյալ առավոտը: Պետք է ընտրել այնպիսի ժամանակ, վոր մեղուներն անց ու դարձ չանեն ու գործին չխանգարեն: Մաքրում են հետեյալ կերպ: Մաքրվող փեթակի հետեի կողմից դնում են փեթակի ազատ նստարաններից մեկը և Ռուսի կեռի ծայրով արկանոցից փեթակը քիչ բարձրացնում (վոր մեղուները, բունը հատակին կպցրած լինելու դեպքում, պոկեն), ապա յերկու հոգով զգուշութամբ փեթակը հատակից վերցնում ու տեղափոխում են նստարանի վրա, վորից հետո հատակը մաքրում են և փեթակը նորից դնում իր տեղը: Հատակը խոզանակով մաքրելուց հետո, աղբը ամում են մի առանձին արկղի մեջ, վորից հետո քերիչով կամ դանակով քերում են մոմն ու ակնամոմը, մեկը-մյուսից առանձնացնում, վոր հալելիս մոմի վորակը չփտանա, ապա թաց փալասով սրբում են:

ԻՆՉՊԵՍ ՎԱՐՎԵԼ ՄԵՂՈՒՆԵՐԻ ՀԵՏ

Չնայած վոր կովկասյան մեղուները չար չեն, բայց և այնպես նրանց հետ ել աշխատելիս դարձյալ պիտի ձեռք առնել նախազգուշական միջոցներ: Սկսնակ մեղվապահն անպայման յերեսը պետք է ծածկել քոզով, վորպեսզի խայթվելուց ազատ մնա: Աշխատանքի ժամանակ պետք է խուսափել արագ շարժումների կատարելուց. արագ շարժումները մեղուներին ջգայնացնում են: Մեղուներին խաղաղացնելու համար գործ են ամում ծխաբար: Ծխից նրանք յերկյուղ կրելով, թափվում են մեղրի վրա ու իրենց առաջնախորշը մեղրով լցնում, վոր հեռանալու դեպքում ապահով լինեն պաշարով: Լիքը ստամոքսով մեղուները խայթելու անընդունակ են լինում: Յեթե հացերում մեղր չի լինում, ծխով նրանց չի հաջողվում հանգստացնել. այդ դեպքում պետք է հացերի վրա մեղրաջուր կամ չաքարաջուր փչել:

Յեթե մեղուն խայթում է, պետք է խայթը յնդունվով հանել և խայթած տեղը ջրով մաքուր լվանալ, վորպեսզի այդ թույնի հոտից մյուսները չհարձակվին:

Մեղուները չեն սիրում սոխի, սխտորի, ոզու, քրտինքի և այլ սուր հոտեր. դրանցից նրանք դրդվում են և հարձակվում: Դրա համար ել փեթակները նայելուց առաջ չպետք է գործադրել դրանցից և վոչ մեկը: Քրտնած ժամանակ պետք է սպասել, վոր քրտին-

բը չորանա, հետո ձեռքերն ու յերեսը մաքուր լվանալ, ապա անցնել աշխատանքի :

ՓԵՅԱԿՆԵՐԸ ԴԻՏԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Մոտենալով փեթակին, մեղվապահը 2—3 անգամ արկանոցից ծուխ և արձակում փեթակի ներսն ու սպասում 1—2 րոպե, վոր մեղունները մեղր ընդունեն : Հետո նա անցնում և փեթակի կողքը և զգուշությամբ վերցնում նրա տանիքն, աշխատելով, վոր վոչ մի թրիկոց կամ ցնցում չառաջանա . ապա վերցնում և բարձր ու դրնում տանիքի վրա, կամ նրա կողքը : Յեթե առաստաղը կտալից և, այդ դեպքում մեղվապահը ծալում և կտալի մեկ մասը, բացելով կողքից 2—3 չրջանակ, իսկ յեթե տախտակի կտորներ են՝ վերցնում և տախտակներից մեկը ու նորից ծուխ տալիս չրջանակներին այնպես, վոր ծուխն անցնի չրջանակների վերին ձողերի վրայով՝ հորիզոնական ուղղությամբ, վորպեսզի վերև բարձրացած մեղունները ներս քաշվեն : Դեպի փեթակի բունն ուղղված ծուխը զրգուշով մեղուններին, հարկադրում և նրանց դուրս թռչելու և նույնիսկ խայթելու մեղվապահին :

Յեթե բնում չրջանակների թիվը լրիվ չէ, յեղածները պետք և դասավորել կենտրոնում և յերկու կողմից դնել տիփարներ, իսկ տիփարների և պատերի մեջ, հարկ յեղած դեպքում, դնել բարձր :

Յերբ մեղվապահը չրջանակներից մեղուններին ներս և քշում, ապա տիփարի յերկու ծայրը տեղերից կետով զգուշությամբ պոկում և հանում և, վրայից խողանալով ավելելով մեղունները փեթակի մեջ՝ դնում և ցած : Նույն ձևով հանում և նաև իրարից, կամ փեթակի հանվածքներին կպած չրջանակները, ապա յերկու ձեռքով բռնելով նրանց ծայրերից, զգուշությամբ բարձացնում և վերև այնպես, վոր նրա կողերը չկաշեն փեթակի պատերին և նրա վրա յեղած մեղունները չջարդվեն : Հացերը նայելիս, չրջանակը պետք և պահել ուղղահայաց և վոչ հորիզոնական . հորիզոնական գիրքով պահելու դեպքում հացերը կարող են կոտրվել : Չրջանակի մի յերեսը նայելուց հետո, մյուս յերեսը պետք և նայել հետևյալ կերպ . ձախ ձեռքով բռնած չրջանակի ծայրը իջեցնում և ցած այնպես, վոր չրջանակի վերին ձողն ընդունի ուղղահայաց դիրք . ձեռքի մեջ ձողը պտույտ և տալիս այս կամ այն կողմը և այդպիսով կարողանում և տեսնել հացի յերկու յերեսն ել : Յեթե չրջանակները նայելու ժամանակ պատահեն մեղունների գիակներ, պետք և մաքրել . յեթե հացերի վորոչ մասերը բորբոսանած են, այդ մասերը պետք և

մաքրել 5%—ային ֆորմայինում թրջած փալասով (5 տոկոսանոց ֆորմային ստանալու համար պետք է 1 բաժակ ֆորմայինին խառնել 7 բաժակ ջուր) : Յեթև փեթակի պատերին մնացուցրը կպցրած յիննն մոմ կամ ակնամոմ, այդ դեպքում մաքրած շրջանակը, հետևյալ մի քանի շրջանակները հետ մաքրելուց հետո տեղափոխում են փոխադրական արկղը և ծածկում, վոր դող մեղուները, բերբի բացակայության պատճառով, հարձակումներ չգործեն : Փեթակի պատերը մաքրելուց հետո փոխադրական արկղից շրջանակները տեղափոխում են և տեփարի հետ միասին դնում են իրենց նախկին տեղը : Շրջանակների կեսը նայելուց հետո, ծայած քաթանը ուղղում են և նույն ձևով նայում մյուս կողմի շրջանակները :

Շրջանակները մեղուներից ազատելու համար պետք է յերկու ձևով շրջանակը թափահարել վերից—վար, կամ ձախ ձևով բռնելով շրջանակի վերի ձողի մեջտեղից, աջ ձևով խփել ձախին : Յերկու դեպքումն էլ շրջանակների վրա դարձյալ մնում են մեղուներ, վորոնց խողանակով պետք է ավիլել վերից—վար : Վորպես—դի մեղուներն ավիլելու ժամանակ չգրգռվեն, խողանակը պետք է գործածել թրջած : Այն հացերը, վորոնց վրա մայրաքղիջներ կան, յերբեք չի կարելի թափահարել : Նրանք հեշտությամբ կարող են վնասովել : Ձի կարելի թափահարել նաև մեղրահացերը : Վերջիններին մեղուները խողանակով ավիլում են արկանոցի ստաջնատախտակի վրա՝ փեթակի մեջ : Բնի մյուս մասը նայելուց հետո, մեղվապահը շրջանակները նորից տեղափոխում է իրենց նախկին տեղերը, ապա քաթանը վերցնում ու թափ և տալիս շրջանակների վրա, վորպեսզի վրայի մեղուները թափվեն փեթակի մեջ ու կրկին մի քանի անգամ ծուխ և տալիս և ծածկում բուռը : Յեթև քաթանի վոր խորեն տախտակներ են, ապա այն՝ մոմից և ակնամոմից մաքրելով, զգուշությամբ դնում է բնի վրա, տեղափոխում և բարձր և ծածկում տանիքը :

ԳԱՐՆԱՆՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԶՆՆՈՒՄԸ

Մեղուներին դուրս դնելուց հետո կատարված թուուցիկ ջննությունը չի կարող տալ յուրաքանչյուր ընտանիքի ստույգ պատկերը : Ընտանիքները մանրամասն ջննությունը կատարվում է խաղաղ և տաք յեղանակներին : Այդպիսի ջննությունը կոչվում է գլխավար զննումն : Այդ դեպքում գործը պետք է կատարել արագ և գողության տեղիք չտալ : Մեղուների հարձակումներն սկսվելուց, պետք է յննման գործը դադարեցնել, մինչև նրանց հանդստանալը :

Բնի գննումն. — Բուներ բացելուց հետո, մեղվապահն անմիջապես նայում է շրջանակները և պարզում է շրջանակների միջանցքները դրադեցրած մեղունների քանակն ու խտությունը: Դադանի փեթակում չորս միջանցք դրադեցնող ընտանիքը հաշվում են միջակ, ավելին՝ ուժեղ, իսկ պակասը՝ թույլ: Միաժամանակ կարելի չէ տեսնել մոմահացների պիտանիներն ու անպետքները: Քանի վոր ընում քիչ են լինում թե՛ մեղր և թե՛ վորդ, ուստի հեշտ և հեռացնել անպետք մոմահացերը, ինչպես որինակ՝ սևացածները, քոտարջիջավորները, փչացած ծաղկավորչիով հացերը, կամ փորլուծությունից կեղտոտվածները, բորբոսնածները, անկանոն շինվածները և այլն: Այս մեղվապահն աչքի չտալով վորոշում է մեղրի քանակը: Դադան—Բլատի մեղրով լիքը շրջանակը ընդունելով 3000—3500 գրամմ: Նորմալ դարգացման համար միջակ ընտանիքին հարկավոր է վոչ պակաս, քան 4000—4500 գրամմ. մեղր: Դրանից պակասը պետք է յուր ժամանակին լրացնել, տալով մեղուններին կամ շրջանակով մեղր, կամ թանձր շաքարաջուր (800 գր. շաքարը լուծելով 400 գր. ջրի մեջ): Վորոշում է նաև վորդի քանակը: Յեթե կան վորդեր և ձվիկներ—այդ նշան է, վոր ընտանիքը մայր ունի և կարիք չկա մայր փնտռելու:

Պատահում է, վոր ընում վոչ վորդ և լինում է վոչ ել ձու. այդպիսի ընտանիքի բուներ պետք է մանրամասն քննել՝ մօրը գտնելու համար: Յեթե չի հաջողվում մօրը գտնել, այդ դեպքում մեղվապահն ուրիշ փեթակից յերիտառարդ վորդով մի շրջանակ տեղափոխում է այդ փեթակը: Յերբ հետևյալ օրը նա տեսնում է այդ շրջանակի վրա մայրաբջիջներ—դա նշան է, վոր ընտանիքը մայր չունի: Գարնանը միտք չունի անմայր ընտանիքին սովայել իրեն համար մայր հանելու. պետք է այդպիսիներին միացնել մայր ունեցող թույլ կամ միջակ ընտանիքների հետ:

Վորդի դասավորությունից կարելի չէ վորոշել մօր հատկությունը: Յեթե վորդը խիտ է դասավորված—նշանակում է մայրը լավն է, իսկ յեթե նոսր է, կամ մեկը—մյուսի կողքին, բայց ակնհայտ տարբեր հասակով (ինչպես, որինակ, սերեկած վորդի կողքին լինում է ձու, կամ բաց վորդ, հետո դարձյալ կնքված վորդ և այլն), — դա նշան է մօր կամ ընտանիքի անբախարար լինելուն: Այդպիսի յերեույթ նկատվում է 1. մօր արատավոր լինելու դեպքում, 2. թույլ ընտանիքներում և 3. հիվանդ ընտանիքներում: Դարնանը թույլ ընտանիքների մեղունները չեն կարողանում բոլոր բջիջները մաքրել: Յեւ վորովհետեւ մայրը ձու դնում է այն բջիջ—

ներում, վորոնք մաքուր են, այդ պատճառով եւ ինչքան մայրը լալը լինի, այնուամենայնիւ նրա տեղ-տեղ դրած ձվիկներէից դուրս յեկած վորդերն եւ ցրված կլինեն: Դրա համար, առաջին գննութեան ժամանակ, թույլ ընտանիքների վերարեւոյալ այդ հանգամանքը պետք է աչքի առաջ ունենալ և սպասել 3-4 շաբաթ: Յեթե այդ ժամանակամիջոցում ալյալ ընտանիքը մյուսներից յետ մնա և նրա վորդն եւ դարձյալ ցրված է, այդ դեպքում մօրն անպայման պետք է փոխել: Իսկ յեթե մեղվարջիջներում պատահեն բոօի վորդեր— դա նշան է, վոր մայրն արատաւոր է կամ ծեր, վորին նույնպէս պետք է փոխել:

Պատահում են նաեւ այնպիսի ընտանիքներ, վորոնց մայրերը, դուրս յեկած լինելով ուշ աշնանը, չեն կարողացել բեղմնավորվել: Այդպիսի մայրերի ձվիկներից դուրս են գալիս միայն բոօեր: Վերջիններից դուրս յեկած մեղվարջիջները լինում են ալէլի մանր տեսակի: Այդպիսի մայրերը նույնպէս պետք է փոխել:

Կարող են լինել և այնպիսիները, վորոնք յեկար ժամանակ մնալով անմայր, մօր դերն իրենք են ստանձնում. դրանք բոօա-ծու մեղուններն են, վորոնք ընտանիքը բաղմացնում են միայն բոօերով: Այդպիսի ընտանիքը պետք է լուծարել յենթարկել՝ միացնելով թույլ ընտանիքի հետ հետադաշյում ապօած ձեռով: Ընտանիքը գննելուց հետո, մեղվապահն ամեն մեկի ընում թողնում է այնքան շրջանակ, վորքան մեղունները կարող են ծածկել: Այնուհետ շրջանակները հանելով փեթակից, բունը կադ-մում է փեթակի կենտրոնում ու շրջանակների յերկու կողմից դնում տրիարներ: Ու քանի վոր գարնանը յեղանակները լինում են շատ փոփոխական, ուստի բունը տաք պահելու նպատակով տրիարների յետեից դնում են մեկական բարձ:

Մեղվապահը գնման ժամանակ նկատածը համառոտ կերպով նշանակում է իր հուշատետրում, վորպեսզի հետո մանրամասն անցկացնի դրա համար հատուկ կադմած գրքույկի մեջ: Ամեն մի ընտանիքի համար բաց անելով առանձին յերես, այն բաժանում է սյունյակների և դրանցումները կատարում № 24— որինակի ձեռով: Վերջին սյունյակում գրում է ընտանիքի ծագման մասին: Որինակ՝ № 14 ընտանիքը № 9-ի ձագն է, վորը վերցրած է 1924թ. հունիսի 12-ին: Հետո գրում է այդ ընտանիքի հատուկութեան մասին— մե՞ղր տվող է, թե՞ ձագ տվող, մայրը պտեղավե՞տ է, թե՞ վոչ, մեղունները բնավորութեամբ չա՞ր են, թե՞ խաղաղ և այլն:

Մեղվապահը ամեն մի ընտանիքի վերաբերյալ իր դիտողու-թյունները մանրամասն գրի առնելուց հետո, ամփալ վերջում

կարող է վորոշել, թե արդյոք, վո՞ր ընտանիքներն են ավելի աչքի ընկնում իրենց լավ հատկությամբ և արդյունավետությամբ : Ահա՛ ե այդպիսի ազնվացեղ ընտանիքներից նա պետք է ձաղեր վերցնի, նոր ընտանիքներ կազմելու համար, ստանա մայրեր, վառ ընտանիքների մայրերին փոխարինելու համար : Մեղվանոցում Ն.Կ. № 24

Ամիս, թիվ	Քանի՞ շրջանակ վորդ ունի	Քանի՞ շրջանակ է տված		Շրջանակները քանի՞սը	Յերբ և ծնվել մայրը	Ստացված և արդյունք				Ընտանիքի ծա- խումք և նրա հոսա- կունքը	
		մոմթերթ	մոմհաց			Զա- դերով	Մ և Ղ Ե Օ Վ				
							Հաց	Ծոր			
								կ.	գ.	կ.	գ.

պիտի թողնի միայն դրանցից դուրս յեկած բոսերին, իսկ մյուս ընտանիքներին բոսերի առաջն առնի :

Այդպիսով, մեղվապահն իր մեղուների ցեղը կլավացնի, կբարելավի :

ԱՆՍԱՅՐ ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ՄԱՅՐ ՏԱԼԸ

Պատահում են անմայր ընտանիքներ, վորոնք մայր չեն ընդունում : Այդպիսիները՝ բուսածու մեղուներ ունեցող ընտանիքներն են, վորոնց այլ միջոցով են ուղղում :

Մայր չեն ընդունում նաև այնպիսի ընտանիքներ, վորոնք ունեն մայրաբջիջներ : Վորպեսզի այդպիսի ընտանիքին կարելի լինի մայր տալ, պետք է նրա բոլոր մայրաբջիջները կտրատել :

Այն ընտանիքները, վորոնք վորդ չունեն՝ հեշտությամբ են ընդունում մայր :

Անմայր ընտանիքին նախ քան մայր տալը, պետք է քննել բունը և պարզել նրա դրությունը : Մայրեր տրվում են պահեստի, կամ թուլ ընտանիքների միացումից դուրսացած մայրերից : Այդ դործողությունը կատարում են հետևյալ կերպ :

Մեղվապահը բութ մատով և ցուցամատով զգուշությամբ վերցնում է մորը—կրծքից, առանց սեղմելու նրա փորիկը, դնում է ձախ ձեռքի ափը և բուռնք կաղմում, վոր մայրը չփախչի, ապա վերցնելով մայրավանդակը, բացում է վերևի թիթեղյա

դռնակն ու դիմիվայր թողնում բուժ մատի և ցուցամատի մեջ, վորից հետո մայրը բուռցքից անցնում և վանդակը: Դռնակը փակելուց հետո, վանդակի շուրջը մեղր և քսում: Մեղրը վերցնում և այն փեթակից, վորին պիտի մայր տա: Ապա վանդակը դնում և բնի կենտրոնի յերկու շրջանակների մեջ և բուռն ծածկում և: Հետևյալ սրը, կես սրից հետո առանց ծուխ տալու, մեղվապահը զգուշությամբ բացում և բուռն, վանդակը շրջանակների միջից հանում և և վրայի մեղուներին դիտում:

Յեթե մեղուները հանգիստ են և մօրը կերակրում են՝ դա նշան և, վոր մօրը կրնդունեն: Այդ դեպքում վանդակի ներքևի դռնակը բացում և ու մօրը արձակում: Իսկ յեթե ցանկության չկա մօրն ընդունելու, այդ ժամանակ վանդակը շրջապատող մեղուները լինում են գրգռված. թևերը վեր բարձրացրած և անհադիստ դրուժամբ, նրանք այս ու այն կողմն են ընկնում, վոր կարողանան մտնել վանդակի մեջ: Այդ դեպքում մեղվապահը պետք և լաշտակը հանի ու բուռն նորից ըննի՝ դրդապատճառը վերացնելու համար: Պատճառը հաճախ լինում են նրա շինած մայրարջիշների, վորոնց կտրատելուց հետո, վանդակի փայտյա դռնակի հանվածքի մեջ դնում և մեղր ու վանդակը նորից թողնում փեթակում 2 սր:

ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՄԱՑՈՒՄԸ

Մի ընտանիք մյուսի հետ միացնելու համար պետք և այնպես անել, վոր նախ՝ յերկու ընտանիքների մեղուները միմիանց չկտորեն և յերկրորդ՝ այն ընտանիքի մեղուները, վորին միացնում են—չվերադառնան իրենց հին տեղը: Մի ընտանիքի մեղուներն մի ալլ ընտանիքի մեղուներին տարբեր հոտից ճանաչելով՝ չեն ընդունում: Այն դեպքում միայն կրնդունեն, յեթե նրանք բերքով լինեն դալիո: Սակայն ոտար մեղուների հոտը կարելի չե չեղորացնել ծխի միջոցով: Վորպեսզի միացվող ընտանիքի մեղուները չվերադառնան իրենց հին տեղը, պետք և նրանց զգացնել տալ, վոր իրենց նախկին տեղը փոխված և. այդ դեպքում նրանք կրվարժվեն նոր տեղին և ալլես իրենց նախկին տեղը չեն վերադառնալ:

Ընտանիքների միացումը կատարում են հետևյալ ձևով: Միացվող մօրը, յեթե վատ և, վռնչացնում են միացումը կատարելուց մի քանի ժամ առաջ: Իսկ յեթե լավն և, տալիս են անմայր ընտանիքի կամ նրանով փոխարինում վորևե ընտանիքի վատ մօր

հետ: Յերեկոյան դեմ, յերբ մեղուները աշխատանքը դադարում ե, վորբայցած ընտանիքը տեղափոխում են մայր ունեցող փեթակի յետևի կողմը, սպա յերկու փեթակի արկանոցից լա՛վ ծուխ են տալիս և 2—3 րոպե սպասելուց հետո բացում են մայր ունեցող ընտանիքի փեթակը և նրա շրջանակները հետացնում մեկը—մյուսից: Հետո՝ բացում են անմայր ընտանիքի բունը, նրա շրջանակները մեղուներով վերցնում ու շարում են մեկ բնդ մէջ մյուսի փեթակում: Յեթե դատարկված փեթակում մնացած են լինում մեղուներ, դրանց հուշնպես մեղվապահն ավելում և այդ հուշն փեթակի մեջ՝ բնի շրջանակների վրա և տուանց ուշացնելու ծածկում փեթակը ու նորից լա՛վ ծուխ տալիս: Վորպեսզի փոխադրված մեղուները նոր տեղին սովորեն և չվերադառնան իրենց հին տեղը, արկանոցի առաջ տախտակի կտոր և դնում, վոր մեղուները դուրս գալիս ուշադրութլուն դարձնեն, զգան վոր իրենց հին տեղը փոխված ե և վարժվեն նոր տեղին:

ԹԵՐՈՒՅՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՈՒՂՂԵԼԸ

Ընտանիքների վորոշ թերութլունները մեղվապահն ուղղում և հենց փեթակը նայելիս, ինչպես, որինակ, բնի անպետք հացերը լա՛վ հացերով փոխարինելը՝ մեղուների քանակի համապատասխան, բնի լայնացնելը կամ նեղացնելը և այլն: Մյուս նկատված թերութլունները, վորոնք հնարավոր չեն նույն ուրը վերացնել, նա թողնում ե մինչև դնելու վերջը: Ընդհանրապես, բնտանիքների բարեկարգման դործը չպետք ե ուշացնել:

ԱՆՄԱՅՐԸ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՈՒՂՂԵԼԸ

Անմայր ընտանիքներին պետք ե ուղղել առաջին հերթին, վորովհետև այդպիսի ընտանիքները չեն կարողանում պաշտպանել իրենց բունը զող մեղուներից և հաճախ հարձակման յենթարկվելով՝ թալանվում են: Յեթե մեղվաճոցում կան պահեստի մայրեր, պետք ե տալ անմայր ընտանիքներին: Շատ մեղվապահներ խորհուրդ են տալիս անմայր ընտանիքներին մայրացու վորդ տալ, վորպեսզի նա իրեն համար մայր պատրաստի: Սակայն, մինչև մայրը դուրս ե գալիս ու բեղմնավորվում, ժամանակ չատ ե անցնում և ընտանիքը չափազանց թուլանալով՝ այդ տարին արդյունք չի տալիս: Պատահում են և այսպիսի դեպքեր. որինակ՝ յերկուր ժամանակ բոռեր չեն լինում և մայրը չբեղմնավորվելով դառնում

և բոսաձու, կամ բուեր լինելու գեղաբուն անդամ պատահում է, վեր մայրը դո՛ւ է գնում գանադան պատահարների և մեղմապահը նման բնաանիքին ստիպում է նորից մայր հանելու: Այդ բոլորը աչքի առաջ ունենալով, դարձան սկզբին պետք է խուսափել այդպիսի բնաանիքներում փրկարար մայրեր հանելուց:

ԲՈՒՍԶՈՒ ՄԱՅՐՈՎ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՈՒՂՆԵԼ

Այս գեղքում պետք է փոշնչացնել բոսաձու մորը և մայր ապա վանդակով, կամ այդ բնաանիքը միացնել մի այլ՝ մայր ունեցող թույլ բնաանիքի հետ:

ԹՈՒՅԼ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՈՒՂՆԵԼ

Այն բնաանիքները, վարձնի Դադանի փեթակում ունեն 4 չբըջանակից պակաս մեղու, համարվում են թույլ բնաանիք: Այդպիսի թույլ բնաանիքները, յեթև ունեն ծերացած մայրեր, պետք է անպայման միացնել, կամ զբանցով մյուսներին ուժեղացնել: Պատահում են ջահիլ մայրերով 2—3 չբջանակ մեղու ունեցող ընտանիքներ, վարձնի գլխավոր բերքի սկզբին ուժեղացած լինելով, կարող են արդյունք տալ, յեթև միայն մեղմապահն առանձին ուշադրություն դարձնի նրանց վրա, կերակրի, բուեր առք պահի և ուժեղացնի այլ բնաանիքների մեղուներով: Այդ ուժեղացումը կատարում են հետևյալ կերպ. յերեկոյան, տվյալ թույլ և մի այլ միջակ բնաանիքների բնում հասակի վրա մեղմապահը դնում է փայտաների մեջ փաթեթած, մանր քնկույզի չափ, կամ ֆարաջի կրտորներ, վարդեպի այդ յերկու բնաանիքները զգան միատեսակ հոտ: Հետևյալ օրը, առք յեղանակին, մեղուների ուժեղ աշխատանքի ժամանակ, մեղմապահը թույլ բնաանիքի մորը վանդակով մի օր բանդարկելով բնի մեջ, փեթակները փոխադրում է մեկը մյուսի տեղը: Միջակ բնաանիքի դաշտ գնացած մեղուները վերադառնում են թույլ փեթակը և դրան ուժեղացնում: Այդպիսով, տալովում են յերկու հավասար ուժի բնաանիքներ: Ամսուր, թույլ բնաանիքները կարելի չի ուժեղացնել նաև վորդով և ձագով: Այդ գեղքում վորդը տալիս են կնքված և հասունացած (սակայ առանց մեղուների), վորը մեղմապահը դնում է թույլ բնաանիքի վորդերի շարքում: 3—4 օրից հետո նույն կարելի չի նորից կրկնել:

Ձագերով ուժեղացնելու մասին կխոսվի հետագայում:

Բոտաձու մեղուները մայր չեն ընդունում, ուստի դրանց պետք է միացնել թույլ ընտանիքներից մեկը, վորը մայր ունի: Թույլ ընտանիքի մորը պետք է վանդակում բանտարկել, ապա ընդհանուր ձեռք միացնել և մորը մեկ որից հետո բաց թողնել:

ԱՆՊԵՏԲ ՄԱՅՐԵՐԻ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼԸ ԼԱՎ ՄԱՅՐՈՎ

Գլխավոր դնումից հետո պետք է հետևել, վոր նախ՝ ընտանիքներն ունենան միշտ բախականաչափ պաշար, յերկրորդ՝ բուռն տաք ծածկված լինի և յերրորդ՝ բնի ծախար համապատասխան ընտանիքի ուժին: Բացի դրանից, ընտանիքն իր տրամադրութեան տակ պիտի ունենա բախականաչափ ապատ բլջներ՝ մոր ձու դնելու համար: Այդպիսի պայմաններում միայն ընտանիքը կարող է նորմալ կերպով դարգանալ: Այն ընտանիքը, վոր չնայած վերահիշյալ պայմաններին, մյուսներից ավելի թույլ և զարգանում, պետք է վերադրել մայրերի վատ լինելուն և այդպիսիք վոխարինել լավ մայրերով: Դրա համար մեղվապահը պետք է ունենա պահեստի մայրեր, իսկ չլինելու դեպքում՝ նման ընտանիքները նշանակում է իր հուշատետրում, վորպեսզի հետագայում նրանց ոգնութուն ցույց տա:

Մայրեր փոխելու համար շատ ձևեր կան, վորոնցից նշենք մի քանիսը:

1. Փոխվելիք մորը մեղվապահը վաճառեցնում է և ամբջապես նոր մայր տալիս վանդակով, իսկ հետևյալ որը մորն արձակում: Յեթե հին մորը վաճառեցնելուց հետո թողնել, վոր ընտանիքն զգա իր վորբութունը և ապա մայր տալ, այդ դեպքում վորբացած ընտանիքը կարող է իր համար մայր հանել և տված մորը չընդունել:

2. Հին մորը մեկ որով բանտարկում են վանդակում, յերեկոյան դեմ նրան փոխարինում և նոր մորով և վանդակը դնում բնի նույն տեղը: Հետևյալ առավոտ մորը բաց են թողնում: Այս ձևը լավ է նրանով, վոր նախ՝ ընտանիքը վոչ մի բույս չի մնում վորբացած, վորպեսզի մտածի մայրաբլիջներ պատրաստելու, յերկրորդ՝ այս դեպքում մոր ընդունելու խնդիրը միշտ ել լուծվում է հաջողութեամբ: Յերբ հին մորը մեղվապահը բանտարկում է, վանդակն ընդունում և ընտանիքի մոր հոտը, վորը հետո անցնում է նոր մորը. դրա պատճառով ել մեղուները նոր մորը չեն տարբերում հնից և ընդունում են:

3. Մայր տալու մի այլ միջոց ել կա: Ընտանիքի մորը վաճառեցնելուց հետո, բոլոր չըջանակները—մեղուներով տեղափոխում են

մի ուրիշ դատարկ արկղ, ապա շրջանակներից թափ են տալիս մե-
յուներին իրենց վեժակի առաջնատախտակի վրա և մեղուներից
աղատված շրջանակները նորից դնում իրենց նախկին տեղը: Յերբ
թափված մեղուներն անցնում են բուներ՝ նոր մորը բաց են թողնում
նրանց մեջ: Մայրը խտանվում և մեղուների հետ, ստանում և նրանց
հոտը և անցնելով բուներ, բնդունվում և մեղուների կողմից:

ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՅԵՎ ԲՆԻ ԼԱՅՆԱՅՈՒՄԸ

Հայտնի է, վոր բերքի ժամանակմիայն ուժեղ ընտանիքներն
են շատ մեղր տալիս, իսկ թուլերը չեն կարողանում նույնիսկ ի-
րենց աղահովել ձմեռվա պաշարով: Այդ պատճառով մեղվապահը
պետք է իր տեղի պայմանները լավ ուսումնասիրի, գիտենա,
թե յե՞րբ և մոտավորապես սկսվում գլխավոր մեղրաբերքը,
վո՞րքան և տե՞ւում, լինո՞ւմ և արդյոք յերկրորդական բերք և յե՞րբ,
ինչպե՞ս նաև ձագի ժամանակը և այլն: Այդ բոլորը իմանալուց հե-
տո, նա մոտավորապես կարող է վորոշել նաև տվյալ տարվա
բերքը:

Մինչև գլխավոր բերքը, մեղվապահն ամեն ջանք պետք է գործ
դնի ընտանիքներն ուժեղացնելու համար, վորպեսզի գլխավոր բեր-
քի ժամանակ ընտանիքի տրամադրություն տակ լինեն բազմաթիվ
բանվոր մեղուներ՝ շատ մեղր բերելու համար:

Ընտանիքը զարգացնելու համար պիտի կիրառել հետևյալ կա-
րեսը պայմանները:

1. Ընտանիքը պետք է ունենա պողավեա մայր (յերեք տարե-
կանից վոչ ավելի):

2. Բուներ պետք է տաք պահել՝ նեղացնելով այն, թողնելով
այնքան չրջանակ, վորքան մեղուները կարող են ծածկել: Շրջա-
նակները պիտի տեղավորել բնի կենտրոնում և յերկու կողմից
դնել տիփաքներ ու բարձեր, բարձ դնելով նաև ծածկոցի վրա:

3. Հոգ պիտի տանել, վոր ընտանիքն ունենա բավական ազատ
պաշար (միջակ ընտանիքը—վոչ պակաս, քան 4000—4500 գրամ՝
մեղր):

4. Ահհրաժեշտ է նաև խստիվ հետևել, վոր մոր տրամադրու-
թյան տակ ձու դնելու համար միշտ լինեն բավականաչափ զատարկ
բջիջներ:

Այդպիսի պայմաններում միայն ընտանիքը կարող է զարգանալ
և գլխավոր բերքին հասնել ամենամեծ ուժի:

Գարնան ցրտերի ժամանակ, պետք է խուսափել ընտանիքի
բուներ լայնացնելուց:

Վորպեսդի մայրը ձու ամենա տեղ ունենա և փորձումները չը-
կատարել, հարկավոր և կատարել չըջանակները տեղափոխության :
Փեթակի ամենը մոտ յեղած և կնքված փորպետով չըջանակները
պետք և դնել բնի կենտրոնում, իսկ դրանց տեղը՝ բաց փորպետով
չըջանակներ : Նման տեղափոխություններ միշտ էլ պիտի կատարել,
փորպետի բնականից դարգացումն արտդ ընթանա : Վերջ ժամա-
նակ անցնելուց հետո, յերբ մեղունները բաղմանալով կծածկեն տի-
փարի ներսի պատը, այդ դեպքում փորպետ վերջի չըջանակի և հե-
տեյալ չըջանակի մեջ պետք և դնել մամաճացով մի չըջանակ : Իսկ
ամենից դարգանալուց հետո կարելի չի տալ մամաճացով յերկու չը-
ջանակ՝ դնելով նույն ձևով բնի յերկու կողմից : Յերբ յեղանակնե-
րի ջերմության աստիճանը բարձրանա, հետագա դրվելիք մամա-
ճացերը պիտի տեղափոխել բնի կենտրոնական մասերում—փոր-
պետով չըջանակների մեջ : Իսկ յերբ մեղունները կսկսեն մոմ արտա-
դրել ու մամաճացեր շինել, բունը պիտի յաջնացնել նաև մամա-
թերթերով, դեկավարվելով նույն ձևով ինչպես մամաճացերի հետ :

ԳՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ԴԵՄ ԿՈՎԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Յերբ բերք չկա, մեղունները գոյության հակումներ են ցույց
տալիս և փորք պատճառներից դրդված՝ հարձակումներ դործում
ու մեկը մյուսից մեկը գողանում : Ընդհանրապես գողերը յինում են
ծեր մեղունները, սե ու փայլուն մարմնով : Նրանք հարձակվում են
այն փեթակի վրա, փորից մեղրի հոտ և գալիս : Սկզբում աշխա-
տում են փեթակի մասնի ալ ճանապարհներով— փեթակի ձեղը-
վածքներով, կամ նրա մի ալ անցքով : յերբ ալը նրանց չի հաջող-
վում, փործում են մասնի արկանցով : Յեթե փեթակը կանոնա-
վոր և, ուժեղ և և մայր ունի, ալը դեպքում գողերը հանդիպում
են պահակների կողմից ուժեղ դիմադրության : Յերբ կոխի յեր-
կարում և, արկանոցի առաջ կարելի չի տեսնել բնից մեղունների
դիակներ : Գողությունը հաճախ տեղի չի ունենում և առանց
կովի : Ալը պատահում և անմայր, կամ թույլ բնականիքների
հետ : Վերջիններիս պահակները գող-մեղունների ուժեղ հարձա-
կումներին չեն կարողանում դիմադրել, փորի հետեանքով փե-
թակը յենթարկվում և թալանի : Այդպիսի գողության ժամանակ
նկատվում և մեղունների ուժեղ յե ու մուտ : Նման դեպքերում
սկսնակ մեղվապահը չի կարողանում փորշել գողությունը : Նը-
րան թվում և, թե բնականիքն աշխույժ աշխատում և, սակայն
փորձված մեղվապահի սուր աչքը կարող և նկատել, թե ինչ-
պես մեղուններից շատերը փեթակի այս ու այն կողմն են թռչում :

աշխատելով մի վորեւ տեղից մտնել փեթակ: Յերբ գտնուի՞յա-
նը յերկար և չարունակվում, մեղուներն ավելի վատահ մտնելով
փեթակ, մեղրով լցնում են իրենց ստամոքսը, ապա արագ դուրս
թուչում: Հարձակվող մեղուները ներս խուժելուց հետո, աշխա-
տում են նախ՝ մորթ սպաննել, մորպեպի մեղուների զիմագրու-
թյանը թուլանա, ապա դիմում են թայանի:

Մեղվապահի համար պիտի պարզ լինի, միւր ավելի հեշտ և
կանխել հարձակումները, քան նրա դեմ կռվել:

Կանխել կարելի չէ հետևյալ միջոցներով.—

1. Մեղվանոցի փեթակները պետք և լինեն կանոնապար, հը-
ները վերանորոգված, բնտանիքներն ունենան մայր և լինեն ու-
մեղ:

2. Բերքի բացակայության ժամանակ բնտանիքներին պետք
և նայել միայ ստափստյան կամ յերեկոյան դեմ, յերբ մեղուները
դադարում են աշխատելուց: Արակնոցները պետք և միշտ նեղաշ-
քած պահել:

3. Ընտանիքներին չպետք և կերակրել բնդհանուր ամանից:
Ջատ-գատ կերակրելու դեպքում, կեր պիտի տալ միայն յերե-
կոյան դեմ:

4. Փեթակները նայելիս հացերը պիտի հանել զգուշությամբ,
մորպեպի մեղր չկաթի փեթակի վրա, կամ նրա չուրջը. թափվե-
լու դեպքում՝ մաքրել: Փամանակավորապես հանած հացերը չը-
ղենել փեթակի մոտ, այլ, զնել փոխադրական արկղի մեջ ու ծած-
կել:

Ինչ վերաբերում և հարձակումների դեմ կռվելու միջոցնե-
րին, դրանք բաղմամբիւ ևն, բայց մեծ մասամբ բացասական հե-
տեանքներ ևն տալիս:

Յեթե հարձակումը թույլ և, հարկավոր և հարձակման յեն-
թակա փեթակի գոնակները փակել ու հարձակվող մեղուների վրա
ջուր փչել, հետո գոնակները ժամանակ առ ժամանակ բացել,
միւր զոդ մեղուները դուրս գան և ապա նորից փակել:

Յեթե հարձակումներն ուժեղ ևն, պետք և յերեկոյան դեմ,
(յերբ մեղվանոցում մեղուների թուխքները կզաղարեն) հարձակ-
ման յենթարկված փեթակը զնել մեղվանոցի մի ալլ տեղում, հին
տեղից 20—25 քայլ հեռով. միւր ապա նրա արկանոցի առաջ՝ թեք
ուղղությամբ զնել մի տախտակի կողք աշխատել միւր տախտակի մի
կողմը լինի առաջնատախտակի վրա, իսկ վերին մասը հեղվի
քնի ստաջին պատին: Այդ դեպքում մեղուներն արկանոցից առ-
միւրական ձևով դուրս գալ չեն կարող, մորովհետեւ տախտակը

կխանդարի եւ կսկսեն ներս ու դուրս տնել նրա յերկու ծայրերի կողմից: Այդպիսով, մեղուները սովորելով իրենց փեթակի նոր տեղիներ, այլեւ չեն վերադառնա նախկին վայրը: Մի քանի սրբից հետո տախտակը պետք է վերցնել: Այնուհետեւ վարձ ժամանակ անցնելուց հետո, յերբ մեղվանոցում գոգությունը կզագարի նորից կարելի չե այդ փեթակը նույն ձևով դնել իր նախկին տեղը:

ՄԵՂՈՒՆՆԵՐԻՆ ՇԱՔԱՐՈՎ ԿԵՐԱԿՐԵԼԸ

Սովորաբար, յերբ մեղվապահը մեղրի պաշար չի ունենում եւ կարիք է զգացվում մեղուներին կերակրել, նա սպասում է շաքարից: Նույն կերպ են վարվում նաեւ վորդ բաղմացնելու համար, յերբ բնական նեկտարը բացակայում է: Մասնավորապես այդպիսի կերակրման դիմում են այն տեղերում, ուր բերքն ստացվում է աշնանը, կամ այդ վայրը հարուստ է լինում հնդկացորենով (гребиха):

Ընդհանրապես, կերակրումներից պետք է խուսափել: Նախ՝ շաքարը չի կարող փոխարինել մեղրին: Յերկարող՝ կերակրումը դրդուում է մեղուներին, նրանք անտեղի կերպով դուրս են թռչում եւ սուղացնում գոգություն, մանավանդ, յերբ այդ կատարում է սկսնակ մեղվապահը: Մեղվապահի կողմից անմտություն կլինի, յեթե նա հաներ բնտանիքների մեղրի պաշարն ու նրանց կերակրեր շաքարով: Շաքարի սիրտըր վորպես կեր կարելի չե հանձնարարել այն ժամանակ միայն, յերբ մեղուների պաշարը լինում է վատ տեսակի, ինչպես մանանա*) եւ այն ել բացատարու ներսը ձմեռող ընտանիքների նկատմամբ: Մեղվապահը սիրեկամ մեղրահացներից պիտի պահի եւ կարիք յեղած դեպքում տա մեղուներին: Պետք է ուշադիր լինել, վոր այդ մեղրը վերցրված լինի վոչ փտախտավոր ընտանիքից:

Շաքարից պատրաստում են ե' կարծր, ե' ջրայի կեր: Բաղմատեսակ կարծր կերերից ալելի հեշտ պատրաստվողը—Շոյցի բլիթներն են: Այս բլիթները պատրաստելու համար վերցնում են 1600 գրամմ կամ 4 բաժակ շաքար, կամ շաքարավաղ, ձեծում, վառի դարձնում, մաղով անցկացնում ու 400 գրամմ, կամ մեկ բաժակ տաքացրած մեղրի հետ շաղախելով՝ խմորի նման հուսցում են, ապա դրդնակով բաց են անում, չինում բլիթներ ու դնում ծածկոցի տակ՝

*) Մանանան քաղցր հյութ է, վոր յերբեմն յերեսում է ծառերի տերեւների եւ բույսերի վրա:

չըջանակների վրա, վորպեսզի բլթիները չփչրվեն և մեղուները աճեն կողմից մուտք ունենան դեպի բլթիները. բլթիները փաթաթում են քոպի մեջ և տակը գնում փայտի կտորները:

Կարելի չէ նաև կերակրել շաքարի կտորներով: Գլուխ շաքար սղցում են $\frac{3}{4}$ վերջուկ հաստությամբ, ապա ալյ կտորները թրջում դոլ ջրով ու գնում շրջանակների վրա և ժամանակ առ ժամանակ դոլ ջուր ածում, վոր շաքարը միշտ թաց լինի: Կարելի չէ նաև շաքարի կտորներ լցնել քոպի մեջ ու նույն ձևով գործադրել:

Ջրայի կերը պատրաստում են զանազան թանձրության: Վերցնում են վորոշ քանակի շաքար և ջուր, ածում են կլայեկած սմանի մեջ ու գնում մեզմ կրակի վրա, ապա շարունակ խառնում, վոր շաքարը շալթի և յերեսի քոպի քաշում են: Յերը սկսում է յեփ դալ, կրակի վրա թողնում են 2-3 րոպե ևս վորից հետո վերցնում են ու մեջը դցում սալիցիլյան թթվուտ (СОЛНЦЕЛОВАЯ КИСЛОТА) կամ յիմոնի ալ (ЛИМОННАЯ КИСЛОТА): Սալիցիլյան թթվուտը պատրաստում են սիրտալը կրակի վրայից վերցնելուց հետո: Ալյ թթվուտը դցում են ձմեռվա կերի մեջ, վորպեսզի սիրտալը չըլաքարանա: 16 կիլոգր. շաքարի համար վերցնում են $1\frac{1}{2}$ մսխալ սալիցիլյան թթվուտ և սալիքաի կամ սղու մեջ լուծելով՝ խառնում են շաքարաջրի հետ: Իսկ յիմոնի ալ՝ 16 կիլոգր. համար վերցնում են 4 մսխալ վիտչի դարձնում (ապա դցում): Սալիցիլյան թթվուտով սիրտալը արվում և դարնանը՝ մեղուներին դուրս գնելու որը:

Թանձր շաքարաջուր պատրաստելու համար 800 գրամմ շաքարը լուծում են 400 գրամմ ջրի մեջ:

Միջակ թանձրության շաքարաջուր ստանալու համար ջուրն ու շաքարը վերցնում են հավասար քանակությամբ:

Պատրաստում են և ալելի ջրայի սիրտ. 800 գրամմ շաքարը լուծում են 1600 գրամմ ջրի մեջ: Ալյգալիտով սիրտը գործ են ածում վորդ բազմացնելու նպատակով: (Շահագիտական կերակրում):

Գարնանը՝ ցուրտ և փոփոխական յեղանակներին հարկավոր և տալ կարծր կեր. ջրայի կերը փնասակար և, վորովհետև նա մեղուներին դրդում է վորդ բազմացնել, փեթակից դուրս թռչել: Նման դեպքերում դաշտ գնացած մեղուները մեծ մասամբ ալյևս չեն վերադառնում: Նրանք զոհ են դառնում ցրտի և զանազան պատահարների. ընտանիքը թուլանում է, իսկ վորպերը մնում են առանց սննդի ու խնամքի:

Յերը յեղանակները տաքանում են, մեղուներին կարելի չէ թանձր շաքարաջուր տալ: Թանձր շաքարաջուրը գործադրում են

ընտանիքի պաշարը լրացնելու նպատակով, և հարմար և տալ Դու-
լիտի կերակրամանով՝ 1500—2000 գրամ միանգամից:

Հաճախ անհրաժեշտություն և զգացվում կերակրել նաև ձու-
դրին. դրանց տալիս են միջակ թանձրության սիրույ,
տմեն անգամ 800—1200 գրամ:

Շահադիտական կերակրումն ունի այլ նպատակ: Այդ ձևով
դրդում են վորդ բազմացնելու, վորով ընտանիքը գլխավոր բեր-
քի ժամանակ ուժեղանալով՝ հավաքում և շատ մեղր: Շահադի-
տական կերակրումը պետք և սկսել գլխավոր բերքից վեց կամ
յոթ շաբաթ առաջ և կիրառել այն ընտանիքների նկատմամբ, վո-
րոնք վորոշ չափով ապահոված են պաշարով. իրենց բնում ունեն
վոշ պակաս, քան՝ 4—6 կիլոգր. մեղր: Նրանց բները պետք և տաք
պահել: Կերը տրվում և քիչ բաժիններով—100—200 գրամ, յե-
րեմն դրանից ալիլի, նայած հանդամանքներին: Այդպիսի թանձ-
րություն ունեցող սիրույը շուտ և թթվում, գրա համար և չպետք
և շատ պատրաստել, այլ յեփել պահանջի համապատասխան: Յերը
դրում վորոշ չափով բերք կա, կերակրելը պետք և դադարեցնել:

ՄԱՅՐԵՐ ՆԱՆԵԼԸ

Յուրաքանչյուր մեղվանոցում մայրերի կարիք միշտ և զգաց-
վում և: Հարկավոր և լինում ստակած մայրերի տեղը նորերը
տալ, վատերը փոխարինել և այլն:

Մայիս ամսում, յերը յեղանակները տաքանում են և վորոշ չա-
փով բերք և լինում, ձեռնարկում են մայրեր հանելու գործին: Դրա
համար ընտրում են իրենց աշխատասիրությամբ աչքի ընկնող և
շատ մեղր տվող մի քանի ընտանիքներ: Դրանցից մեկը, կամ մի
քանիսը նախապես նշանակում են մայրեր հանելու համար, իսկ մը-
նացածները՝ բոուեր: Լավ հատկությամբ մայրեր ստանալու համար
բավական չէ, վոր գրանք գուրս յեկած յինեն միայն լավ ընտանի-
քից, անհրաժեշտ և, վոր այդ մայրերը բեղմնավորված յինեն
նաև լավ ընտանիքների բուերով: Բուերը մայրերից ալիլի
ուշ են դարգանում, և վորպեսպի գրանք տարբեր ժամանակներում
գուրս չգան, պետք և բուեր հանելու գործը ալիլի շուտ սկսել:
Դրա համար այն ընտանիքներում, վորտեղ վորոշված և բուեր
հանել, պետք և դնել մեկական բուարը ջիջերով մոմահացի շրջա-
նակ:

Վորպեսպի մեղվանոցում բացի մեր ցանկացածից, բուեր չի-
նեն նաև ուրիշ ընտանիքներում, պետք և դրա առաջն առնել:
Դրա համար հացերի այն մասերը, վորոնք բաղկացած կլինեն բու-

աւարջիջներէց, պետք է կտրել և տեղը դնել մեղովարջիջներով չե-
շեր: Այսպիսի բնաանիքներում, հարկ յեղած գեղաբնակ պետք է
դնել յիսկ մամաթեթերով չըջանալիներ: Յերբ գրգռած մամաճացե-
րում, մօր ածած ձիւկիներէց դուրս կգան վորդեր ու մեղուները
նրանց կռիւնքէն, կարելի չէ ձեռնարկել մայրեր հանելու գործին:

Այդ նպատակի համար վորոշված բնաանիքներէ մայրերը
վերջնում են և յեթե պիտանի չեն՝ ողտազործում են մեղ-
վանցում, իսկ բնաանիքներէ բունը տաք պահում ու կերակ-
րում միջակ թանձրութեան չափաւորով:

Զորբորդ որբ վորբացած բնաանիքներէ բոլոր կնքված մայրե-
րջիջները պետք է կտրատել, վորովհետեւ այդպիսիք սերված լի-
նէյով հասակավոր վորդերէց դրանցից դուրս յեկած մայրերը
այնքան եւ պաղպակա չեն լինում: Այդ գործողութեանը կատարե-
լուց 3 որ հետո, մեղովադահր մոշնչացնում և այն բնաանիքներէ
մայրերին, վորոնց անցանկալի չէ համարում պահել մեղվանցում
տաք դրանց բնի բաց վորդերով բոլոր չըջանալիները, առանց մե-
ղունքի, ժամանակավորապէս հեռացնում և և տալիս և մյուս բն-
աանիքներին, վորպէսզի մայրարջիջներ չշինեն: Հետեյով որբ մայ-
րեր հանող բնաանիքներէ կնքված մայրարջիջները, բացի մեկից,
կտրատում և ու բամանում վորբացած բնաանիքներին: Մայրա-
րջիջները գործողքելու համար բնորում են խոշորները, իսկ
մանրերը՝ մոշնչացնում: Մայրարջիջը չարս կողմից սուր գանակով
կտրատելով, այդ մասը հանում են և նույն չափով կտրում են այն
հացը, վորտեղ պետք է մայրարջիջը դրվի և նրա մեջ մացնելով
մայրարջիջը, մի քանի տեղից փայտե բարակ սրածայր ձողիկներով
ամրացնում են: (Մայրարջիջը պետք է զգուշ կտրել և նույն դիր-
քով տեղափախել): Մայրարջիջից մայրը դուրս գալուց հետո
ժամանակավորապէս հեռացված չըջանալիները նորից վերադարձ-
վում են:

ՄԵՂՈՒՆԵՐԸ ԲՅՈՑԻՑ ՇՐՋԱՆԱԿԱՎՈՐ ՓԵՅԱԿԻ ՄԵՋ ՓՈԽԱԴՐԵԼԸ

Մեղուները քթոցից չըջանալաւոր փեթակի մեջ փոխադրելը
պետք է սկսել այն ժամանակ, յերբ մեղուները հնարավո-
րութեան ունեն մոմ արտադրել և դրանով փոխադրած
հացերը կայցնել չըջանալիներին ու նրանց պակասները լրացնել:
Շատերն այդ փոխադրութեանը կատարում են դուրսը, բայց դա
նպատակահարմար չէ. նախ՝ այդ ժամանակ լինում են մեղուները

հարձակումներ, վորոնք խանդարում են փոխադրությանը և յերկրորդ՝ այդ գործողության միջոցին վորդը կարող և մրսել: Ամենահարմարը՝ սենյակում փոխադրելն է:

Դրա համար մեզ վապահը քիցի արկանոցը փակում և վաղ առավոտյան, մինչև մեղունների աշխատանքի գնալը: Հետո սենյակում գնում և չրջանակավոր փեթակ, վորի մեջ պետք և փոխադրի մեղունները: Փեթակի մեջ թողնում և յերկու տիփար, բունը ծածկում և քաթանով ու փեթակի առաջնատախտակի վրա դրում շորի կտոր: Լուսամուտի մոտ դնելով մի սեղանի վրան չափում և փոխադրությունը կատարելու համար անհրաժեշտ գործիքներն ու պարագաները՝ ծխարար, խոզանակ, ամանով ջուր, սրբիչ, յեկու հատ բարակ տախտակ, վորից մեկը-աշխարհի մեծությամբ, վոր մանի չրջանակի մեջ, իսկ մյուսը՝ չրջանակին համասար: Քիցիք ներս են բերում ու գնում սեղանի վրա, արկանոցը ուղղելով դեպի պատուհանը: Արկանոցը բացելով՝ մի յերկու անգամ ծուխ են տալիս: Մի փոքր սպասելուց հետո, հանում են քիցի առաջի և հետևի տիփարները: Քիցի հետևը ծածկում են շորով ու շորը թելով կապում քիցի չուրջը, վոր մեղունները գուրս չթողնեն: Առաջի կողմից նորից լավ ծուխ են տալիս: Յերբ հացերը մեղուններից ազատվում են, կարում են բոլոր հացերը: Բնի բոլոր հացերը հանելով չարում են փոքր տախտակի վրա աշխպես, ինչպես առհասարակ դատավորված և լինում չրջանակում, փերեում անդամորում են մեղրը, ապա վորդով հաները, իսկ հետո դատարկ չեչերը: Հացերը գնում են բջիջները գեպի վեր ուղղած: Հացերի չուրջը ուղղելով տախտակի կողքի հետ, ավելցուկները կտրատում են և հարմարեցնում աշխպես, վոր մեկը մյուսին կապած լինի: Յեթե նրանց մեջ մնում և դատարկ տարածություն, կարկատաններ են դրում: Շրջանակը հագցնում են հացերի վրայից աշխպես, վոր նրանք մտնեն չրջանակի մեջ: Հացերը ծածկում են մյուս տախտակով, վորից հետո բռնում յերկու տախտակներից և ուղղահայաց կանգնեցնում, ապա տախտակները վերցնելով թելերը 4-5 կարգ անց են կացնում չրջանակի ներքևի ձողի վրայով և ծայրերը կապում վերի ձողի վրա: Բոլոր հացերը չրջանակների մեջ թելելով ամրացնելուց հետո, գնում են արկղում, տիփարները մոտեցնում են հացերին ու փեթակը քաթանով ծածկում և ապա գնում բարձն ու տանիքը: Մեղուններն արդեն ձագի նման համաքված են լինում կողովի հետևի մասում: Մեկ չերեփ մեղուններ վերցնելով այդ տեղից դրում են արկղը, հետո

քթոցը վերցնում ու մի ծայրով խփում են առաջնատախտակի առաջ փռած շորին։ Մեղուները սկզբից այս ու այն կողմն են գնում, բայց մի փոքր հետո, փեթակից լսելով իրենց ընկերուհիների թեփերի կանչող ձայնը, ուղղվում են դեպի փեթակի արկանույր։ Այդ ժամանակ մայրը վեր բարձրանալով, մեղուների վրալով անցնում է փեթակ, նրան հետևում են նաև մեղուները։ Մի փոքր անց, յերբ մեղուները մտնում են փեթակ, արկանոցը ծածկում են և դուրս տանելով գնում են քթոցի տեղը։ Երբ արկանոցը բացում այնչափ, վրա 2-3 մեղու կարողանան անց ու դարձ անել։ Փոխադրվող քթոցները պետք է դասավորված լինեն այն ձևով, ինչ ձևով դասավորված են մեղվանոցի փեթակները, փորպեսզի փոխադրվելուց հետո թե՛ ընդհանուր կարգը պահպանված լինի և թե՛ մեղուներն իրենց վարժված տեղում մրնան։ Յերկու-յերեք սրից հետո փոխադրված բնտանիքի բունդդնում են, թեև լերն արձակում, հատակը մաքրում և յեթե կարիք է զգացվում մեղրի—կերակրում են շաքարաջրով, կամ շրջանակով մեղր են տալիս։

V ԳԼՈՒԽ

Զ Ա Գ

Մեղվի բնառներից կազմված մի աշխ. բնառները կոչվում է ձագ, իսկ ձագ տալոց բնառները՝ մայր փեթակ։ Զագերը լինում են բնական և արհեստական։ Յերբ մայրը, կամ մի քանի մայրեր բնառների մեկուսների մի մասի հետ տեղափոխվում են մի ուրիշ տեղ, կոչվում է բնական ձագ։

Արհեստական ձագը կազմում է մեղվապահը, վերցնելով բնառների մեկուսներից մի մասը և տալով նրան մայր, կամ մայրաչու փոքր։

ԲՆԱԿԱՆ ԶԱԳ

Նորմալ բնառներն երբեք բոռեր և մայրաբջիջներ չերևալու նշան է, փոքր բնառներից պատրաստվում են ձագ տալու։ Զագը դուրս գալիս հենց այն ուր, յերբ մայրաբջիջներից առնվազն մեկը լինում է կնքված։ Յեթև ձագ տալու ժամանակը գուցաղկապում է վառ յեղանակների, անձրևների, ցրտերի կամ քամիների, — ապա ձագի դուրս գալը կարող է մի քանի օրով ուշանալ, կամ կանդ առնել։

Զամբաղի բայրերում մեղուները ձագ են տալիս սովորաբար մայիսին, իսկ բարձրագի բայրերում՝ հունիսին, կամ սպեյի ուշ։ Զագերը լինում են զլխափոր բերքից առաջ, կամ նրա ժամանակ։ Սեղ մեղրարեքին, մեղուներն սրաղված լինելով մեղր հալաքելով՝ ձագ տալուց դադարում են։ Ի՞նչո՞ւ ձագը պետք է շուտ հալաքել, հակառակ դեպքում նա կարող է բոլորովին հեռանալ մեղվանոցից։ Դրա առաջին առնելու համար ձագի վրա պետք է թեթև ջուր սրսկել։

Մեծ մեղվանոցներում հաճախ պատահում է, փոքր կարճ ժամանակամիջոցում ի՞նչո՞ւմ են շատ ձագեր։ Վարպեպի դրանց իր ժամանակին կարելի լինի հալաքել, լավ է ունենալ մի քանի ձագակալներ։

Նորմալ պայմաններում առաջին ձագը դուրս է գալիս առաջիտյան ժամը 8-ից մինչև 9. 4-ը, հին բեղմնավորված մոր հետ և կոչվում է առաջնաձագ։ Դրանից հետո սովորաբար 9-րդ ուրբ

դուրս ե գալիս յերկրորդ ձաղը, իսկ 2-3 որ անց՝ հեռանաձաղը :

Յերկրորդ ձաղը ե հեռանաձաղերը դուրս են գալիս առավառյան ժամը 6-ից մինչև յերեկոյան ժամը 6-ը : Նրանք բոլորն ել լինում են ջանիլ, չրեզմնափորված մայրերով : Պատահում ե, վար առաջ-նաձաղերն ել լինում են չրեզմնափորված մայրերով. դա տեղի չե առնենում այն դեպքում, յերբ մեզուները, մոր ստակելու պատճառով, չինում են փրկարար մայրաբջիջներ : Յեթև այլ մայրաբջիջներն ուժեղ են՝ ձաղ են տալիս, իսկ յերբ ձաղ տալու տրամադրված րնտանիքը, վատ յեղանակների պատճառով, իր մրտադրությանը հանկարծ փոխում ե ե հետո նորից տրամադրվում ե ձաղ տալու, այլ դեպքում հին բեմզնափորված մայրը զոհ ե դրնում նորին ե առաջնաձաղը դուրս ե գալիս չրեզմնափորված մորով :

ՁԱԳԻ ՏԵՂԱՎՈՐԵԼԸ

Ձաղը փեթակից դուրս գալուց հետո, իջնում ե ծառի ճյուղի վրա. ծառերի բացակայության դեպքում՝ պեանի, քարի, թփի, պարսպի վրա կամ մի այլ տեղ, վորտեղից մեզուներին չերեքով հայտարում են ձաղակալի մեջ :

Յերբ ձաղն սկսում ե իջնել ծառի ճյուղի վրա, շարասելով ամբողջ ձաղի իջնելուն, ճյուղը պետք ե թափահարել ձաղակալի մեջ ե ձաղակալը կախել նույն ճյուղից. այլ ժամանակ մեզուներն սկսում են հաժաքվել ձաղակալի մեջ : Մինչև ձաղի հաժաքվելը, մեղմապահը պատրաստվում ե փեթակ՝ նրանց այնտեղ տեղափոխելու համար :

Փեթակում, ձաղի կշռին համապատասխան գնում են չրջանակներ, հաշվելով ամեն մի 300 գրամմ մեղմին մեկ չրջանակ : Նշանակում ե՝ 1200 գր. ձաղին պետք ե պնել 4—5 չրջանակ, 1600 գր.՝ 5—6 չրջանակ ե այլն : Ձաղի մնալն ազատվելու համար փեթակում գնում են մեկ չրջանակ բաց վարդով, մեկ չրջանակ ել 2000—2500 գր. մեղրով, մնացած չրջանակները լրացնում են մոմահացելով ե մոմաթերթերով, չրջանակների շկողմից գնում են տիփաքներ : Վորդով ե մոմահացելով չրջանակները պետք ե տեղափոխել կենտրոնում : Յեթև ձաղի բունը կաղմում են մոմաթերթերով չրջանակներից, այլ դեպքում չրջանակները գնում են մեկը մյուսին կից այնպես, վար չրջանակների մեջ տարածության շմա : Յերկու-յերեք սրից հետո չրջանակները մեկը մյուսից հեռացնելով՝ գնում են սպորական տարածության վրա :

Մեր յերկար տարիների փորձը ցույց է տվել, Վոր այդ ձևով կազմած բնի մոմաթերթերը չեն թափվում:

Յերբ ձաղը հալաքվում է ձաղակայի մեջ, մեղ-
խապահն զգուշությամբ վերցնում է մոտեցնում է փե-
թակին, ապա մի շերտի մեղու թափում արկանոցի
մոտ, մի-մի շերտի ել առաջնատախտակի վրա՝ վորոշ հեռա-
վորությամբ, իսկ մնացածը՝ շորի վրա: (Շորը նախապես պետք
է փոված լինի առաջնատախտակի մեկ մասի վրա): Ակերում մե-
ղուներն այս ու այն կողմն են ընկնում: Յերբ արկանոցի մոտ յե-
լած մեղուներն անցնում են փեթակ, նրանք իրենց թևերի թափա-
հարումներով իմաց են տալիս մյուսներին, վորից հետո այդ հրա-
կա, մի քանի տասնյակ հաղարավոր մեղուները շարժվում են դեպի
կանչող ձայնն ու անցնում փեթակ: Այն մեղուները, վորոնք իրենց
ճանապարհը չեղում են, մեղվապահը ծխի միջոցով կամ խոզանակով
ուղղություն է տալիս այդ խմբերին: Վերահիշյալ գործողություն-
ների ժամանակ փորձված աչքը կարող է նկատել, թե ինչպես
մայրը մյուսների հետ միասին աշխատում է մտնել փեթակը:

Յերկրորդ ձաղերը (վորոնք ունեն մի քանի մայրեր)
փեթակում տեղավորելիս, յեթե մայրեր պետք են լինում՝ վերց-
նում են, ձաղին թողնելով ամրախոշորն ու ճարպիկը, կամ թող-
նում են բոլոր մայրերին, վորպեսզի մեղուներն իրենք ավելորդ-
ներին վրջնապնեն և մնա իրենց բնութաձևը միայն:

Հաճախ պատահում է (մահապանդ մեծ՝ մեղվանոցներում),
վոր միաժամանակ դուրս են գալիս մի քանի ձաղեր ու իջնում միե-
նույն տեղը, կազմելով մի խոշոր ձաղ: Դա պատահում է այն դեպ-
քում, յերբ նախընթաց որերի վրա յեղանակներն պատճառով,
ուշացած ձաղերը դուրս են գալիս հերթական ձաղերի հետ միա-
սին ու փեթակներն իրար մոտ լինելու պատճառով դուրս յեկած
ձաղերը խառնվում են ու իջնում մի տեղ, կազմելով մի խո-
շոր ձաղ: Այդ ձաղը բաժանում են մի քանի մասերի, տալով յու-
րաքանչյուրին մեկական մայր, իսկ յեթե դա պատահում է գըլ-
խավոր մեղրաբերքին, ամբողջ ձաղ տեղավորում են մի փե-
թակում և դնում վերնահարկ:

ԻՆՉ ՈՒԺԻ ԶԱԳԵՐ ՊԵՏՔ Ե ՎԵՐՑՆԵԼ

Մեղուների թիվը ձաղերով ավելացնելու համար, պետք է
աշխատել վերցնել այնպիսի ձաղեր, վորոնք միջակ տարին կար-
գանան իրենց ապահովել պաշարով և ձմեռելու անցնեն բովակա-

նաշտի մեղուներով : Զաղ տվող փեթակից պետք է աշխատել փերցնել մեկից մինչ ամսվի ձաղ , հաղվադյուտ գեպում՝ շատ ուժեղներից կարելի չե փերցնել նաև յերկուսը : Զաղերի թիվը սահմանափակելով միայն կարելի չե մեղվանոցն ուժի մեջ պահել , վուրով բնտանիքները թե՛ իրենց կապահովեն պաշարով և թե՛ արդյունք կտան : Առհասարակ ձաղեր փերցնելու աշխատանքը պետք է ավարտել մինչև գլխավոր մեղրարերը :

Զաղ տալու առաջին շրջանում պետք է փերցնել 1600 գր . կշիռ ունեցող ձաղեր , միջին շրջանում՝ 2800—3200 գր . իսկ մեղրարերքն սկսվելու ժամանակ՝ մինչ պակաս քան 4000 գր . :

ԶԱԳԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Զաղերի մեջ պետք է կատարել բնորոշ թյուն : Վատ կամ ծեր մայրերով առաջնաձաղերը պետք է զործադրել՝ թույլ ձաղերը կամ հին բնտանիքներն ուժեղացնելու համար , իսկ լավ կամ միջակ մայրեր ունեցող առաջնաձաղերից՝ պիտի կաղմել առանձին բնտանիքներ : Երկրորդ ձաղերից և հետնաձաղերից կարելի չե այն գեպում միայն կաղմել նոր բնտանիքներ , յեթե մեղվանոցի բոլոր բնտանիքները և ձաղերը կարիք չեն զգում ուժեղացման : Փրկարար մայրերն և անմայր ձաղերը նույնպես պետք է զործադրել մեղվանոցն ուժեղացնելու համար : Իսկ առանձին բնտանիք կաղմելիս , փրկարար մայրը , իբրև կասկածելի , վորակի տեսակետից , պետք է փոխարինել լավ մայրով :

ԶԱԳԵՐԻ ՄԻԱՑՆԵԼԸ : ՆՈՐ ՈՒ ՇԻՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԸ

ԶԱԳԵՐՈՎ ՈՒԺԵՂԱՑՆԵԼԸ

Թույլ ձաղերն ուժեղացնելու համար պետք է նրանց միացնել մեկը-մյուսի հետ : Ավելի լավ է միացնել միևնույն որը դուրս չեկած ձաղերը՝ բեղմնավորված մայրերովն առանձին , մոչ բեղմնավորվածներն՝ առանձին : Այսպես , որինակ , առաջնաձաղը պետք է միացնել առաջնաձաղի հետ , իսկ յերկրորդձաղը՝ յերկրորդ ձաղի կամ հետնաձաղի հետ : Միացումը պիտի կատարել յերկույան դեմ : Զաղերի մայրերից լավը բանդարկում են վանդակում և դնում փեթակում , իսկ մյուսը՝ հեռացնում , ապա ձաղերի վրա սրսկում են շաքարաջուր կամ մեղրաջուր : Բոլոր մեղուները փեթակում հավաքելուց հետո պետք է մի քանի անգամ ծուխ տալ : Հետևյալ որը մորը արձակում են վանդակից :

Նույն ձևով միացնում են նաև չբեղմնավորված մայրերով

ձագերը: Դրանց միացնելու ժամանակ կարելի չէ ափսյուրդ մաշ-
րերին չփռնչացնել, այլ թռչնել, վոր մեղուներն իրենք բնորո-
թյուն կատարեն:

Այն փեթակը, վորը պետք է ուժեղացնել, նրա մորը բան-
դարկում են փանդակում, իսկ ձագին՝ հեռացնում, ապա շաքա-
րաջուր փշում յերկու ընտանիքների վրա: Ձագը փեթակ անցնե-
լուց հետո, մի քանի անգամ ծուխ են տալիս և հետեյալ որը
մորն արձակում:

ԶԱԳԻ ՅԵՏ ՏԱԼԸ ՄԱՅՐ-ՓԵԹԱԿԻՆ

Հաճախ, վորոչ հանդամանքներից զրգված, ձագը յետ ևն տա-
լիս այն փեթակին, վորտեղից նա դուրս և յեկել: Դա կատարում
են հետեյալ գեպքերում. 1. յեթե ձագը դուրս և գալիս մեղրա-
րերքի ժամանակաշրջանի յերկրորդ կեսին, կամ նրա վերջին,
պարզ և, վոր նա չի կարող իրեն ապահովել պաշարով, ուստի
նման գեպքում, քննելով փեթակը, կտրատում են բոլոր
մայրաբջիջներն ու ձագն իր մոր հետ վերադարձնում մայր-փե-
թակին, 2. յեթե ընտանիքն այնքան էլ ուժեղ չէ, վորից կարելի
լինի ձագ վերցնել, մայր-փեթակի մայրաբջիջները կտրատում են,
բացի մի խոշոր մայրաբջիջից, ապա ձագի մորը վռնչացնում
ու ձագը վերադարձնում են մայր-փեթակին:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԶԱԳԻ ՅԵՎ ՀԵՏՆԱԶԱԳԵՐԻ ԳԱԼՆ ԱՐԳԻԼԵԼԸ

Առաջնաձագն ստանալուց հետո, հետագա ձագերի առաջն
տոնելու համար մեղվապահը ձագը դնում և մայր-փեթակի տեղը,
ապա կտրատում մայր-փեթակի մայրաբջիջները, բացի մեկից, և
տեղափոխում և մի այլ տեղ: Քանի վոր մայր-փեթակը գաշա-
ղանացող մեղուներից զրկվում և և ջուր մատակարարող չի լինում,
ուստի անհրաժեշտ և 2-3 որ արկանոցից ջուր փչել:

ՆՈՐ ՏԵՂԱՎՈՐՎԱԾ ԶԱԳԵՐԻ ՓԱԽԶԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ԱՌԱՋՆ ԱՌՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ձագը փեթակում տեղափոխելուց մի քանի որ հետո, պետք և
հետեւել, յեթե նա սկսել և աշխատել, ինչպես՝ մաքրել բունը, թը-
ռիչքներ կատարել և ծաղկափռչի բերել,—գա արդեն նշանակում
և, վոր ձագն իր տեղից չի հեռանալու: Իսկ յեթե նա մնում և փե-
թակում թաղնված, չի աշխատում, փեթակը չի մաքրում, թռիչք-
ներից հետո ծաղկափռչի չի բերում, կամ ժամանակ առ ժամանակ

դուրս և թափում առաջնատախտակի վրա և խոլույն ներս քաշ-
վում թաղնիկու, —նշանակում և, վոր ձաղը մտադիր և հեռանալ:
Ձաղի փախուստը չատերը բացատրում են նրանով, վոր փեթակը
նրան դուր չի յեկել անմաքուր լինելու, կամ նրա անդուրեկան հո-
տի պատճառով: Սակայն յեկել են փախուստի զեպքեր և այն ժա-
մանակ, յերբ այդ պատճառները բացակայել են: Այդ յերևույթը
բացատրվել է՝ ձաղի և մոր անհանգիստ բնավորութեամբ: Դա-
դանը գտնում և, վոր չրեզմնավորված մայր ունեցող ձաղի փախ-
չելու պատճառներից մեկն էլ այն և, վոր յերբ ջահել մայրը
դուրս և դալիս բեղմնավորվելու, պատահում և, վոր նրան հետե-
վում են մեղուները: Դրա առաջն տոնելու համար, նա խորհուրդ
և տալիս ձաղը տեղավորելիս նրան տալ մի չրջանակ՝ ձվիկներով
և ջահել վորդով:

Լինում են և այնպիսի բացառիկ զեպքեր, յերբ ձաղը փեթակը
մաքրելուց և ծաղկավազի բերելուց հետո հեռանում և, բնում
թողնելով նույնիսկ մոր ամած ձվիկները:

Փախուստի պատճառներից մեկն էլ, վորը հաճախ և նկատ-
վում—դա ձաղի չողելն և: Մեղվապահը պետք և դրա առաջն առնի:

Ձաղերը պետք և տեղավորել մաքուր փեթակներում և նրանց
տալ մեկական չրջանակ ջահել վորդերով և մեղրով: Մոմահացելն
ու մոմաթերթերը, վորով մեղվապահը կազմում և ձաղերի բուռը,
պետք և մաքուր լինեն և չուեննան այլ հոտ: Իսկ վոր ամենակարե-
վորն և, պետք և ձաղերը տեղավորել ծառերի ստվերների տակ,
այդպիսին չլինելու զեպքում՝ փեթակները արևի տաք ճառագայթ-
ներից պաշտպանելու համար նրանց շուրջը պետք և տնկել ծառի
ճյուղեր կամ այլ միջոցներով ստվերարկել: Անհրաժեշտ և նաև
ուժեղացնել ողափսխութունը—բուն վեր բարձրացնել հատակից
և տակը դնել փայտի կտորներ:

Այն ձաղերը, վորոնք շնայած հիշյալ միջոցների գործադրու-
թյան, դարձյալ չեն աշխատի և թափվելով արկանոցի առաջ՝ հե-
ռանալու տրամադրութուն ցույց կտան—նրանց պետք և սրսկել
ջրով:

ՁԱԳԵՐԻ ԽՆԱՍԵԼԸ

Մեղվապահը պետք և հետևի, վոր ձաղերը պաշարի պակա-
սություն չզգան և բեղմնավորված մայրերը ձու դնեն, իսկ չբեղմ-
նավորվածների դրությունը պարզի: Հաճախ պատահում և, վոր
չբեղմնավորված մայրերի մեջ տեղի յե ունենում կորուստ, այդ
զեպքում վորբացած ձաղին տալիս են մայր, կամ մայրաբջիժ և

կամ՝ յերիտասարդ վորդով շրջանակ։ Յեթե յերիտասարդ մայր ունեցող ձաղը յերկար ժամանակ վորդ չի ունենում, դա նշանակում է, վոր մայրն անընդունակ է յեղել դուրս դալու և բեղմնավորվելու։ Այդպիսի մօրը պետք է անպայման վոշնչացնել և փոխարեն տալ բեղմնավորված մայր՝ վանդակով։ Նույնը պետք է տնել, յերբ մայրը բուսածու յէ։

ՄԱՅՐ-ՓԵԹԱԿՆԵՐԻ ԽՆԱՄԵԼԸ

Յեթե ցանկանում են, վոր մայր-փեթակը յերկրորդ ձաղը չլուտա, պետք է առաջնաձաղից հետո, չորրորդ օրը, բացի մեկից, կտրատել նրա բոլոր մայրաբջիջները։ յերեք օրից հետո նույնը կրկնել, յեթե չինված կլինեն նոր մայրաբջիջներ։ դրանից հետո ալլէս մայրացու վորդեր չեն մնում, վորպեսպի մեղուները կարողանան մայրեր սրտաբառել և ձաղ տալ։

Յեթե չեն ցանկանում ստանալ յերրորդ ձաղը, նույն օրը կամ հետեյալ օրը կտրում են մայրաբջիջները։

Պետք է հետեւել, վոր մայր-փեթակում մայրը դուրս դա մայրաբջիջից և բեղմնավորվի։ Դրա համար հարկավոր է առաջին ձաղից յերկու շաբաթ անց նայել, յեթե մայրաբջիջի ծայրը ուղիղ և կտրված, նշանակում է մայրը դուրս է յեկել։ Պատահում է, վոր մայրաբջիջի կողքը կրծված է լինում, այդ դեպքում պետք է վորոնել ուրիշ մայրաբջիջ, կամ դանել դուրս յեկած մօրը։

Լինում է նաեւ կնքված մայրաբջիջ, դա նշան է, վոր մայրը նրա մեջ ստակել է, պետք է մայր կամ մայրաբջիջ տալ։ Առաջին դիմման ժամանակ, յերբ նկատվում է, վոր մայրը դուրս է յեկել մայրաբջիջից, պետք է մեկ շաբաթից հետո կրկին նայել։ այդ ժամանակ բոլոր վորդերը դուրս յեկած են լինում, ուստի հեշտ կլինի չին և անպետք հացերը բնից հեռացնել, կամ մոտեցնել բնի ափերին։ Պատահում է նաեւ, վոր նոր բեղմնավորված մայրերը սկզբից ձու ածում են վոշ կանոնավոր, ալլ ցրված, կամ ամեն մի բջիջում դնում են յերեքական ձու։ այդպիսի մայրերը հետագայում կուղղվեն։

ԱՎԵԼՈՐԴ ՄԱՅՐԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆԵԼԸ ՅԵՎ ՄԱՅՐԱԲԶԻԶԻՑ ՄԱՅՐ ՉԱՆԵԼԸ

Մեղվանոցում մայրերի կարեք միշտ ել դրացվում է։ դրա համար ձաղերից վերցրած ավելորդ մայրերը պետք է դցել փերո-Պորուի վանդակների մեջ ու դնել առաջնաձաղ տված փեթակի մեջ, յերբ դեռ նրանց մայրերը դուրս յեկած չեն լինում։ այդ դեպքում մեղուները նրանց կկերակրեն։

Նույն ձևով կարելի չէ վարվել և ավելորդ մայրաքննիչներին հետ: Վերջինները կարատեսությամբ մտնում են վանդակների մեջ և զննասեղանի վրայ դնում, վանդակի փորվածքում մեղք դնում ու գոնակները ծածկում: Այդ դրանց նույնպես դնում են փեթակի մեջ՝ մինչև մայրերի դուրս գալը:

ՄԵՂՐԻ ՆՎԱԶԵԼԸ ԶԱԳ ՏԱԼՈՒ ՇԵՏԵՎԱՆՔՈՎ

Հնամբ, մինչև չըջանափուր փեթակի յերեսն գալը, մեղվապահները մեղք ստանալու համար աշխատում էին շատ ձաղեր ունենալ: Աչնայն այդ ձաղերը ծծումբի ծխով վռնչացնում էին և նրանց մեղքը վերցնում: Ներկայումս մեղվաբուծությունը տարվում է հին ձևերին միանգամայն հակառակ մեթոդներով. աշխատում են ձաղերի թիվը հասցնել մինիմումի, կամ հնարավոր պեղծում՝ թույլ չեն տալիս ձաղ տալու, վարպետի ավելի շատ մեղքը ստանան: Մեղվապահը յեթև ցանկանում է բնտանիքներին թիվը ավելացնել, նա պետք է ձաղ վերցնելու դործն ավարտի մինչև դիտավոր բերքի սկսվելը, վարպետը հետադառնալով ձաղերը կարողանան դարդանալ և մեղրաբերքի մամանակ իրենց ապահովեն պաշարով: Այն վայրերում, ուր ձաղ տալու չըջանն սկսվում է դրվափուր բերքի բնթացքում, ապա այդ հանդամանքը վառ և անդրադառնում թե՛ մեղուների պաշարի և թե՛ սպտվելիք արդյունքի վրա:

ԶԱԳ ՏԱԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Ձաղ տալը բնական մի յերևույթ է, վորի շնորհիվ մեղուները բաղմանում են և ցեղի գոյությունն ապահովում: Այդ բնական յերևույթը կամ, ինչպես ասում են, բնադր հատուկ է բոլոր բնտանիքներին: Սակայն, վորոշ հանդամանքներին շնորհիվ այդ բնադրը մի բնտանիքում արտահայտվում է բացահայտորեն, իսկ մի ուրիշի մոտ մնում է թաղնիված: Հայտնի չէ, վոր միևնույն մեղվապահում մի քանի բնտանիքներ տալիս են մեծաքանակ արդյունք մեղրով ու ձաղ տալու մասին բոլորովին չեն մտածում, այնինչ մի քանիսը չեն դադարում ձաղ տալուց: Հայտնի չէ նաև, վոր վորոշ տարիներում վոշ մի բնտանիք չի տրամադրվում ձաղ տալու, կամ, բնդհակառակն՝ բնտանիքների մեծագույն մասը ձաղ են տալիս: Փաստ է նաև, վոր այն մեղուները, վորոնք խնամվում են լավ և ավելի կարող մեղվապահների կողմից, այդպիսիները ձաղ տալիս են հաղվաղյալ գեղերում, իսկ հակառակ պարագայում՝ ձաղերը մեծ վնասներ են հասցնում: Պարզ է, վոր վորոշ հանդա-

մանքների շնորհիվ մեղուների ձագ տալու բնազդը արթնանում է . ուստի և նրանք ձագ են տալիս : Անհրաժեշտ ենք համարում ափսոսել հիշատակել ձագ տալու դրդիչ պատճառների և այն նախապդուշական միջոցների մասին , վորոնց դործադրելու դեպքում բնտանիքների ձագ տալու տրամադրությունը թուլանում է և ձագի տրամադիր բնտանիքների թիվը կա՛մ խոստովանում է , կո՛ւմ սահմանափակվում :

Այն մեղվապահները , վորոնք իրենց ցանկացած քանակութեամբ բնտանիքներ ունեն և այլևս կարիք չեն դուռն աչք բացմացնելու , նրանք շահադրդոված պիտի լինեն արգյուհքը ստանալ մեղրով , հետևապես նրանց համար անհրաժեշտություն է ձագ տալու առաջն առնել բոլոր հնարավոր միջոցներով :

Ձագ տալու դեմ՝ մեղվապահների տասնյակ տարիների կովելու փորձը ցույց է տվել , վոր վորոշ հանգամանքների շնորհիվ մեղվի բնտանիքը տալիս է առաջնաձագ , չնայած նրան , թե փեթակը մեծ է կամ փոքր , բնտանիքն ուժեղ է , թե՛ թույլ , կամ թե մայրը տարիքով մեծ է , թե նույնիսկ մի քանի չտրթական : Այն հիմնական պատճառը , վորից դրդված բնտանիքը միշտ ձագ է տալիս — դա՛ մեղուների չափազանց կուտակումն է բնում ու դրա հետևանքով բնտանիքը կամ իր հզորությունն է զգում , կամ թե պահանջ է առաջանում ընդարձակվելու : Կան նաև ուրիշ շատ հանգամանքներ , վորոնք պատճառ են դառնում ձագ տալու , բայց դրանք բոլորն ել նպաստում են բնի նեղանալուն , վորի պատճառով բնտանիքը ձագ է տալիս :

Հաճախ միջակ կամ թույլ ուժ ունեցող բնտանիքներն իրենք իրենց բունը փոքրացնում են և չեն անցնում վո՛ւշ վերնահարկ և վո՛չ ել ներքևում յեղած ավելի հեռավոր չըջանակների վրա :

Նրանք բնում յեղած վորդով չըջանակները չըջատատում են մեղրի պաշարով և այդպիսով սահմանափակելով մոր դործունեյության ասպարեկը՝ բնում ստեղծում են նեղված դրություն , վորի պատճառով բնտանիքը ձագ է տալիս :

Դրա առաջն առնելու միջոցն այնն է , վոր պետք է ունենալ ավելի ուժեղ բնտանիքներ , կամ այնպիսի մեղուների ցեղ , վորանք ավելի թույլ տրամադրություն ունենային սահմանափակելու մոր դործունեյությունը :

Յեթե բնում մեղուների կուտակումը տեղի չե ունենում սովորի պակասության կամ թույլ ողափոխության պատճառով , պարզ է , վոր պետք է վրեացնել այդ պատճառները :

Յեթի այլ կրտսերներն առաջանում են ջահել մեղուները բաղ-
մությունից, այդ դեպքում նրանց պետք է տալ մոմահացով վեր-
նահարկ և դրամիկ դեպի վեր:

Նույն ձևով կարելի չե վերևում աշխատեցնել նաև դաշտ թրո-
շող մեղուներին, յեթե բնում նրանք մատնված են անդոր-
ծության, անդամ բերքի ժամանակ, յերբ փեթակը լիքն է մեղրով
և փորլով: Այդ ժամանակ անհրաժեշտ է ուժեղացնել ողորդու-
թյունը, փորից հետո բնառները ձաղից հրաժարվում է:

ՆԱԽԱԶԳՈՒԹԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ՄԱՅՐԵՐԻ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼԸ ՔԻՉ ԶԱԳ ՏՎՈՂ ՄԱՅՐԵՐՈՎ

Այն բնառները, փորոնք, չնայած ձևք առնված նախա-
դրուչական միջոցների, այնուամենայնիվ ձաղ են տալիս, այդպի-
սի մեղուների ցեղը փոխելու համար նրանց մայրերը պետք է փո-
խարինել, սակավ ձաղ, ավել բնառներին մայրաբջիջներով:

ԲՆԻ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՈՐՊԵՍ ՄԻՋՈՑ

ԶԱԳԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍ ԿՈՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Գարնանը, ցուրտ կլիմա ունեցող տեղերում, վորդի զարգա-
ցումն ընթանում է ավելի արագ, քան տաք կլիմայական պայման-
ներում: Առաջին դեպքում շատ կարևոր է, վոր մայրը ձու դնելու
համար ունենա բնդարձակ տեղ:

Յեթի բունը մոր պողպակառության համեմատությամբ շատ
փոքր է, այդ ժամանակ բնառները, զգալով բնի նեղվածությունը,
հախանորեն ձաղ կտա:

Շատ մեղվապահներ բնդարձակ բուն ունենալու համար դու-
րձաղում են Դադան-Բյատի 10 և ավելի չրջանակներ ունեցող
փեթակներ: Իսկ նրանք վորոնք դուրձաղում են Լազարոտի 10)
չրջանականոց փեթակ, գարնանը դրան ավելացնում են յերկրորդ
հարկը, յերբ պետք է լինում մոր տեղը բնդարձակելու: Այսպե, յերբ
վորդի զարգացումը թուլանում է, մորը փոխադրում են ներքևի
հարկը՝ բաժանելով միմյանցից Գանեմանյան ցանցով: Վերի հար-
կը մնում է ծոր մեղր ստանալու համար:

ԼԱՎ ՇԻՆՎԱԾ ՍՈՄԱՀԱՅԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բուսաբջիջներ կամ անկանոն բջիջներ ունեցող մոմահացերը,
փորոնք կրճատում են մեղվի վորդի ծախալը—պետք է խուսափել

բնում գնելուց : Բոսարջիջներով հարուստ հացերից դուրս են դա-
լիս շատ բաւեր և իրենց ներկայութեամբ ամէլի նեղացնում բունը
ու գրանով նպաստում մեղունների կուտակվելուն :

ԱՐԳԵԼՔՆԵՐ ՍՈՐ ՃԱՆԱՊԱՐԶԻՆ

Պետք է աշխատել, վոր մայրը ձու գնելու համար իր արամա-
գրութեան տակ միշտ ունենա ազատ բջիջներ : Շատ կարեւոր է, վոր
այդ բջիջները լինեն կանոնավոր շինված . անկանոն բջիջներն ար-
դելք են հանդիսանում, վոր մայրը ծափալի իր դործնեյությունը նը-
րանց հետեւում դանդաժ մյուս հացերում, վորքան եւ վերջինների
բջիջները կանոնավոր լինեն շինված : Այդպիսով, սահմանափակ-
վելով բունը, մեղունների համար սակզծվում է նեղված դրութեան
և ձաք տալու բնորդն արթնանում է :

ԱՌԱՏ ՈՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄՆ

Տաք յեղանակներին մեղունների համար դժվար է լինում
բնում կատարել սպափոխութեան : Բերքի ժամանակ արկանոց-
ները պետք է ամբողջապէս բաց թողնել : Յեթն այդ միջոցը դուր-
ծադրելուց հետո եւ նկատվի, վոր մի կարգ բնտանիքներ դար-
ձյալ անդործունեութեան են մատնված՝ հաճաքվելով արկանոցի
փերեւում բնի պատի վրա, այդ դեպքում պետք է փեթակների
լները բարձրացնել, նրանց տակը գնել 7/8 դյում հաստութեան
փայտի կտորներ աշնակեա, վոր փեթակը չորս կողմից ունենա անց-
քեր : Այնուհետեւ, մեղունները կսկսեն նորմալ աշխատել և այլևս
չեն նեղվի բնի ինդրոյ սղից :

ՓԵՅԱԿՆԵՐԻ ԱՏՎԵՐԱՐԿԵԼԸ

Յեթն փեթակները դանդաժ են արել տակ, պետք է նրանց
արհեստական ձեով ստվերարկել, վորպէսզի մեղունները կարողա-
նան հեշտութեամբ փեթակի ներսում պահպանել զովութեան :
Նման դեպքերում շատ ոգտավետ է փեթակները ներկել արել
ճառագայթները արտացոլող գույնով—սպիտակ կամ բաց դուր-
նի ներկերով :

ԲՆԻ ՇՈՒՐՋԸ ԿՆՔՎԱԾ ՄԵՂՈՒՑ ԱՌԱՋԱՑՈՂ ԱՐԳԵԼՔՆԵՐԸ ՅԵՎ ՈՒԺԵՂ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Բերքի սկզբին թույլ և միջակ ուժի ընտանիքները մեղրի
պաշարը ժողովում են բնում—վորդի մաս : Մեղրով չընպատեխով

ամբողջ բունը, նրանք այլևս չեն անցնում վերնահարկ, մնում են բնում եւ այդպիսով ստեղծում նեղված դրութիւն: Այնինչ, ուժեղ բնառնիքները հեշտութեամբ են բարձրանում վերնահարկ եւ չեն կուտակվում բնում:

Նշանակում է, ափերի հեշտ եւ ձալի դեմն տանել ուժեղ, քան թույլ կամ միջակ ուժ ունեցող բնառնիքներում:

Այս հանդամանքը նորից պայխ եւ աղաքուցելու, վոր մեղվապահն ամեն միջոց եւ խնամք պետք եւ պարծաղրի՝ ուժեղացնելու բնառնիքները:

ՎԱՂԱԺԱՄ ԱՇԽԱՏԱՆԲ ՎԵՐՆԱՀԱՐԿԵՐՈՒՄ

Այն բնառնիքը, վոր ունի մեծ քանակութեամբ ջահիլ մեղուներ, կանուխ բերքի ժամանակ նրա մեջ առաջ եւ պայխ ձալ տալու տրամադրութիւն, ուստի կարեւոր է, վոր այդ բնառնիքի մեղուները աշխատանքի անցնեն առաջին տրված վերնահարկում:

Յեթն ուժեղ բնառնիքին բերքից առաջ տրվի մոմաթերթիկներով վերնահարկ, այն ժամանակ մեղուները չեն բարձրանա նրանք աշխատանքի կանցնեն փաստորեն բերքն սկսվելուց հետո միայն: Իսկ մինչ այդ, բնում ձաղապութեան համար կարող եւ ստեղծվի նպատակաւ հանդամանք: Պարզ է, վոր վերնահարկ գնելով մենք դեռ աղաւաղված չենք, թե՛ մեղուները կանցնեն աշխատել աշխատելու եւ դրանով ձաղապութեան առաջը կառնենք: Մի դեպքում միայն մեղուները վերնահարկ կանցնեն աշխատելու, յեթե նրա շրջանակները մոմահացելով լինեն: Այդ դեպքում ջահիլ մեղուներն, առանց ուշանալու, կանցնեն պարծի եւ հացերի վերանորոգման, յեթե դրանք գրված են նույնիսկ բերքից առաջ:

ՆԵԿՏԱՐԸ ՀԱՍՈՒՆԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՍԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Ե ԲԱԶՄԱՑՆԵԼ ՎԵՐՆԱՀԱՐԿԵՐԻ ՀԱՑԵՐԸ

Նեկտարը շուտ հասունանալու նպատակով մեղուներն այն տեղավորում են բլիջներում փոքր քանակութեամբ: Մեղվապահը պետք է այդ հանդամանքը նկատի ունենա եւ մեղրարերքի ժամանակ ափերի բնդարձակ տեղ հատկացնի նեկտարի համար, քան այդ նրան պետք կլինի այլ հանդամանքներում:

ՀԵՒԱՑՆԵԼԸ

Յերբ մեղուների խնամքը տարվում է Դադանի ձեռն փեթակում, նպատակահարմար է բնից վերցնել մեկ կամ յերկու շրջանակ վարդով, վարդակով մայրը ձու գնելու համար ազատ տեղ ունենա, իսկ շրջանակները տեղավորում են թույլ բնականների կամ նուրբների բնում:

Յեթև փեթակները Լանդարտոտ-Ռուտի սխառմի յեն, վարդակով շրջանակները բարձրացնում են վերին հարկը և նրանց տեղը դնում մոմահացեր:

ՄԱՅՐԱԲՋԻՋՆԵՐԻ ԿՏՐԱՏԵԼԸ

Նոր շինված մայրաբջիջների կտրատելը, վորոշ գեղքում, նույնպես կարող է ձաղ տալուն արդիվի, յեթև կտրատելուց հետո միւթամանակ բնդարձակի բուռը՝ վերնահարկերով և ուժեղացվի ուղափոխությունը:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԶԱԳ ՏԱԼՈՒ ԴԵՍ

Չնայելով վերահիշյալ նախադրուչական միջոցների դործադրման, կարող է պատահել, վոր յինն բնականների, վորոնք մեղվապահի կամքից անկախ, վորոշ հանդամանքների հետևանքով, ձաղ տալու պատրաստություն տեսնեն:

Յեթև վորեւ բնական համար կերպով մայրաբջիջներ շինելով պատրաստվում է ձաղ տալու, կարելի յե թույլ տալ նրան ձաղ տալ, կամ բնդհակառակը:

Յերկու միջոց կա, վորոնց կերաման հետևանքով թուլանում է մեղուների ձաղ տալու ցանկությունը և միևնույն ժամանակ թույլ չի տրվում ձաղ տալու: Դրանցից մեկն աչն է, վոր ձաղի պատրաստվող բնականների վերցնում են արհեստական ձաղ, իսկ յերկրորդը՝ բոլոր մայրաբջիջները կտրատելուց հետո հեռացնում են մորը և յեթև անպեռք և՛ վաշխացնում են, կամ հակառակ պարագայում՝ կազմում նուրբուս: Տասր որ անցնելուց և կրկին մայրաբջիջները կտրատելուց հետո նույն սրը կամ մի քանի որ հետո մայր են տալիս: Այս դործողության էլությունն աչն է, վոր ավելի բնականը մնում է անմայր տասը կամ ավելի որ, և այդ ձևով մեղվապահը ստեղծում է աչնայիսի դրություն, վոր նմանում է ձաղ տված բնականի:

Լանդստրոտ-Ռուտի փեթակի ձեն աշխարհս և, վոր հեշտու-
թյամբ կարելի չե վորդով չըջանակները փոխադրել մի տեղից
մյուս տեղը, թողնելով թե՛ վորդերին և թե՛ մեղուներին նույն
փեթակում: Նույն դործողութունը կարելի չե կատարել նաև
Դադանի փեթակում, սակայն վորդերով չըջանակները պետք և
դնել յերկու փերնահարկերի մեջ: Այն մեղվապահները, վորոնք
ցանկանում են ծոր մեղր ստանալ, Լանդստրոտ-Ռուտի փեթակ-
ներում վարվում են հետևյալ կերպ. բնից վերցնում են այն չըր-
ջանակը, ուր լինում և մայրը և դնում են մի ուրիշ դատարկ
փեթակի մեջ, ապա շարում մոմահացեր կամ մոմաթերթերով
չըջանակներ: Այդ բունը դնում են հին բնի տեղը, ծածկում Գա-
նեմանյան ցանցով ու վրան դնում փերնահարկեր: Այնուհետև հին
բնի մայրաբջիջները կտրատում են և բունը դնում փերնահարկերի
վրա՝ վորպես վերնահարկ: Վորդերը հասունանալուց հետո դուրս
են դալիս, իսկ մեղուները դրանց տեղը լցնում են մեղր: Այս ձե-
ով մեղուները աշխատում են ձագի յեռանդով: Յերբեմն ձագ
տալու բնադդն աշխարհն ուժեղ և լինում, վոր նոր փեթակում մոր
հետ վորդով վերցրած չըջանակի վրա մեղուները դարձյալ մայ-
րաբջիջներ են շինում. այդ դեպքում պետք և այն հեռացնել և
փոխարենը տալ մոմահացով չըջանակ: Վերնահարկերի վրա տե-
ղափոխված վորդերից մեղուները նորից մայրաբջիջներ կշինեն,
ուստի անհրաժեշտ և, ձագ վերցնելու սրից Գ որ հետո նորից
կտրատել այդ մայրաբջիջները:

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԶԱԳ

Արհեստական ձագի համեմատությամբ՝ բնական ձագը ավելի
յեռանդով և աշխատում: Սակայն արհեստական ձագն ունի վորոշ
ստավելություններ: Նախ՝ մեղվապահը ձագ կարող և վերցնել
իր համար ձեռնտու ժամանակ և յերկրորդ՝ այն բնտանիքներից,
վորոնց ցեղը նա կարևոր և համարում բազմացնել: Հաճախ պա-
տահում և, վոր այդպիսի բնտանիքները բնական կերպով ձագ չեն
տալիս: Բացի դրանից, բնական ձագը մեղվապահից պահանջում
և խիստ հսկողութուն և մեկ կամ մեկուկես ամիս անդադար աշ-
խատանք: Բնական ձագի ժամանակ, շատ դեպքում, չեն կա-
րողանում ձագ տվող բնտանիքի ձագատվության առաջն առնել,
վորի պատճառով շատ բնտանիքներ թուլանում են և դրեթե վո-
շրնջանում: Արհեստական ձագ կազմելիս վերցնում են այնքան

մեղու, վոր բնտանիքի ուժը չպակասի: Բացի դրանից, անվնաս են մնում բոլոր բեղմնավորված լավ մայրերը, այնինչ բնական ձագեր ժամանակ դրանց մի մասը կորստի յե մատնվում կամ բացանում են ջահիլ մայրերի կողմից: Դա տեղի յե ունենում այն ժամանակ, յերբ ձագը իջնում է բնդհանուր տեղ: Արհեստական ձագ պետք է փերցնել միայն առողջ և ուժեղ բնտանիքներից, վորոնք ունեն վոչ պակաս, քան 8-9 չրջանակ վորդով և տրամագրված են ձագ տալու, այսինքն՝ սկսել են մայրաբջիջներ շինել: Զագ փերցնելը պետք է հարմարեցնել առք յեղանակին, ուժեղ աշխատանքի ժամանակ և առավոտյան ժամը 10-ից մինչև 3-ը: Արհեստական ձեով ձագ փերցնելու շատ ձեերից նշենք մի քանիսը:

Առաջին.—Այն բնտանիքը, վորից ցանկանում են ձագ փերցնել, այդ փեթակի մեղրով, վորդով, ծագկափռչիով և մեղուներով չրջանակները կիսում են, այսինքն՝ ամբողջ բունը. կեսը լիցնում են իր տեղը, իսկ մյուս մասը փոխադրում են մի դատարկ փեթակի մեջ, վոր արտաքինով նման է մյուս փեթակին: Նոր փեթակը դնում են հնի կողքին, հինը առաջվա տեղից փոխադրում քիչ հեռու ու նույն շարքում դնում այնպես, վոր դաշտ դնացած մեղուները փերադասնալիս կիսվեն—կեսը մտնեն նոր փեթակ, իսկ մյուս կեսը—հին: Հետևյալ սրը յերկու փեթակն էլ դնում են ու մայրաբջիջները կտրատում: Այն մայրաբջիջները, վորտեղ մայրն է լինում—բոլորը կտրատում են. իսկ մյուս փեթակի մայրաբջիջներից մեկ խոչորթ թողնում են, յեթև ձեռքի տակ մայր չեն ունենում տալու, հակառակ դեպքում՝ վոչնչացնում են և՛ այդ մայրաբջիջն ու վանդակով մայր տալիս:

Յերկրորդ.—Այն փեթակը վորից ցանկանում են ձագ տանալ, փերցնում են նրա վորդերի $\frac{1}{3}$ մասը, մեղուների և մոր հետ միասին ու դնում դատարկ փեթակում, ապա դրա մեջ ավելացնում են 1 չրջանակ մեղրով և 2 կամ 3 չրջանակ էլ մոմահացով կամ մոմաթերթով: Վորդով չրջանակները պետք է լինեն կնքված և դուրս դալուն մոռ. յեթև կլինեն մայրաբջիջներ—պետք է կտրատել: Այնուհետև հին փեթակը դնում են մեղվանոցի մի վորեկ տեղում, իսկ նրա տեղը դնում են նոր փեթակ: Հին փեթակում թողնում են կնքված մայրաբջիջը կամ վոչնչացնում են ու մայր տալիս և 2-3 սր արկանոցից ջուր փչում, վորովհետև այդ ժամանակվա բնթացքում նրանք չեն ունենում դաշտ թոչող մեղուներ:

Յերրորդ. — Մի ուժեղ բնառնիքից վերցնում են այն շրջանակը, վորի վրա լինում է մայրը և տեղավորում են դատարկ փեթակի մեջ, ապա այդ փեթակի բոլոր շրջանակները մեղուներին հասցրում են նոր փեթակի մեջ: Այստեղ գնում են նաև շրջանակով մեղր ու մի քանի շրջանակներ՝ մոմահապերով կամ մոմաթերթերով: Նոր փեթակը փոխադրում են հին փեթակի տեղը, իսկ հինը, վորի մեջ լինում են միայն վորդեր, առանց մեղուների, գնում են մի ուրիշ ուժեղ փեթակի տեղը, այս ուժեղ փեթակն էլ մի այլ տեղ: Վերջինիս դաշտ գնացող մեղուները իրենց համար մայր կհանեն, բայց ավելի լավ է նրանց մայր տալ:

ՆՈՒԿԼԵՈՒՍՆԵՐԻ (ՊԱՇԵՍՏԻ ՄԱՅՐԵՐ) ԿԱԶՄԵԼԸ

Մեղգլանոցում միշտ մայրերի պահանջ է դրացվում: Գարնանը, մեղուները դուրս գնելիս, անհրաժեշտ է լինում այս կամ այն վորբացած բնառնիքին մայր տալ: Պատահում են նաև ընտանիքներ, վորոնք վատ կամ ծերացած մայր ունենալու չնորհիվ թույլ են դարձանում: Այլ նպատակով կազմում են 2-3 շրջանակից բաղկացած բնառնիքներ՝ լավ ցեղական մայրերով, վորոնք կոչվում են պահեստի մայրեր կամ նուկլեուսներ: Դրանց ևս մյուս բնառնիքների հետ միասին գնում են ձմերանոց՝ հեռեւայտարվա կարիքների համար: Այդպիսի բնառնիքներ կազմում են սովորական փեթակներից ավելի փաք արկղներում: Քանի վոր դա կապված է ծախսերի հետ և ունի վորոշ պահասություններ, ուստի ավելի լավ է պահեստի մայրերով բնառնիքները պահել սովորական փեթակներում: Պետք է վերցնել մեղգլանոցի դատարկ փեթակներից մեկը ու շարժական տիփարով բաժանել յերկու հալասար մասի և ամեն մեկ մասում տեղավորել մեկական բնառնիք, այնուհետև փեթակի կողքի պատերի կողմից դնել մեկական տիփար ևս, ինչպես բնառնիքի բունն է լինում: Մեջտեղի տիփարը պետք է շինել այն ձևով, վոր մեղուները մեկ բաժանմունքից մյուսը չկարողանան անցնել: Սովորական փեթակի արկանոցը պետք է մեծացնել յերկարության վրա և ծայրերին ամեն մեկ բնառնիքի համար թողնել առանձին արկանոց, իսկ մեջտեղի տարածությունը փակել, վորպեսզի յուրաքանչյուր բնառնիք աշխատի իր արկանոցով: Փեթակի առաջին պատն իր առաջնատախտակով—յուրաքանչյուր բնառնիքի մասը—ներկում են տարբեր գույնով—սպիտակ, դեղին կամ այլ գույնի:

Նուկլեուսներ կազմում են բնական կամ արհեստական ձաղկ-

րից : Պահանջները կազմակերպելու պետք աշխատել նրանց տալ աշխարհի մայրեր, վերոնց ցեղը մեղմանոցում աչքի յե ընկնում էր աշխատատիրութեամբ, չատ մեղր և քիչ ձաղ տալու հատկութեամբ :

Նուէլլեուսները կազմում են հետեյալ կերպ : Վերցնում են ուժեղ բնտանիքից մի շրջանակ՝ կնքված վորդով և մեղուններով, մեկ հաց մեղրով և ծաղկափոշիով ու մեկ շրջանակ ել մոմաթեթով, ապա նուէլլեուսի մեջ հալաքում են յերկու այլ շրջանակներից կամ այլ բնտանիքից մեղուններ ու կնքված մայրարջիջր տեղափոխում վորդով շրջանակի մեջ : Մայրարջիջր պետք և տալ ամենաբնտիր մեղունների բնտանիքից : Մայրարջիջր փոխարեն կարելի յե տալ նաեւ չրեղմնափորված մայր :

Նուէլլեուսներ կարելի յե կազմել նաեւ բնական ձաղերից : Բնի մեջ դնում են մեկ շրջանակ՝ վորդով, առանց մեղունների, մեկ շրջանակ՝ մեղրով և մեկ շրջանակ ել մոմաթեթով, ապա ցեղական բնտանիքի յերկրորդ ձաղը բաժանում են աշխարհ մասի, վոր ամեն մի մասը կարելի լինի տեղափոխել 2-3 շրջանակի վրա : Հետո յուրաքանչյուր նուէլլեուսին այդ ձաղից տալիս են մեկական մայր : Յերր մայրը բեղմնավորվում և, պետք յեղած դեպքում նրան դործադրում են և փոխարենը տալիս մայրարջիջ կամ չրեղմնափորված մայր : Միաժամանակ պետք և հսկել, վոր նուէլլեուսները չթուլանան : Նրանց ժամանակ աս ժամանակ պետք և ուժեղացնել վորդով կամ մեղուններով : Ամառվա բնթացքում յուրաքանչյուր նուէլլեուսից կարելի յե ստանալ 3-4 բեղմնավորված մայր : Յեթե նուէլլեուսների բաժանմունքներից մեկն ու մեկը մնում և անմայր, միջին տիփարը, յերեկոյան դեմ, մի վտօք պետք և բարձրացնել, վորից հետո վորբացած բնտանիքի մեղունները կանցնեն մյուս մասը և կմիանան : Հետեյալ որը տիփարը հանում են և շրջանակները մոտեցնում :

ԲՈՒԱՁՈՒ ՄԵՂՈՒՆԵՐԻ ՈՒՂՆԵԼԸ

Հաճախ ձաղերի և մայր-փեթակների ջահիլ մայրերը բեղմնավորվելու համար դուրս յեղնելով չեն կարողանում վերադառնալ իրենց փեթակը, իսկ աշխարհի բնտանիքները, մեղմապահի անուշադրութեան պատճառով, յերկար ժամանակ մնում են անմայր : Ընդունելով մոր դերը, մեղուններն սկսում են ձու ածել, իսկ տված մորը սպանում են : Դրանց ուղղելու համար, վարվում են հետեյալ ձևով :

Բոռածու մեղուների ընտանիքի վորդով հացերը հանելով, մեղուներին ավիրում են արկղի մեջ, այդ հացերի տեղը դնում են մոմահացերով շրջանակներ և մեղվանոցի միջակ ընտանիքից նրանց վանդակով մայր տալիս. ապա բոռածու ընտանիքը վերցնում և դնում են նույն միջակ ընտանիքի տեղը: Դրան եւ նույնպես վանդակով մայր, կամ մայրաբջիջ են տալիս, և կամ թողնում են, վոր ինքն իր համար մայր հանի:

VI ԳԼՈՒԽ ԳԼԽԱՎՈՐ ԲԵՐՔ

Մեղսւների ձմեռվա համար պաշար հալածելը՝ կոչվում է զլխավոր բերք:

Մեղրաբերք դանազան տեղերում սկսում է տարրեր ժամանակ: Տափարակներում մոտավորապես հունիսին, իսկ բարձր տեղերում—հուլիսին: Բերքի տեղութիւնը նույնպես լինում է դանազան: Բարձրադանդակներում և տափարակներում բերքի տեղութիւնը լինում է արձառեալ, միջակ բարձրութիւն ունեցող տեղերում՝ ական և յերկար: Բերքը միեւնույն տեղում մի քանի որով առաջ կամ յետ և բնկնում: Բացի դրանից, նրա տեղութիւնն աւարդունքը, կախումը լինելով դանազան պատճառներից, լինում է կարճատե կամ յերկարատե և ուժեղ կամ թույլ: Յերբեմն մեղրաբերքը տեղում է յերկու ամիս, կամ սահմանափակվում է մի քանի որով: Մեղվապահը բերքի սկսելը կարող է վարդաշէլ մոտավորապես, հետեւելով իր գիտողութիւնների վրա:

Հայտնի չէ, վոր ուժեղ բնաանիքները մեղրաբերքին շատ արդունք են տալիս, ուստի մեղվապահի համար ամենակարեւոր խնդիրներից մէկը պիտի լինի այն, վոր նա իր բնաանիքների ուժը բերքի ժամանակ հասցնի ամենամեծ լարվածութիւն: Բնաանիքների բունն այդ ժամանակ պետք է լիք լինի թէ՛ մեղսւներով և թէ՛ վորդով:

Վորպէսզի բերքի ժամանակ մեղսւները ուժեղ լինեն, շատ մեղվապահներ կոմում են նրանց ձագ տալու արամադրութիւնների դեմ և թույլ շեն տալիս մեղսւներին ձագ տալու: Մյուսներն էլ դառնելով այդ ձեր անբնական, վորովհետեւ նա դեմ է մեղսւների բնադրին, թողնում են ազատ ձագ տալու: Յերկու ձեւերն էլ բնդունելի չեն, սակայն վոչ միեւնույն տեղում: Երկուսից, վորտեղ մեղրաբերքը շուտ և սկսվում, պետք է աշխատել ձագ տալու առաջն տանել, քանի վոր ձագ տալուց հետո, դեռ ձագերը կանոնավոր չուժեղացած, մեղրաբերքը կսկսի և նրանք այդ գլխութեամբ, լավաւույն դեպքում, հազիվ կարողանան իրենց ապահովել ձմեռվա պաշարով:

Իսկ մեղքարեւբն ուշ սկսվող անգերում մեղուներին կարելի չի թույլ տալ ձագ տալու, վորովհետեւ ձագ տալուց հետո մինչեւ մեղքարեւբը մնում և բավական ժամանակ, վորի ընթացքում ձագերը և մայր-փեթակներն ուժեղանում են և մեղքարեւբին թե՛ ընտանիքներն են իրենց սպահովում պաշարով և թե՛ մեղվապահին արդյունք տալիս

Պետք է ամեն կերպ աշխատել, վոր ձագ տալը վերջացած լինի մինչև գլխավոր մեղքարեւբի սկսվելը: Յերբ մոտենում և մեղքարեւբը, ուժեղ ընտանիքների վերաբերյալ պետք է դործադրել նախադուլսկան, կամ հակառակ դեպքում՝ ներդործապան միջոցներ:

ՎԵՐՆԱՀԱՐԿԵՐ ԴՆԵԼԸ

Մեղքարեւբն սկսվելուն պես գնում են վերնահարկեր. չրջանակները նախորդ մոմում են և պատրաստում: Հաճախ պատահում է, վոր այս կամ այն ընտանիքը վերնահարկ չի բարձրանում, ուստի նախորդ պիտի վորոշել, թե վոր ընտանիքներին կարելի չե վերնահարկ տալ: Վերնահարկին հասած ընտանիքների ամբողջ բունը պետք է մեղուներով լիքը լինի, իսկ վորով չրջանակները պետք է կադմեն ամբողջ չրջանակներին ³/₄ մասը:

Ըստ այսմ, Դադանի 12 չրջանականոց փեթակին պետք է տալ 3—9 չրջանակ վորով: Յեթե նման ընտանիքներում պատահեն մայրաբջիջներ, նրանց պետք է վորջնացնել, ապա արկանոցը լայնացնելու նպատակով բնի առաջին մասը բարձրացնել և այնուհետև անդադրել վերնահարկը:

ԾՈՐ ՍԵՂՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՅԵՎ ՊԱՇԵԼՈՒ ԶԵՎԸ

Վերնահարկերից կարելի չե ստանալ թե՛ ծոր և թե՛ հաց մեղք: Մեղվապահը պետք է իմանա շուկայի պահանջը և ըստ այնմ վորոշի այս կամ այն տեսակի մեղք ստանալու հարցը:

Ծոր մեղք ստանալու համար անհրաժեշտ է 3—4 որը մի անգամ նայել վերնահարկերը: Յեթե կենտրոնի չրջանակները լրջվել են և մեղուներն սկսել են բջիջները կնքել, այդ դեպքում կենտրոնի լիքը չրջանակները պետք է անդադրեցնել ափերում յեղած չրջանակների տեղը, իսկ վերջինները քաշել կենտրոն: Վորոշ ժամանակ անցնելուց հետո կենտրոնում դրված չրջանակները նույնպես կլցվեն: Դրանից հետո վերնահարկի մեղուներին ծխով քչում են դեպի բունը, չրջանակները մեկմեկ հանելով՝ մեղու-

ները խողանակով ավելում են փեթակի առաջնատախտակի վրա . և չրջանակները փոխադրական արկղով տանում քամելու : Քանի բերքը չարունակվում և , փոխադրված չրջանակները , առանց ուշացնելու , պետք և քամել և խակույն վերադարձնել բնտանիքներին : Վերնահարկի չրջանակները վերցնելու ժամանակ պետք և շատ ուժեղ բնտանիքների բները նայել և բնի ափերին մեղրով յեղած չրջանակները նույնպես վերցնել քամելու , իսկ մեղրով և վորդով չրջանակներին ձեռք չ'տալ : Ամեն մի բնտանիքից ստացված մեղրը ըստ բնտանիքի №-ների (տես . ձև 2A) պիտի նշանակել տետրում , վորդեպի կարելի լինի հաշվի տանել ամեն մեկի տված արդյունքը :

Քամելն արագ կատարելու և մեղուներին աշխատանքից չղրկելու համար հարկավոր և ունենալ յերկու ոգնական . մեկը պետք և մեղվանոցից չրջանակները տեղափոխի քամելու տեղը և քամածները յետ տանի , իսկ մյուսը՝ բերած մեղրի չրջանակները իսկույն քամի ու յետ տա բերողին : Վորովհետև այդ մեղրահացերը կնքված չեն լինում , ուստի շատ չուտ են քամվում Մի քանի ըջիջների կնիքներ բացելուց հետո , մեղրահացերի չրջանակները դնում են մեղրահան մեքենայի մեջ ափսոս , վոր չրջանակի վերին ձողը լինի աջ կողմը : Այդ ձևով դասավորում են լույսը չրջանակները , ամեն մեկ վանդակում տեղավորելով յերկուական հատ , վորից հետո մեղրահան մեքենան պտույտ են տալիս այնպես , վոր նրա վանդակը պտտվի աջից—ձախ : Սկզբում պտույտ են տալիս դանդաղ , հետո հետզհետե արագացնելով՝ մի քանի բույե աշխատեցնում միատեսակ արագությամբ , ապա նորից դանդաղեցնում ու մեքենան կանգնեցնում : Բոլոր հացերի մի յերեսի մեղրը քամելուց հետո , հացերը չրջում են մյուս կողմ ափն ձևով . վոր չրջանակի ձողերը բռնեն իրենց նախկին տեղը :

Ստացած մեղրը մի փոքր ջրալի յե լինում , բայց վորոշ խորնամքից հետո թանձրանում և : Դրա համար հարկավոր և մեղր անձե չոր տակառների մեջ , ծածկել քողով կամ մետաղյա ցանցով և դնել չոր շենքում , վորտեղ մեղրի մեջ յեղած ավելյուրդ ջրային մասը գոլորշիանում և և մեղրը թանձրանում և :

Ավելի արագ թանձրացնելու համար , մեղրը կարելի յե լցնել լայն ամանների մեջ , ծածկել ապակիով կամ քողով , ապա 2-3 օր դնել արևի տակ :

ՄԵՂՐԱՆԱՑ ՍՏԱՆԱԼԸ

Մեղրահայր ստանալու համար անհրաժեշտ է, Վոր մեղրի չրջանակները կնքված լինեն: Յերբ վերնահարկի ափերից կենտրոն փոխադրած չրջանակները լցված են մեղրով և հացերի բջիջները տեղ-տեղ կնքված, այդ դեպքում վերնահարկը բարձրացնում են և դրա տակը դնում նորը, յեթե միայն մեղրարերբը չարունակվում է նույն թափով: Հակառակ դեպքում պետք է թողնել, Վոր մեղուները չրջանակները կնքեն:

Բերքը վերջանալուց հետո, վերնահարկերը վերցնում են:

Հաճախ պատահում է, Վոր վերնահարկերի չրջանակներից մի մասը մեղուները լրիվ լցրած, կամ կնքած չեն լինում, այդպիսիների պետք է տեղափոխել վերնահարկերում և բունը տալ մեղրով և վորդով լիքը ուժեղ բնտանիքներին:

Վերջիններին ծոր մեղրով կերակրելով, մեղուներին կարելի է լինի ստիպել այդ չրջանակները լցնել և կնքել:

Կերբ պետք է տալ խոշոր թափիններով՝ 2-4 կիլոգ. ամեն անգամ, այն ել յերեկոյան դեմ, Վոր զողովթյուն չառաջանա:

Փորձը ցույց է տվել, Վոր այդ ձևով ստացված մեղրահացերը ավելի շուտ են չաքարանում: Դրա համար ել դրանց պետք է յերկար պահել:

ՎԵՐՆԱՆԱԿԵՐ ՎԵՐՑՆԵԼՆ ՈՒ ՄՈՍԱՆԱՑԵՐ ՊԱՇԵԼԸ

Բերքը վերջանալուց 2-3 սր առաջ, վերնահարկերը վերցնում են, մեղրը քամում են և մոմահացերը տալիս այն բնտանիքներին, վորոնց մեղրի պաշարը պակաս է լինում, ղնելով ամեն մեկ բնի վրա 2-3 և ավելի վերնահարկեր: Վերնահարկերը ղնելիս, բնի ծածկույթի ծայրերը ծալում են, վորպեսզի մեղուներն ղեպի վերնահարկերը ղնալու հնարավորություն չունենան: Շրջանակները մաքրելուց հետո, վերնահարկերը վերցնում են և իրար վրա դարձելով, դասավորում այնպես, Վոր մկները ղկարողանան մրտնել: Վերջին վերնահարկը ծածկում են փեթակի տանիքով, կամ տախտակի կտրոններով և վրան ղնում են քարեր կամ այլ ծանր իրեր:

VII ԳԼՈՒԽ

ԱՐՇԵՍԱԿԱՆ ԶԱԳ ՎԵՐՑՆԵԼԸ ՄԵՂԱԲԵՐՔԻՑ ՇԵՏՈ

Շատ ուժեղ բնտանիքներին ձմեռելու թողնելու համար վոչ մի միտք չկա: Բերքը վերջանալուց հետո, այդպիսի բնտանիքները հաճախ մյուս բնտանիքների վրա հարձակումներ են դորժում ու մեծ թվով մեղուներ կորցնում, իսկ դարձանն անժամանակ դուրս են թռչում և խոշոր քանակով վոչնչանում, վորից և թուլանում և քնտանիքը: Զմեռանոցում, յեթե ջերմությունը հասնում և $\begin{smallmatrix} + & 4^{\circ} \\ 5 & + \end{smallmatrix}$ և չորում են և դրա հետևանքով մեղր շատ դորժանում ու փարուժություն ստանում: Վերահիշյալ հանդամանքների պատճառով, այդպիսի բնտանիքներից պետք և վերցնել արհեստական ձագ:

Վերահարկերը վերցնելու ժամանակ, պահեստի բնտանիքի յուրեւ ավերացնում են մեղրով ու 7-8 չրջանակ մոմահացելով և մորթ բանաարկում վանդակում, ապա մի քանի բնտանիքների վերահարկերի մեղուները սովորում-հալաքում են այդ փեթակի առաջ. յերբ մեղուները մանում են փեթակ, արկանոցի առաջ դնում են տախտակի կտոր, վոր մեղուները դուրս գալիս թռչչոներ դործեն ու նոր փեթակի տեղին վարժվեն: Հետևյալ որբ մորթ արձակում են:

ԳԼԻԱՎՈՐ ՄԵՂԱԲԵՐՔԻՑ ՇԵՏՈ ԿԱՏԱՐԵԼԻՔ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

Մեղրաբերքը վերջանալուց հետո, մեղուները մեղր գտնելու նպատակով աշխատում են մտնել այնպիսի տեղեր, վորտեղից մեղրի հոտ և դալիս: Որինակ՝ նրանք մտնում են մեղր քամելու անոյակը, մեղրի պահատուր, վատ պաշտպանված բնտանիքների յները և այլն: Յերբման մեղուների հարձակման և զոդություն պատճառը դառնում և ինքը մեղվապահը, յեթե նա անխույժ և վերարկովում բնտանիքներին, կամ իր աշխատանքների ընթացքում անպուշտ դառնում:

Այդպիսի դեպքերում թույլ կամ վորրացած բնտանիքները, չկարողանալով իրենց բունը պաշտպանել հարձակվող զոդ մեղուներից, հեշտություն մը են թալանվում և հաճախ տուժում են նաև իրենց կյանքի դնով: Մեղվանոցում զոդություն սկսվելուց հետո

յիթե ժամանակին միջոցներ ձեռք չեն առնուամ, այդ դեպքում զոդությունը հետզհետե ծավալվում և ե աշուհետե առաջն առնելը շատ դժուար, յերբեմն նույնիսկ անհնար և լինում: Առհասարակ, ամէկի հեշտ և զոդությունը կանխելու համար նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնել, քան զոդությունը սկսելուց հետո նրա դեմ կռուել:

Նախազգուշական միջոցներն հետևյալներն են:

1. Այն ընտանիքներէ բները, վորոնց առջևի մասը բարձրացած են յեղի բերքի ժամանակ՝ արկանոցը լայնացնելու համար, պիտի իջեցնել հատակի վրա՝ նախկին տեղը:

2. Թույլ կամ անմայր ընտանիքներէ արկանոցները պիտի փոքրացնել այնքան, վոր ամենաշատը 2-3 մեղու կարողանան անցու դարձ անել: Այնուհետե առաջին հերթին թուլիքին միացնել, իսկ անմայր ընտանիքներին նուէլեռաներից մայրեր առ: Մայրեր չլինելու դեպքում—այդպիսիներին միացնել մայր ունեցող ընտանիքներէ հետ:

3. Հնացած փեթակները, մանավանդ յիթե նրանք ճեղքվածքներ ունեն, պիտի փոխարինել նորերով: Եթե այդ հնարավոր չէ, այդ դեպքում ճեղքերը լավ փակել, վոր զոդ մեղուները չկարողանան մանել փեթակ:

4. Փեթակներից մեղրը պիտի հանել վաղ առավոտյան, յերեկոյան դեմ, իսկ ցերեկը հանելու դեպքում՝ զործողությունն կամ արագ կատարել: Մեղրով չըջանակները հանելիս պիտի դնել փոխադրական արկղում և վոչ մի դեպքում՝ փեթակների մոտ: Պիտի աշխատել մեղրահացերը զգուշությամբ հանել, վոր մեղր չթափվի փեթակների վրա, կամ նրանց շուրջը, իսկ թափվելուն պէս՝ իսկույն մաքրել:

Նախազգուշական այս միջոցները ձեռք առնելուց հետո, առանց դանդաղելու, պետք և անցնել ընտանիքների մանրակրկիտ քննության՝ պարզելու, թե ի՞նչ դրության մեջ են նրանք:

ԱՇԽԱՆԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԶՆՆՈՒՄՆ

Նախ քան ընտանիքների մանրամասն դնության անցնելը, պետք և մեղրով հարուստ ընտանիքներից ամէկուրդ մեղրը վերցնել: Դրա համար անցնում են փեթակների շարքերը և ուժեղ փեթակի յետեի կողմից բարձրացնում. նրա ծանրությունը ցույց կտա՝ արդյոք հանելու մեղր կա՞, թե՞ վոչ: Լինելու դեպքում, զրում են փեթակի համարը: Այդ ձևով տնտղում են բոլոր փե-

թակները : Այդ աշխատանքը վերջացնելուց հետո, զննումը սկսում են նույն փեթակներից : Այդ քննությունը պարզում է ընտանիքների դրությունը . այսինքն՝ նրանց ուժը, պաշարի քանակի մոր հատկությունը և այլն : Այս բոլորը պարզելուց հետո, ամեն մեկի թերությունները պետք է ուղղել :

ՍԵՂՈՒՆԵՐԻՆ ԹՈՂՆՎԵԼԻՔ ՊԱՇԱՐԸ

Մեղուների համար ձմեռվա պաշար պետք է թողնել կնքված մեղր, չկնքվածը՝ ողի խոնավությունից ջրիկանում և ու թթվում, իսկ թթված մեղրը վնասակար աղղեցություն և թողնում մեղուների վրա : Ընտանիքներին մեղրը թողնում է նրանց ուժեղության համապատասխան :

Ներսում ձմրող ընտանիքները զբոսում ձմրողներից ավելիք քիչ մեղր են զործածում : Վորպեսզի ամեն մի ընտանիքին թողնվելիք մեղրը չկշտվի, վորը կապված է մեծ զժվարությունների հետ, ուստի թողնվելիք մեղրի քանակը վորոշում են աչքի չափով . բնդունելով Դադան—Բլատտի մեկ չըջանակ մեղրը 3-3½ կիլո . :

Ներսում ձմեռող միջակ ընտանիքների համար, վորոնք ունեն 6-7 չըջանակ մեղու, պետք է մեղր թողնել 10 կիլո . , նույնպես կլիմային : Տափարակներում, վորտեղ ձմեռը կարճ է տևում, բավական է թողնել մինչև 8 կիլո . մեղր, իսկ բարձր, յերկար ու ցուրտ ձմեռ ունեցող տեղերում՝ վոչ պակաս քան 10 կիլո . , ուժեղներին 15 կիլո . և ավելի :

Չորսից—Հինգ չըջանակ մեղու ունեցող ընտանիքներին պետք է թողնել մինչև 8 կիլո . : Յերկու—յերեք չըջանակից բաղկացած նուկլեոսներին պետք է 6-8 կիլո . :

Դրսում ձմեռելու գեպքում, թույլ ընտանիքներին պետք է ներս դնել :

Յեթն քննության ժամանակ պարզվի, վոր կան ընտանիքներ, վորոնք ունեն քիչ քանակությամբ մեղր պարունակող չըջանակներ, ապա այդպիսի հացերի կնիքները պիտի բանալ, չըջանակները դնել տիփարների յետևը, վորպեսզի մեղրը տանելուց հետո չըջանակները կարելի լինի վերցնել :

Կինն նաև չըջանակներ, վորոնց վրա միայն վորդ լինի . այդպիսի չըջանակները պիտի դնել տիփարի մոտ, վորպեսզի վորդը դուրս գալուց հետո կարելի լինի վերցնել :

Մեացած չեչով չըջանակները պետք է փեթակի ափերի մոտ դնել, վոր պարենանը վերցնելը հեշտ լինի : Կլինեն ընտանիքներ, վորոնք մայր չեն ունենալ, կամ կունենան չերեք, բուս-

Յու, ծեր և այլ արատներ ունեցող մայրեր. այդպիսիներին պետք
է փոխարինել նուէլեռւաներից վերցրած լավ մայրերով :

ՊԱՇԱՐԻ ԴԱՍԱՎՈՐԵԼԸ ԲՆՈՒՄ

Ընտանիքներին պաշարով ապահովելը դեռ բաժական չէ, ան-
հրաժեշտ և պաշարի չըջանակները բնում դասավորել աշնպես, վոր
մեղրի կծիկն իր արամաղբության տակ շարունակ մեղր ունենա
մինչև վորդի յերևալը, քանի վոր կծիկ կաղմած մեղուներն արող
շարժումներ կատարելու և չըջանակից չըջանակ փոխադրվելու
աննդունակ են : Յեթև ընտանիքի արամաղբության տակ յեղած
(կծիկի վերևում, կամ նրա կողքին) պաշարն սպասովում և, ապա
նա այլևս հնարավորություն չի ունենում դասարկ չըջանակնե-
րով անցնել և իրենից հետո գտնվող պաշարից ողտվել— մնում և
իր տեղում և քաղցեց կոտորվում և, չնայելով վոր բնի մեջ մեղր և
լինում : Դրա առաջն առնելու համար, պետք և վարվել հետևյալ
կերպ : Յեթև ընտանիքին ձմեռվա համար թողնվում և 12 կիլոգ.
մեղր, ապա զբանից 6 կիլոգ. պիտի լինի աշն չըջանակներին վրա
վորել շուրջը տեղավորվելու յև մեղուներին կծիկը : Բռնը պիտի
կաղմել գլխավոր բերքից հետո, յերբ ընտանիքը վորդ և ունե-
նում : Հենց այդտեղ ել, վորդը դուրս դալուց հետո, արկանացի
դիմաց մեղուները կաղմում են իրենց կծիկը : Կծիկի վերևում և
նրա հետևում, թողնելով պաշարի կեսը, մյուս կեսը դասավորում
են հետևյալ ձևով.— վորդի մի կողմում դրվում և մեղրով չըր-
ջանակներից մեկը, մնացածները դասավորվում են վորդի մյուս
կողմում, իսկ բնի ամբերում գտնված ամբերդ չըջանակները
վերցնում են և դրանց տեղը՝ յերկու կողմից դնում են տիպարներ :

ՁՄԵՌՎԱ ՊԱՇԱՐԻ ԼՐԱՑՈՒՄԸ

Քիչ մեղր ունեցող ընտանիքների աղշարը պետք և լրացնել
մեղրով, կամ թանձր շաքարաջրով : Շաքարաջուրը պիտի տալ—
բռնը կաղմելուց հետո, ցրտերը դեռ չսկսած, վորպեսզի մեղու-
ները հնարավորություն ունենան շաքարաջուրը կնքելու խոշոր
քամիներով—1½-2 կիլոգ. ամեն անգամ :

Փոքր բաժիններով տալը կարող և վորդ առաջ բերել և աված
շաքարաջուրը մեղուները կզործադրեն վորդերին կերակրելու
համար, իսկ ընտանիքը կմնա առանց պաշարի :

ՇԱՀԱԴԻՏԱԿԱՆ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄ ԲԵՐՔԻՑ ՇԵՏՈ

Այն վայրերում, վերտեղ մայրը բերքից հետո ձու ամեկուց դադարում և և յեղանակները նպաստալուր են, պետք և դիմել շահագրկատական կերակրման, վերպետի նոր սերունդ առաջանա և դարնանն բնաանիքները դուրս դնելիս ուժեղ լինեն:

ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻՆ ՁՄԵՐԵԼՈՒ ՆԱՄԱՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Մեղուների բույնը կաղմեկուց հետո պետք և հատակները մաքրել: Յերբ ցրտերն ընկնեն, գրտում ձմեռող բնաանիքների ախարներին յետի ապատ տարածությունը պետք և լցնել խոտով, հալողով կամ տաքության վատ հաղորդիչներով: Ընդհանրապես, թե՛ գրտում և թե՛ ներսում ձմրող բոլոր բնաանիքների անթափանցելի առատապաններն ու ծածկոցները (տախտակները, կլեանկան և ներկած քաթանը) պետք վերցնել և փոխարինել ուրիշ մաքուր չորով, ապա դնել բարձր: զա արվում և բնի ողափոխության համար: Հակառակ դեպքում բույնը կխոնավանա և մեղուները կմահվեն:

Ներսում ձմեռող ուժեղ բնաանիքների առատապանները վերցնելուց հետո, բարձրը կարելի չե թողնել հենց չրջանակների վրա՝ առանց չորի:

Այդ բոլորից հետո պետք և փեթակները մանրացնելն դիտել և մկների գեմ միջոցներ ձեռք առնել: Հաճախ նրանք փեթակ են մտնում, արկանոցը լայն լինելու պատճառով: Արկանոցի լայնությունը 7-8 միլիմետրից ավելի չպիտի լինի: Ավելի տալահով լինելու համար, արկանոցի դռնակները պետք և չինել թիթեղից: Կորպուսի մկները չկարողանան կոծել և ներս խուժել բույնը:

VIII ԳԼՈՒԽ

ՄԵՂՈՒՆԵՐԻ ՁՄԵՐԵԼԸ

Մեղվարածության ամենադժվարին խնդիրներից մեկը՝ մեղուների ձմերկն և: Մեղուների հաջող ձմերկուց և կախված ամբողջ մեղվանոցի գոյությունը: Դրա համար ել ամեն մի մեղվապահ պետք և լավ իմանա, նրանց նորմալ ձմերկու պայմանները:

Մեղուները կարող են ձմերկել թե՛ դուրս և թե՛ ներս՝ ձմեռանոցում: Դաշտավայրերում, ուր ձմեռվա բնթացքում զինում են տաք յեղանակներ և մեղուները հնարավորություն են ունենում թուփքներ կատարելու և մաքրվելու՝ կարիք չկա ձմերանոց դնել:

Յեթբ ցրտերն սկսվում են, մեղուները դադարում են թռիչք:

ներ կատարելուց և համաքվելով միասեղ—կաղմում են կծիկ : Ձըմեւոր նրանք չ'են քնում, այլ կծկւած՝ հանգստանում են, պահպանելով իրենց մեջ տաքութեան 8—10° ըստ Ռեոմյուրի : Կծկւած դրութեան մեջ մեղուների կենդանական գործունեութեան ընկնում և, նրանց շարժումները, շնչառութեանը և այլն դանդաղում : Շնորհիվ այդպիսի դրութեան, մեղրի գործածութեանը հասնում և մինիմալ չափերի : Ձմեւրանոցի տաքութեանը մոտավորապես պիտի լինի 0°—ից մինչև 5° ըստ Ռեոմյուրի : Յերբ մեղուների հանդիսոր խոնդալում և ցրտից, նրանք ավելի շատ մեղր են գործածում և կծիկի ջերմութեան աստիճանը վերականգնելու համար արտադրում են ավելի տաքութեան : Իսկ յերբ անցոր են լինում պաշտպանել կծիկի շուրջը յեղած մեղուների տաքութեանը, վերջինները հետզհետ ասուշելով, սկսում են շերտ—շերտ թափել : Յրտերը անցնելուց հետո, մեղուները կրկին հանգստանում են և մեղրի գործածութեանը հասնում նախկին չափերին :

Յեթե մեղուներին անհանգստացնողը տաքութեանն և, ապա այն նորմալ աստիճանի հասցնելու համար, նրանք լայնացնում են իրենց կծիքի ծալայն ու ողորտութեան կատարում : Այդ գեղջում բարձրանում և նրանց կենսական գործունեութեանը և սկսում են գործադրել ավելի շատ մեղր, քան հանդիսա դրութեամբ :

Տաքութեան աստիճանը բարձրանալուց, մեղուների մեջ առաջ և գալիս ծարավ : Ձմեւոր նրանք իրենց ծարավը հագեցնում են սիրեկները քանդած մեղրով :

Վերջինս ողի խոնավութեանն ընդունելու հատկութեանն ունի : Ողի ջերմութեան ցածր լինելու ժամանակ մեղրի (սիրեկները քանդած) մեջ խոնավութեան աստիճանն ավելի մեծ տոկոս և կաղմում, իսկ բարձր ջերմութեան ժամանակ՝ վաքը : Վերջին գեղջում նրանք իրենց ծարավը հագեցնելու համար մեղր ավելի շատ են գործածում, քան ցրտին : Այստեղից պարզ և, վոր վորոշ պատճառներ առիթ են տալիս մեղուներին ավելի շատ մեղր գործածելու, քան յեթե նրանք լինեն հանդիսա : Շատ մեղր գործածելու պատճառով, կծիկի և նրա շուրջ յեղած ողի տաքութեանը, մեղուները բարձրացնում են մինչև վորդեր հանելու աստիճանին՝ +26° +28° ըստ Ռեոմյուրի, իսկ յեթե զրա դրդապատճառը յերկար չի տևում, տաքութեանն իջնում և հասնում և կծիկի նորմալ տաքութեան : Իսկ յեթե տաքութեան աստիճանը յերկար և տևում, այն ժամանակ մայրն սկսում և ձու ամել, մեղուները վորդերի դար-

զանալու համար ստիպված են լինում փեթակում պահպանել անհրաժեշտ տաքութիւն: Քանի վոր այդ տաքութիւնը պահպանվում ե ի հաշիվ նրանց մեղրի պաշարի, ուստի կարող ե պատահել, վոր պաշարը չբավականանա ե մեղուները քաղցից կոտորվին:

Սակայն նրանք դարձյալ կարող են կոտորվել, յիթե անդամ պաշարի պահպանութիւն չզգան: Վատ ձմերկու պայմաններ չնորհիվ, նրանք շատ ուտելուց լցնում են իրենց աղիքները կերակրի մնացորդներով ե ցրտի պատճառով հնարավորութիւն չունենալով փեթակից դուրս թռչելու ու մաքրվելու, ստիպված են լինում կեղտոտել փեթակի ներսը: Նման դրութեան յերկար տևելու դեպքում, մեղուները ստանում են փորլուծութիւն: Հաջող դեպքում ընտանիքը թուլանում ե, իսկ մեծ մասամբ՝ վոչնչանում: Փորլուծութիւն ստացած ընտանիքներին, սկզբնական շրջանում, հաճախ հաջողվում ե փրկել կորստից:

Մեղուները վոչնչանում են նաե այն դեպքում, յիբր բնում պաշար կազմող շրջանակները դատաւորված են սխալ: Կծիկը միշտ տեղավորված ե լինում արկանոցի գլխաց՝ մեղրով վոչ լրիվ հացերի վրա այնպեա, վոր մեղրը լինի նրա վերևում ե յետևում: Մեղուների կծիկը, դործադրելով վերևում դռնված մեղրը, անցնում ե դեպի յետևի մասը. այնտեղի մեղրն ես դործաճելով՝ չարժվում ե դեպի հարևան շրջանակները, անցնում նրանց վերին ձողերի վրայով կամ նրանց կողքերով փեթակի այն մասը, ուր ամիսի տաք ե: Յեթե այդ մասում կան մեղրով քիչ շրջանակներ, այդ մեղրն ես դործադրելուց հետո (փեթակում ջերմութեան ատոմանը ցածր լինելու պատճառով,) չեն կարողանում անցնել դատարկ շրջանակներով ե հասնել գլխացը դռնից պաշարին, ուստի ե վոչնչանում են:

Ձմերանոցում փեթակների ողափոխութիւնը շատ կարևոր ե: Թույլ ողափոխութեան չնորհիվ, փեթակում առաջանում ե խոնավութիւն, վորից մեղուները հաճախ կոտորվում են: Նրանց շնչառութիւնից ոգը փչանում ե. ներշնչելով թթվածին, մեղուները արտաշնչում են ածխաթթվուտ ե միաժամանակ մեծ քանակութեամբ շոգի: Ոգը թարմացնելու ե շոգին վերացնելու համար անհրաժեշտ ե փեթակների ողափոխութիւն: Հակառակ դեպքում, շոգին՝ ջրի կաթիլների նման ծածկելով փեթակի ներսի պատերը, մոմահացերը ե այլն, առաջ ե բերում խոնավութիւն: Այդ խոնավութեան առաջն առնելու համար, սկսեք ե արկանոցները ամբողջապէս բաց թողնել, հեռացնել փեթակների անթափանցելի ծած-

կոյները և առատագները, իսկ ձմերանոցում ողանցքներ չիւնել :
Պոնափութիւնն առաջանում է նաեւ դրսում ձմերոց ընտանիքնե-
րում, յիշե՛ն նրանց փեթակներէ ողատերը բարակ են :

ՍԵՂՈՒՆԵՐԻ ԴՐՍՈՒՄ ՁՄԵՐԵԼԸ

Դրսում ձմերոց փեթակների արկանոցները պետք է բաց լինեն
և համապատասխանեն ընտանիքի ուժին—միջակներինը՝ ուժեղնե-
րից պակաս . (թուլլերին ձմերելու համար պետք է ներս տանել) :
Վորպեսզի բունը քամուց պաշտպանւած լինի և միևնույն ժամանակ
լույսը ներս չթափանցի, արկանոցների առաջ պետք է դնել թեք
ուղղութեամբ տախտակի կտորներ : Թե՛ արկանոցները և թե՛ փե-
թակների տանիքները պետք է մաքրել ձյունից, մանաթանոց
նրանք, վորտեղ ձեղքվածքներ ունեն, վորպեսզի ձյունի հալվե-
լուց՝ չկաթի : Բայց տանիքները անհրաժեշտ է ամրացնել ընդհան-
րապէս մի քան ծանր իրեր դնել, վոր քամիները նրանց վայր չզգնեն :
Մեղմապահ ժամանակ առ ժամանակ պետք է հետեւի մեղուների
ձայնին և առանց փեթակը բանալու՝ վորտեղ նրանց գրութեւնը :
Հաճախ պատահում է, վոր սկզբում վոչ մի ձայն չի լսվում, բայց
հետո, յերբ լարում է լսողութեւնը, մեղուների ձայնը լսելի չէ լի-
նում . պատահում է, վոր այդ ել չի հաջողվում : Նման դեպքում
անհրաժեշտ է փեթակի պատին մի քանի անգամ դարկել կամ ար-
կանոցից փչել . ձայն չլսվելը—նշան է, վոր ընտանիքը վոչնչացել է :

Բարեհաջող և նորմալ պայմաններում ձմերոց ընտանիքը ձայ-
նը նման է հեռվից լսվող ասիակի խշշոցի : Յերբ փեթակին՝ դար-
կելուց լսվում է այնպիսի ձայն, վոր նման է յեղեգին քամու թե-
թե շարժումից առաջացած ձայնի—դա նշան է, վոր ընտանիքը
քաղցած է : Այդպիսի ընտանիքին պետք է տալ թրջած չաքարի
կտորներ կամ Շոյցի բլիթներ :

Յերբ ընտանիքը անմայր է, նրա բնահանուր լալիան ձայնի
հետ միասին փեթակի դանդաղ տեղերից լսվում են հատ ու կենս
մեղուների ձայններ :

Այն ընտանիքը, վորը նեղվում է ցրտից, նրա ձայնը նման է
քաղցած ընտանիքի ձայնի : Այդ փեթակը պետք է չորս կողմից
խոտով փաթեթել : Ընդհանրապէս, յերբ մեղուներն անբարեհա-
ջող պայմաններում են գտնվում, փեթակը թրեկացնելիս աններ-
դաշնակ ձայններ են հանում և շուտ չեն լսում : Գարնանը, յերբ յեղա-
նակներն այնքան են տաքանում, վոր մեղուները կարող են թռիչք-

ներ կատարել, վերցնում են արկանոցի առաջ դրված տախտակի կտորները և յեթե մեղվանոցում ձյուն կա, վրան փռում խոտ կամ հարդ, վորպեսզի մեղուները ձյունի վրա չնստեն ու սառնեն :

ՄԵԼՈՒՆԵՐԻՆ ԶՄԵՐԱՆՈՑ ԴՆԵԼՆ ՈՒ ՀՍԿԵԼԸ

Յերբ ցրտերն սկսվում են և այլ ևս հույս չկա, վոր տաք յանապետներ կլինեն մեղուներին կարելի չե դնել ձմերանոց : Սովորաբար ձմերանոցի համար շինում են հատուկ շենք, կամ տրետեսության մեջ յեղած շենքերից մեկը տրամադրում :

Մեղուները լավ ձմերում են գետնափոր, բայց վաղ խոնավ շենքերում : Նման շենքում, ողանցքի համար, պետք և խողովակներ անցկացնել, վորպեսզի մեկի կամ մի քանիսի միջով դրսի թաքմ ողբ ներս մտնի, իսկ մյուսներով՝ ներսի փշացած ողբ դուրս դնա : Վերտեղ ել վոր մեղուները ձմերելու լինեն, անհրաժեշտ և, վոր ալյուրեղ լինի չոր և մաքուր ող : Գոմ, կամ ալյուրի շենքեր, ուր դնվում են ողբ փշացնող դանդաղ մթերքներ—յերբ չի կարելի ողտաղործել վորպես ձմերանոց :

Փեթակները նախ քան ձմերանոց տանելը, փակում են արկանոցները, ապա դնում են պատգարակների վրա այն ձևով, վոր չընանակների ուղղությունը լինի տարվող ճանապարհի ուղղությամբ : Տանողները պետք և ալյուր քայլեն, վոր փեթակները ցնցումներ չստանան : Ձմերանոցում փեթակները պիտի չարել գետնից քիչ բարձր, նստարանների կամ տախտակների վրա՝ չարքերով : Շարքերի արանքներում պիտի թողնել այնքան հեռավորություն, վոր մեղվապահը կարողանա ազատ անց ու դարձ անել : Ամեն մի նստարանի վրա պետք և դնել մեկական փեթակ, իսկ յեթե շատ և՝ մի քանի հատ, դարսելով մեկը մյուսի վրա : Արկանոցները պետք և ուղղված լինեն դեպի սենյակի ներսը, վորպեսզի հեշտ լինի մեղուների ձայնը լսել :

Պետք և աշխատել բարբ մեղուներին միևնույն սրբ տեղավորել ձմերանոց, հակառակ դեպքում՝ ուշ բերածները կարող են անհանդիստ անել արդեն ներս բերած ու հանդատացած մեղուներին : Հանդատանալուց հետո, արկանոցները պետք և բաց անել և շենք մթնեցնել : Պետք և նկատել, վոր ցուրտ ժամանակ լույսը չի նույաատում մեղուների դուրս յեղնելուն :

Եթե ձմերանոցում ողբ ջերմությունը միապաղապ ու նորմալ և և այլ դրությունը չարունակում և յերկար այն ժամանակ մեղվապահը կարող և հանդիստ լինել, իսկ յեթե յեղանակները խոտ փո-

փութական են նա պետք և ամեն միջոց ձեռք ասնի՝ ձմերանոցի ջերմությունը կանոնադրելու :

Մեղուները լավ ձմերուժ են , յեթե ձմերանոցի ջերմությունը 0°-ից չի իջնում և հասնում և 2-3 աստիճանի՝ բոա ֆեոմյուրի :

Ձմերանոցի ջերմության աստիճանը իջնելու դեպքում , վեր նկատելի յե մեղուների բարձրացրած աղմուկից , պետք և թարմ սպի ողանջքները փակել , վեր դրսի ցուրտ ողը ներս չմանի : յեթե այդ միջոցը չողնի՝ պետք և թաղար (մանղալ) դնել :

Յեթե մեղուները փեթակից անհանդիսա կերպով դուրս են թռչում—նշանակում և նեղվում են շոգից , դիչերները պետք և բանալ ձմեռանոցի դուռը . իսկ յեթե այդ միջոցն ել չի ողնում և մեղուների անհանգստությունը շարունակվում և—պետք և փեթակների բարձերը վերցնել և ամաններով ձյուն կամ սառույց դնել : Այստեղ ել նույն ձևով մեղուների ձայնից կարելի յե վերջել դրությունը :

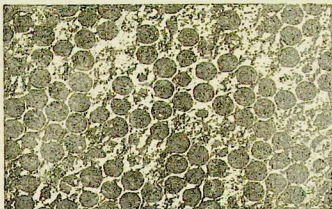
Գարնան մոտերքին , յերբ յերևան և դալիս վերդը , մեղվապահը պետք և ավելի հաճախ այցելի ձմերանոցը , հետեի սղափոխությանը , իսկ աննորմալ դրություն ունեցող ընտանիքներին , յեթե հնարավոր և—ողնության դա , հակառակ դեպքում—ձմերանոցից հեռացնի :

IX ԳԼՈՒԽ

ՄԵՂՎԻ ՀԻՎԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՓՏԱԽՏ

Փտախտը վարակիչ հիվանդություն է, վորը գլխավորապես նկատվում է վորդերի վրա: Փտախտով հիվանդ ընտանիքի մեղուները կորցնում են իրենց աշխուժությունը, ծուլանում են և անընդունակ դառնում դուր մեղուներից իրենց բունը պաշտպանելու: Բացի դրանից, դրսի աշխատանքների ժամանակ նրանք ավելի շատ են կոտորվում, քան առողջ ընտանիքի մեղուները:

Նկ. № 27

ՓԱԿ ՎՈՐԴԻ ՓՏԱՍՏՈՎ ՎԱՐԱԿՎԱԾ ՀԱՅ

Փտախտն առաջանում է բակտերիաներից՝ դրանք աչքան մանր են, վոր հասարակ աչքով անկարելի է տեսնել. նրանց կարելի է նկատել միայն ուժեղ մանրադիտակի ուղնությամբ:

Այդ հիվանդությունը սնդի միջոցով անցնում է մեղվի վորդերին, վորոնք հետագայում սկսում են միտել:

Փտախտի նշանը՝ վորդի ցրվածությունն է. դա բացատրվում է նրանով, վոր վորդերը սառկում են վոր բոլորը միասին և վաշ միաժամանակ:

Պատահում է նաև, վոր վորդերից շատերը չեն հիվանդանում և

դուրս դալուց հետո մայրը նրանց տեղը կրկին ձուլե դնում : Վարակը տարածվում է նաև մղուռների, մեղվապահի, գործիքների, ոգի, ջրի և այլն միջոցներով :

Մկզբում հիվանդանում են մի քանի բջիջների վորդեր, ապա հետզհետե դարդանալով, հիվանդութունը տարածվում է մյուս վորդերի վրա, վորի պատճառով նվազում է ընտանիքի նոր սերունդ տալու ընդունակութունը և նա թուլանալով՝ վռնչանում է :

Ուժեղ ընտանիքները, ոգտվելով ինքնապաշտպանութան անբնդունակ և հիվանդ մեղուների թուլութունից հարձակումներ են դործում նրանց վրա և այդպիսով վարակը տարածում իրենց բռնելում : Այդ ձևով կարող է ամբողջ մեղվանոցը վարակվել վրտախտով, հետագայում վռնչանալ, յեթե միայն մեղվապահը վարակը տարածվելու և հիվանդներին բժշկելու գեմ կարուկ միջոցներ ձեռք չառնի :

Հիվանդ ընտանիքները վռնչանում են տարվա բոլոր յեղանակներին, բայց ալելի հաճախ՝ ձմեռը և դարնան սկզբին, վորովհետև նրանք մտնում են ձմրանոց թուլացած ու ուժասպառ յեղած :

Վորդերի սաակելը և փտելը կարող է տեղի ունենալ և ուրիշ հանդամանքների հետեանքով, վորը վռնչ մի կապ չունի փտախտի հետ : Այդպիսի գեպքերում սատկած վորդերը վարակիչ չեն լինում :

Սակայն գրա մասին հետո :

Փտախտով հիվանդ ընտանիքը կարելի յե ձանաչել նրա արտաքինից : Առայժմ հայտնի յե փտախտի յերկու տեսակը—բաց վորդի, կամ յեվրոպական և կնքված վորդի, կամ ամերիկական փտախտ : Կա նաև փտախտի թույլ տեսակը, վոր կոչվում է քրու վարդ :

ԲԱՅ ՎՈՐԴԻ ՓՏԱԽՏԸ

Ինչպես հայտնե յե, առաջ վորդը լինում է պտրաբո ու մարդարտանման սպիտակ և ընկած բջիջի հատակին՝ կիսաբոլորակ ձևով, մեջքը դարձրած բջիջի պատերին : Յերը վորդը հիվանդանում է, նա փոխում է իր բնական գերըր—ձգվում, յերկարանում, կամ չուռ դալիս—ձեր բարձրացնելով մեջքը : Միաժամանակ նա փոխում է նաև իր գույնը—նախ գեզնում, հետո մուգ գույնը ստանում, ապա սեանում : Վորդի նեխված դանդալածը փոքր ինչ աստճական է : Նա չի կալում բջիջի պատի ստորին մասին, այլ ընկած է լինում նրա հատակին : Յեթե սատկած վորդի դանդալածից բուցուռ ծայրով վերցնենք և հոս քաշենք, սկզբում կղզացվի թը-

թու, իսկ հիվանդությունը զարգանալուց հետո՝ հոտած պանրի, կաշվի, կամ քրտնած մոտքերի հոտ:

Հիվանդության հետագա զարգացման շրջանում վռճնանում և կնքված վորդը: Հիվանդացած վորդերի կնիքները մուգանում են (վորով և տարրերովում են առողջներից), ապա ներս ընկնում, կնճռոտվում և տեղ-տեղ ևլ կնիքների վրա բացվում են ծակա-տիներ: Հիվանդությունը խիստ զարգացած լինելու դեպքում, այն կարելի չե վորոշել նույնիսկ առանց փեթակը բանալու: Բաց վորդի փտախոր վարակում և նաե րոտերի և մաշրացուների վոր-դերը:

ԿՆՔՎԱԾ ՎՈՐԴԻ ՓՏԱԽՏԸ

Սկզբում այս հիվանդությամբ բռնվում են կնքված վորդերը: Վորդերի կնիքները լինում են մուգ գույնի, ներս ընկած, և վոշ րոլորն ունեն ծակոտիներ: Յեթե բաց անենք հիվանդ վորդերի բջիջները, կտեսնենք թանձր և կաշուն դանդված, վառ՝ սոսնձի հոտով. լուցկու ծայրով վերցնելիս նա թելի նման ձգվում է: Սառ-կած վորդերի դանդվածը սկզբում դեղնադույն և լինում, ապա չորանալով ստանում և բոված սուրճի գույն և կպած բջիջի ստո-րին պատին:

Կնքված վորդի փտախոր վարակում և նաե բաց վորդերին. վերջինները ձգվում են բջիջի յերկարությամբ և կաշում պատի ստորին մասին: Հիվանդությունը զարգանալու դեպքում, այստեղ ես կարելի չե առանց փեթակը բանալու վորոշել այն:

ԹԹՈՒ ՎՈՐԴ

Այս հիվանդությունը, ընդհանուր առմամբ, նման և վերս-հիշյալ հիվանդություններին, բայց սրա նեխող դանդվածը ջր-րալի չե և վոշ կաշուն: Բացի դրանից, սա յերբեմն այն վառ հոտը չունի, վորը բնորոշ և խեղական փտախտին. սա արձակում և քա-ցախի կամ փտած խնձորի հոտ: Սառկած վորդի մարմինը ընկած և լինում բջիջի հատակին: Այս հիվանդությամբ բռնված կնքված վորդերն արտաքինից չառ դժվար և տարբերել խեղական փտախ-տից: Այս նեխվող դանդվածը մուգ գորշագույն և: Սա նույնպես վարակիչ է, բայց հաճախ պատահում է, վոր անց-նում և ինքն իրեն: Յեթե հիվանդությունը խիստ զարգացած է, պետք և բժշկել իրրի սովորական փտախտ:

ՓՏԱԽՏԸ ԿԱՆԽԵԼՈՒ ՄԻԶՈՑՆԵՐԸ

Փառխտի առաջն տանկը, իրրե լուրջ հիմանդուծյան, ամբ-
լի կարեոր է և ամբլի հեշտ, քան յերևան դալուց հետո այն
բժշկելը: Վարդես վարակիչ հիմանդուծյուն, ամենից առաջ
այնաք է պահպանել մաքրություն և կտտարել արտահանություն:

1. Գարնանային զննումից հետո, բոլոր վեժակները հիմնա-
պարտեա պետք է մաքրել, ապա աշխատանքների ժամանակ
հետեւել, մոր նրանք լինեն միշտ մաքուր:

2. Փեթակը նայելուց առաջ, մեղմապահ՝ պետք է իր ձեռքերը լավ լվանա, իսկ դործիքները ախտահանի 5%-ոց ֆորմալինի լուծույթով (1 բաժակ ֆորմալինին խառնելով 7 բաժակ ջուր) :

3. Գարեանը, յերբ յեղանակները խիստ փոփոխական են, մեղուները բուներ պետք ե կազմել իրենց ուժի համապատասխան, այսինքն՝ ամեն մի բնությանը բնում թողնել այնքան շրջանակ, որոնք կարողանա ծածկել :

4. Պետք է խուսափել մեղադրանք գնել այն շրջաններում, մարտեղ փտախտ կա :

5. Վճիռ մի դեպքում պետից պետք մեղքով մեղուներին չկերակ-
րել: Հարկամուր պարտւմ կերակրել միայն չաքարաջրով:

6. Պահպանդ մամահացիքին ծախ տալ ծծաւքով :

7. Այդ բարբից հետո, վեր ամենակարեւորն է—պետք է մեղսւնեիք ընտմ լեզուս հին մամահացիքը փոխարինել նորերով :

Տ. Վաչ քի մամաճաց փեթակում յերկու տարուց ամիսի չսխալ
մնա, ուստի ամեն տարի պետք է փեթակի բնի կեսը փոխել :

ՓՏԱԽՏՈՎ ՀԻՎԱՆԴ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԲԺՇԿԵԼԸ

Մեզվի փոախադր բժշկելու համար այս կամ այն ձևոնարկում
ստաջարկված պեղերը բոլորովին ավելորդ են, վարովհետև նր-
բանք վաղ միայն չեն սղիում, այլև ավելի յեն տարածում հի-
վանդությունը: Դրա համար պետք է թողնել բժշկվելու արդ
ձևը:

Բժշկութեան ամենահաջող և միեւնոյն ժամանակ հշտ ձեւը
հետեւյալն է :

Վորեն քնտանիքի հիմադրությունը վորոշելուց հետո, որիստաք ժամանակ, յերբ մեղուները աշխույժով աշխատում են, փեթակի արկանուցը պետք է ծածկել և փեթակը վերցնելով, տեղը խակոյն դնել մի ալ զատարկ փեթակ, արտաքինով նման առաջինին: Դատարկ փեթակի մեջ հալածվում են դաշտից վերադար-

ձող մեղուները: Հիվանդ ընտանիքը տանում են վորեն և սենյակ, կամ ծածկված տեղ, վորտեղ մեղուները մուտք չեն կարող դործել: Այդ չենքի դուռը ծածկում են, իսկ լուսամուտները, բացի մեկից, ծածկում են շորով կամ մի այլ բանով: Յեթև դուռը այդ ժամանակ բերք կա և վախենալու չեն, վոր դրսի մեղուները կարող են ներս մտնել, լուսամուտը բաց են թողնում, հակառակ դեպքում՝ ծածկում:

Ներս բերած փեթակի արկանոցն ու բունը բացում են, վորից հետո մեղուների մի մասը (դաշտ գնացողները) դուրս են թռչում պատուհանից, կամ հավաքվում են (յեթև պատուհանը ծածկված և) նրա փեղկերի վրա: Բավականաչափ հավաքվելուց հետո լուսամուտը բացում են և մեղուներին դուրս թողնելով՝ նորից ծածկում: Սենյակից դուրս թռած մեղուները, ինչպես և դաշտ գնացածներ, սովոր լինելով իրենց հին տեղին, վերադառնում ու մտնում են նույնպես դատարկ փեթակի մեջ: Հետո սկսում են հիվանդ ընտանիքի մեղուները շրջանակներից խողանակով ավիլել մի ուրիշ դատարկ փեթակի մեջ, վորտեղ դրված են լինում մեկ մաս հաստության մոմաթերթերով շրջանակներ:

Ավիլելիս շրջանակների վրա գտնում են մորը և վանդակով դնում են փեթակում: Յերբ բոլոր մեղուների փոխադրելը վերջացնում են, վորը կատարվում է արագ, լուսամուտը բացում են ու դուրս թողնում մնացած մեղուներին: Փոխադրած մեղուներին սենյակից տանում մեղվանոց ու դնում նախկին դատարկ փեթակի տեղը. դատարկը՝ իր տեղից վերցնում են, բունը բացում և ծուխ տալիս. մեջը յեղած մեղուները խելոյն վերադառնում են իրենց նախկին տեղը և մշնում փոխադրած մեղուներին: Յերբ-չորս սր ընտանիքին կերակրում են միջակ թանձրության չաքարաջրով, վորպեսզի մեղուները չեչեր պատրաստեն:

Դրանից հետո ընտանիքը փոխադրում են մի ուրիշ մաքուր և ակտահանված փեթակ, բնում չարում մոմաթերթերով նոր շրջանակներ: Մորը հեռացնում են և տալիս վանդակով նոր մայր ապա սկսում են կերակրել, նախ՝ միջակ, ապա թանձր չաքարաջրով: Հետևյալ օրը, մորը արձակում են: Փոխախտավոր ընտանիքի փեթակը ակտահանում են, իսկ վորդերով շրջանակները, բարձր և ծածկոցը ալրում:

Յեթև փոախտավոր ընտանիքում լինում են մոմահացեր և մեղրահացեր (վերջիններից մեզը քամելուց հետո), հալում

են սովորական ձևով, իսկ մեղրաքամ մեքենան յեփացրած ջրով լվանում :

ՏՈՊՐԱԿԱՎՈՐԴ

Տոպրակավորդը վոչ մի կապ չունի փտախտի հետ : Տոպրակավորդը մերթ ընդ թերթ, վորոչ Ժամանակ, յերևում և մեղվանոցներում, ապա անհետանում : Նա փտախտի նման կործանիչ հատկութուն չունի : Տոպրակավորդը արտաքին տեսքով յերբեմն նմանվում և փտախտին : Այդ հիվանդութամբ բռնված վորդը յերբեք չի ձգվում թևի նման, ինչպես փակ վորդի փտախտը, այնպես արագ կերպով չի դարդանում, ինչպես բաց վորդի փտախտը : Հիվանդ վորդերն սկսում են դեղնել, ապա դառնալ դարչնագույն, իսկ յերբեմն ել՝ մոխրագույն : Հիվանդությանը տարածվում և՛ թև բաց և թև կնքված վորդի վրա : Հիվանդ վորդը պատկած և լինում բջիջի յերկարությամբ, մեջքը դարձրած դեպի ներքևի պատ : Դրանք արտաքինով ավելի քիչ են փոխվում, քան փտախտով հիվանդ վորդերը : Տոպրակավորդ հիվանդությամբ բռնված վորդերի մաշկը չի պատռվում, մնում և նույնությամբ, ուստի և հեշտ և լինում լուցկով վորդը ամբողջությամբ դուրս հանել բջիջից, վորի համար ել այդ հիվանդությունը կոչվում և տոպրակավորդ : Այն ընտանիքները, վորոնք ուժեղ կերպով են բռնված այդ հիվանդությամբ (վորը պատահում և հազվադեպ դեպքերում), պետք է բժշկել ինչպես փրտախտ հիվանդությունը : Ընդհանրապես դա մեծ վնասներ չի պատճառում :

ՎՈՐԴԵՐԻ ՍԱՏԿԵԼԸ

Վորդեր սատկելը կարող և տեղի ունենալ . 1 մրսելուց, 2 քաղցից կամ վատ կերակրից և 3 արատավոր մորից ու բոռածու մեղունից :

Վորդը կարող և մրսել վաղ պարնանը . սատկածներին կարելի չե նկատել վորդերով շրջանակների ներքին մասերում, կամ փեթակի կողքերի՝ շրջանակներում : Յերը դարնան տաք յեղանակներին հանկարծ հաջորդում են ցրտեր, մեղունները (մանավանդ ցրտից վատ պաշտպանված փեթակներում) խիտ Ժողովվելով՝ կծիկ են կազմում, իսկ փեթակի պատերին մոտ դառնված վորդերը մնում են առանց տաքանալու, վերջինները մրսելով կոտորվում են : Վորդը կարող և մրսել և վոչնչանալ նաև դաշտ գր-

նացող մեղուների պակասութիւնից, մեղվանոցը մի ալլ մօտ տեղ տեղափոխելուց, սխալ կերպով արհեստական ձագ կազմելուց։ Այդ դեպքում դաշտ դնացած մեղուները վերադառնում են իրենց հին տեղը, իսկ փեթակում մնացած ջահիլ մեղուները, իրենց քուլութիւն պատճառով չկարողանալով տաքացնել բոլոր վորդերին, նրանց մի մասը ցրտից սառչելով՝ սատկում և և հետադաշտում փոռում և։ Ներքուստ և արտաքուստ դրանք նման չեն լինում փութախտին և վարակիչ չեն։ Փութախտով հիւանդ վորդերը ցրված են լինում առողջ վորդերի մեջ, իսկ ցրտից սատկածները՝ անընդհատ, մեկը մյուսին կցված են լինում։ Նրանք յերկնադուշն կամ կապույտ են, վորով դարձյալ տարբերվում են փութախտով հիւանդ վորդերից։

Վորդերը սատկում են նաև քաղցից, վորը հետևանք և խրնամքի պակասութիւն, ինչպես փչացած ծաղկափռիով կերակրելուց։ Վերջին հանգամանքը տեղի յս ունենում այն ժամանակ, յերբ մեղուները դեռ չեն կարողանում դրսում դանել թարմ ծաղկափռի, կամ վատ յեղանակների շնորհիվ դրսի ծաղկափռուց ոգտվելու հնարավորութիւնից զրկված են։ Սակայն, նրման յերեւոյթը վերանում և, յերբ յերևան և դալիս ծաղկափռի, կամ յեղանակները նպաստաւոր են դառնում։

Սատկում են նաև արատաւոր մօր ու բոռածու մեղուների արտադրած սերունդը։

Այս հիւանդութիւնը չատ նման և ամերիկական փութախտին, սակայն տարբերվում և վերջինից նրանով, վոր սրտ նեխովոյ վորդի դանդաղածը չի ձգվում թելի նման։ Հիւանդութիւնն անցնում և, յերբ մօրը փոխում են կամ բոռածու մեղովի բնտանիքն ուղղում են։

ՓՈՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Փորլուծութիւնը վարակիչ չէ։ Սա ընդհանրապես առաջանում և ձմեռվա վերջերին, յերբ մեղուների աղիքներում կուտակվում են մեծ քանակութեամբ կերակրի մնացորդներ։ Նրանք իրենց կղկղանքը չկարողանալով պահել և միկենուշն ժամանակ հնարավորութիւն չունենալով դուրս թռչելու և մաքրվելու, կեղտոտում են փեթակի ներքը։

Փորլուծութիւնն առաջ և դալիս վատ կերից (մանանու, թրթված մեղր և նեխված ծաղկափռի), ցրտից, անհամադասութիւնից, ծարավելուց և խոնավութիւնից։

Մարտիկի փորլուծություն ստանում են ալի ուժեղ ընտանիքները, վարժեր ձմեռում են չոր և տաք ձմեռանոցում, խոհ բները լինում են նուշնպես տաք կամ նեղ : Թույլ ընտանիքները, վարժաց բուշը լինում և ավելի բնդարձակ, քան թույլ և տալիս իրենց ուշմը, սակայն դանդելով խոնավ շենքում, նրանց բնի մեղքը թրթվում և, վարից և ստանում են փորլուծություն : Մեղվապահը խմանալով փորլուծութուն ստաջացնող պատճառները, նախորդ պետք և այն կանխի :

Փորլուծությունը բժշկելի չի :

Հիվանդ ընտանիքի փեթակի արկանոցը փակում և տաք յեղանակին գուրս են դնում, հետո արկանոցը բացում են, տանիքն ու բարձր վերցնում : Արեղակը բուշը տաքացնելուց հետո մեղունները գուրս են թողում մաքրվելու : Մեղվապահը բուշը քննում և և պատճառները պարզելուց հետո այն վերացնում և ու չրջանակները վրա դնում Շույցի բլիթներ կամ թրջաց շաքարի կտորներ : Մեղունները հավաքվելուց հետո փեթակը դնում են իր տեղը :

Տաք յեղանակ չլինելու դեպքում, հիվանդ ընտանիքի հետ նուշն դարձողությունը կարելի չի կատարել տաք սենյակում, ուր պատուհանները ծածկում են չորով, պատուհաններից մեկի ապակու վրա դնում են ապակու շափով ցանցավոր մի չորջանակ. մեղունները դրա վրա հավաքվելուց հետո, թափ են տալիս փեթակում :

ՓԵՐԱԿԻ ԱԽՏԱՀԱՆԵԼԸ

Հիվանդ ընտանիքի փեթակը պետք և մաքրել, վորպեսզի վարակը չտարածվի :

Նախ փեթակը մաքրում են մոմից և ակնամոմից, ապա նրա ներսի պատերին նավթ քսում և հատակին դնում հարդ, կամ շատ վառվող սյուրեկ նյութ ու վառում :

Յեթե մաքրելու փեթակները շատ են, կարելի չի մի քանիսը իրար վրա դնել և վարվել նուշն ձևով :

Պետք և վառել այնքան, վոր նրանց պատերը բաց դարչնադուշն ստանան : Նուշն ձևով պետք և խանձել փեթակի տանիքը և հատակը : Խոհ ինչ վերաբերում և չրջանակները ախտահանության, նրանց միայն ծայրահեղ դեպքում կարելի չի կրակով խանձել, կամ յեփ տալ ջրում մոտ կես ժամ. բայց դրանից չրջանակները կարող են ծովել, ուստի ավելի լավ և դրանց այրել և փոխարինել նորով :

Կարելի չէ փեթակը արտաշանել նաև լեհեկու լամպով (п а-
яльва я лампа) : Դրա բոցը ուժեղ լինելով , արտաշանումը կա-
տարվում է արագ , այս դեպքում կարելի է լինում փեթակի պա-
տերին նավթ քսել :

ՄԵՂՈՒՆԵՐԻ ԹՅՆԱՄԻՆԵՐԸ

Ա. Յ Ե Ց

Մինչև շրջանակավոր փեթակի յերևան գալը, ցեցը տարածված էր հին ձևի փեթակներում՝ քթոցներում և ահագին վնասներ հասցնում մեղվապահներին։ Յեցը յերևան և դայիս անմաքուր պահվող կամ թույլ ընտանիքներում՝ չի խնայում նաև հին չեչերը, վորոնք մեղվապահի անուշադրության պատճառով յերկար ժամանակ մնում են առանց հալելու։

Ներկայում, յեթև մեղվապահն իր ձեռքի տակ ունի չարժապան մասերով փեթակ, նախազուգական միջոցներ պործադրելով, կարող և վերջ տալ ցեցի դոյության։

Յերբ ցեցի թիթեռին հաջողվում փեթակ մտնել, նա սկսում ձվիկներ ածել իրեն հարմար տեղերում—հատակին թափված մոմի փշրանքների վրա, աղբի, ծածկոցի ծալքերի, սեպած հացի բջիջների մեջ և փեթակի այլ մասերում։ Այդ ձվիկներից դուրս յեկած վորդերը սնվում են մոմով, մեղվի վորդերի չապիկներով և կղկղանքով։ Վորովհետև ցեցի վորդերը չեն կարող միմիայն մոմով կերակրվել, ուստի սպիտակ մոմահացերը ազատ են մնում քայքայումից։ Անցնելով փեթակում յեղած հացերին, այդ վորդերը չեն ուտելով անցքեր ևն րացում, մեղուններից պաշտպանվելու համար իրենց վոստանով ծածկում են, իսկ թույլ, կամ անմայր ընտանիքում նրանք անցնում են հացից—հաց։ Յեթև մեղվապահն ոգնության չհասնի սովյալ ընտանիքին, ցեցի վորդերը կտիրեն ամբողջ բնին և պատճառ կդառնան կամ փեթակի վառնչանալուն կամ ընտանիքի փախչելուն։ Յեցի դեմ կռվելու համար պործադրում են հետևյալ միջոցները։

1. Փեթակները պետք և պահել մաքուր և կանոնավոր։ Ամառվա ընթացքում նրանց պետք և հիմնովին մաքրել, իսկ հատակներն ավելի հաճախ մաքրել։ Այն հացերը, վորոնք ավելի շատ են վնասված, պետք և փեթակից հանել, իսկ քիչ վնասվածների բջիջները՝ մաքրել և թողնելով փեթակում՝ հսկել։

2. Ամեն անգամ փեթակը բաց անելիս պետք է նայել և կարճ յեղած դեպքում մաքրել հատակը, ծածկոցը, չրջանակները և այլն:

3. Թույլ ընտանիքներ չպետք և պահել. դրանք չեն կարողանում բուներ մաքուր պահել և կովել ցեցի դնել: Այլպիսիք լինելու դեպքում, պետք և թողնել աշխարհ չրջանակ, վորքան կարող են ծածկել մեղուները, հակառակ դեպքում՝ մեղուներից ազատ չրջանակներում ցեցը կարող և ձու ածել և դարգանալ:

4. Պետք և հակել, վոր մեղվանոցում չլինեն անմայր ընտանիքներ, վորովհետև դրանք նույնպես չեն մաքրում իրենց բուներ և վոչ էլ կովում վնասատուների դնել:

5. Մեղուներ չպահել հնացած փեթակներում, քանի վոր ցեցը նման փեթակների մեջ ալիլի հեշտությամբ և մուտք դործում:

6. Պետքական մոմահացերը, վորանց մեջ մեղվի վորդեր են ոնվել, պետք և ծծմբով ծուխ տալ և պահել ծածկված արկղներում: Կարելի չե կախել նաև առաստաղից՝ ձողերի վրա, միջանցիկ քամիներին մեջ, ապա տառալա ընթացքում մի քանի անգամ ծծմբով ծուխ տալ: Մծումբն ազդում և միայն ցեցի վորդերի վրա, իսկ ձվիկներին՝ վոչ, ուստի կասկածելի դեպքերում՝ ծուխ տալը պետք և կրկնել մեկ շաբթից հետո, վորպեսպի աջղ ձվիկներից յեղած վորդերն ևս վոչնչանան:

Բ. ՄԿՆԵՐ

Մկները, մեղուների ամենավտխերիմ թշնամիներն են: Նրանք զեռ աշնանից մտնում են փեթակներն ու ձագեր հանում: Զմերանոցում, մեղուների կծկված ժամանակ, բացի մեղրից և մոմից, նրանք ուտում են նաև մեղուներին, թողնելով միայն նրանց վորիկի ծայրը, վորտեղ թաղնված և լինում մեղվի իտայթը: Բացի դրանից, մկերը անհանգիստ են անում մեղուներին, վորի հետևյալնքով նրանք ալիլի մեղր գործածելով՝ ստանում են վորլուծություն, կամ ամբողջ պաշարը սպառելուց հետո՝ քաղցից վոչնչանում են:

Մկները դեմ կովելու համար մեղուներին պետք և պահել առանց ճեղքերի և անցքերի փեթակներում: Արկանոցների բարձրությունը պետք և լինի վոչ ալիլի, քան 7-8 միլլիմետր:

Զմերանոցում պետք և դնել թակարդներ, կամ հատակին ցրել մկնդեղ:

Գ. ՄՐՋՅՈՒՆՆԵՐ

Մրջյունները փեթակ են մանուած մեղրից սպափելու նպատակով: Շաքարը կամ շաքարաջուրը նրանց տալիս յի հրապուրում: Անթի մեղվապահան ուշադրութեամբ շրջապանի մրջյունների անց ու դարձին և փեթակները հաճախ չմաքրի, նրանք աշտակ յերկար մնալով, կարող են անցնել բարձի տակ ու ձու ածել և աշտակել և հատառտովել, կամ աեփարի հետեւում հաղակույտ կազմել:

Մրջյունները մեղուներին առանձին վնասներ չեն հասցնում, բայց մեծ անհանդատութեամբ են պատճառում: Հաճախ մեղուները դրանց հետ կռվում են և ներս չեն թողնում:

Հաճախ մեղուն ճանկերով մրջյունին բարձրացնում և սղի մեջ և մեղվանոցից բաժանանալով հեռացնելով՝ վայր ձգում: Դրանց դեմ կռվելու ամենալավ միջոցը՝ մրջյունաբները վաշնչողնելն են:

Այդ նպատակով մրջյունների վրա ածում են աղաջուր, յի-ոսցրած ջուր, կամ նավթ և վառում:

Դ. ՄԵՂՎԻ ՎՈՋԻԼԸ

Փեթակը նախելիս սուր և դեղնու աչքը կարող և նկատել վորեւ մեղվի, բուռի, կամ մոր կրծքի վրա վաշիչներ: Դրանք առանց աչքերի անթի միջոտներ են: Մարմինը մուգ-մանրագույն և, ծածկված խիտ մաղիկներով, իսկ յերկարութեամբ՝ մուս կեւ միլլիմետր: Այդ վաշիչը մեղուների պարագիտն և նա ծծում և նրանց սրգանիցմի հյութը և քաշքաշում նրանց: Ամենից շատ տուում են մայրերը, վորովհետեւ նվազում և նրանց ձվի քանակը, յերբեմն և սրգանիցմի ուժասպաստումից՝ սատկում են:

Վաշիչի դեմ կռվելու համար փեթակի հատակը պետք և միշտ մաքուր պահել, քանի վոր այդ պարագիտները գարդանում են հատակի սղրում: Վաշիչները մոր վրայից կարելի յի հեռացնել ծխախոտի ծխով: Դրա համար մորը պետք և բռնել թևերից կամ կրծքից ու բուռնցք կազմել՝ ստանց սեղմելու, ապա բերանով ծուխ տալ բուռնցքի մի ծայրից աջակիս, վոր ծուխը դուրս դա մյուս ծայրից:

Յերկու խոսք	3
Առաջարան.—Մեղվաբուծության նշանակությունն ու նրա նպատակությունը	5

I ԳԼՈՒԽ

Կովկասիան մեղու	7
---------------------------	---

II ԳԼՈՒԽ

Մեղուների կյանքը	9
Մայր	»
Բանվոր-մեղու	14
Բոռ	18
Բանվոր մեղվի, բոռի և մոր զարգացումը	19
Մեղուների շինարարական աշխատանքները	»

III ԳԼՈՒԽ

Մեղվանոցային ինվենտար	24
Մեղվաբուծական անհրաժեշտ գործիքներ	28

IV ԳԼՈՒԽ

Մեղվանոցի տեղի ընտրությունը	37
Մեղուների դուրս դնելը և բուռցիկ գնումուն	»
Հատակների մաքրելը	41
Ի՞նչպես վարվել մեղուների հետ	»
Փեքակները դիտելու կանոնները	42
Դարձնանային գլխավոր գնումուն	43
Անմայր ընտանիքին մայր տալը	46
Ընտանիքների միացումն	47
Թեքուրյուններն ունեցող ընտանիքների ուղղելը	48
Անմայր ընտանիքների ուղղելը	»
Բուռձու մայրով ընտանիքի ուղղելը	49
Թույլ ընտանիքների ուղղելը	»
Բուռձու մեղուների ուղղելը	50
Անտեղ մայրերի փոխարինելը լավ մայրերով	50

Ընտանիքի զարգացումը և բնի լայնացումը	51
Գողութքուն և նրա դեմ կռվելու միջոցները	52
Մեղուներին շափարով կերակրելը	54
Մայրեր համելը	56
Մեղուները քոսից շրջանակավոր փեքակի մեջ փոխադրելը	57

V ԳԼՈՒԽ

Ձագ	60
Բնական ձագեր	»
Ձագի տեղավորելը	61
Ի՞նչ ուժի ձագեր պետք է վերցնել	62
Ձագերի բնորոշությունը	63
Ձագերի միացնելը : Նոր և հին բնտանիքները ձագերով ու՝ ժեղացնելը	»
Ձագի յետ տալը մայր-փեքակին	64
Յերկրորդաձագի և հետնաձագերի դուրս գալն արգելելը	»
Նոր տեղավորած ձագերի փախչելու պատճառները և նրա դեմ սանելու միջոցները	»
Ձագերի խնամելը	65
Մայր-փեքակների խնամելը	66
Ավելորդ մայրերի պահպանելը և մայրաքիջից մայր հանելը	»
Մեղրի նվազելը ձագ տալու հետևանքով	67
Ձագ տալու պատճառները	»
ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ	69
Մայրերի փոխարինելը քիչ ձագ տվող մայրերով	»
Ընդարձակությունը վորպես միջոց ձագտվության դեմ կռվելու համար	»
Լավ շինված մոմահացերի նշանակությունը	»
Արգելիներ մոր համապարհին	70
Առատ ողավոխության ապահովումը	»
Փեքակների սովեղարկելը	»
Բնի շուրջը կնիված մեղրից առաջացող արգելիները և ուժեղ ընտանիքների առավելությունները	»
Վաղաժամ աշխատանք վերնահարկերում	71
Նեկտար պատրաստելու համար անհրաժեշտ է բազմացնել վերնահարկերի հացերը	»

	ԵՋ
Բնից մեկ կամ յերկու շրջանակ (վորդով) հեռացնելը	72
Մայրաքիչների կտրատելը	»
Ներգործական միջոցներ ձագ տալու դեմ	»
Գեմարիի ձևը	73
Արհեստական ձագ	»
Նաղկեռումների (պահեստի մայրեր) կազմելը	75
Բուսածու մեղունների ուղղելը	76

VI ԳԼՈՒԽ

Գլխավար քերֆ	78
Վերնահարկեր դնելը	79
Նոր մեղր ստանալու և պահելու ձևը	»
Մեղրահաց ստանալը	81
Վերնահարկեր վերցնելն ու մոմահացեր պահելը	»

VII ԳԼՈՒԽ

Արհեստական ձագ վերցնելը մեղրաքերֆից հետո	82
Գլխավոր մեղրաքերֆից հետո կատարելիք աշխատանքները	»
Աշնանային գլխավոր զննումն	83
Մեղուններին քողովելիք պաշարը	84
Պաշարի դասավորելը բնում	85
Զմեռվա պաշարի լրացումն	»
Շահադիտական կերակրումը քերֆից հետո	86
Ընտանիքները ձմերելու համար պատրաստելը	»

VIII ԳԼՈՒԽ

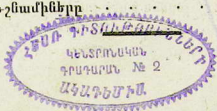
Մեղունների ձմերելը	86
Մեղունների դրսում ձմերելը	89
Մեղուններին ձմերանոց դնելն ու հսկելը	90

IX ԳԼՈՒԽ

Մեղվի հիվանդությունները	92
-----------------------------------	----

X ԳԼՈՒԽ

Մեղունների քշնամիները	101
---------------------------------	-----

ԿԱՐԴԱԼՈՒՑ ԱՌԱՋ ԽՆԴՐՎՈՒՄ Ե ՈՒՂՂԻԼ ՇԵՏԵՎՅԱԼ ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐԸ

Տողիւծ և	Պետի՛ և լիմի	Տ Ո Ղ նշ գերեկոյ ներքեկոյ	
Մեկունքի	Մեկունքի	6	11
Ճաղկեփոշու	Ճաղկեփոշու	»	14
Կրակրում	Կրակրում	9	»
բոսերն արու բոս	բոս . բոսերն արու	18	»
Հայր	Քայր	19	— 19
100, 400, 200 կիւտք	100, 400, 290 գր	»	— 15—18
Հաստատությունը	Հաստատությունը	22	— 8
բարձր	բարձր	27	— 10
չրջականանոց	չրջականանոց	34	— 7, 8
ծածակիւծ	ծածակիւծ	35	— 1
Եյին բոլորին	Եյին բերում բոլորին	38	— 13
պատրի	պատրի	40	— 14
Գարնանյին	Գարնանյին	43	— 9
Սրականոցները	Սրականոցները	53	15 —
Հետնաձագերի գալն	Հետնաձագերի դուրս գալն	61	— 15
Հեխացնելը	Հեռացնելը	72	2 —
5 ⁰ + R	+ 5 ⁰ R	82	9 —
դործողությունն կամ	դործողությունը պիտի	83	— 16
աղչարը	աղչարը	85	— 8
ջերմություն	ջերմություն	91	5 —
Հայտնի յե առաջը	Հայտնի յե առողջ	93	— 10
թերթ	ժերթ	97	15 —
Մըջուանների	Մըջնարների	103	15 —

21. Ա. Դանելյանց.—Համ և ուշ, քան յերբեք (աղբուղիյնս) (սպասված)	30
22. Կ. Կ. Մելիք-Շահնազարյան.—Կոսովհատը և կանեփը (բուսական)	30
23. Ս. Լուկաշին.—Անգրիայի կաթի տնտեսական դրությունը (սպասված)	15
24. Հրահանգ Հայաստանի և Ս. Հանրապետության անառններից փաշտելուն բաց քաղնիչու համար (պաշտոնակ.)	
25. Պրոֆ. Ավ. Քալանթար.—Կաթնատու կովի կերակր. (բուսական)	30
26. Ա. Ա. Տրիֆոնով.—Ինչու պետք է ցելը շուտ անել	15
27. Ա. Բակունց.—Գալուստի վիկը (աղբուղիական)	15
28. Ա. Բակունց.—Կարտոֆիլի ժշակությունը (սպասված)	20
29. Լ. Սուրստին.—Կովի դասը (աղբուղիական)	30
30. Կ. Կ. Մելիք-Շահնազարյան.—Տրիկանեփ (սպասված)	5
31. Իս. Տեր-Ներսիսյան.—Պաղատու ծառերի վնասատուներն ու հիվանդությունները (սպասված)	25
32. Արագի.—Տրակտոր (աղբուղիական)	15
33. Յալաացի.—Կորհրդավոր արտունջներ (աղբուղիական)	15
34. Խնկա-ապեր.—Գյուղատնտեսական արտադր. և իր աղբուղիական	20
35. Ս. Ֆրիդլիխ.—Տասը պատգամ անասնապահին (բ. աղբուղիական)	20
36. Մ. Խանգուլյան.—Մեղվարուծության գործնական ձեռնարկ (սպասված)	(6)
37. Արամայիս Բերգմանյան.—Մեր գյուղատնտեսության հերթական խնդիրներից (սպասված)	40
38. Ա. Արամայան.—Գուլման, թե՛ արոր (սպասված)	10
39. Վ. Բոլկով.—Այն աղբառի կովն է (սպասված)	20
40. Իս. Տեր-Ներսիսյան.—Գոմաղբը	20
41. Ի. Կուզնեցով.—Լենինը և գյուղացիությունը	30
42. Ա. Մուշեղյան.—Անտառ պետք է հաշվով կտրել	5
43. Իս. Տեր-Ներսիսյան.—Ինչպե՞ս պատվաստել պաղատու ծառերը	10
44. Ա. Բակունց.—Պատրիարքի կոմունան	30
45. Լ. Ազատյան.—Մեծաղաչախից դեպի սոցիալիզմ՝ կոպե-րացիայի վրայով	1 և 50
46. Վ. Միխայիլով.—Տափարի վարակիչ հիվանդությունները	5
47. Մ. Թումանյան.—Վիկ	25
48. Պ. Քալանթարյան.—Գոմաղբ	5
49. Նաչեմբերի ճամադարին (Ժողով.) (սպասված)	20
50. Պրոֆ. Ավ. Քալանթար.—Կաթնատու կովի ընտրությունը և նախիրի ազնվացումը	30
51. Հրահանգ. գյուղատնտ. կոպ. ընկերութ. առաքաղբելու կարգի մասին (Համ. Գյուղ. Կյանք-ի)	
52. ՀՍԽՀ հողագտագործության և հողաշինարարության ընդ-կիմունքները	20
53. Լ. Փիրումյան.—Հողօդկոմատի 1927-28 թ. զարգացե-լությանը	

54. Ա. Արամայան. — Դեպի բերքի բարձրացում
55. Վ. Գ. Գորբիևի. — Ձկների արհեստ. բեղմնավորումը . . . 25
56. Ա. Վերմիշյան. — Պաղատա. աղբին ու նրա խնամքը . . . 26
57. Մ. Մաքսարյան. — Վալիարաբուհու թշուհ
58. Յ. Մ. և Մ. Բ. — Մանրարարու թշուհ
59. Ա. Յերգիյան. — ԱՄՖԻՀ անասնապահությանը և պաղտանա. ինդուստրիային . . . 27
60. ՀԱՄԿ(Բ)ԿԿ Վորշուխ բամբակապրծուքյան մասին
61. Ա. Արամայան. — Բերքի և հողի օգտագործման մասը
62. Խ. Կանա. շինարարությանը ԱՄՖԻՀ-ում
63. Ա. Ասլանյան. — Մեղրայանի ուղեգրային . . . 28

ՊԱՏՐԱՍՏՎՈՒՄ ԵՆ ՅԵՎ ՇՈՒՏՈՎ ԿԶԱՆՋՆՎԵՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Խ. Տեր-Ներսիսյան. — Բնական մշակելի խաղողի աղբիները (Բ. ասպարու թշուհ)

Գ. Դավանարյան. — Բերքի բարձրացման խնդիրները

Մ. Խաչատրյան. — Հանրամատչելի գրույքներ գինեգործության ժամանակ

ԳԻՄԿԻ՝ ՅԵՐԵՎԱՆ, ՀԱՊՃԱՊԿԱՄԱՆ՝ Հրատարակչության,
«Հայագրք» կենտրոնական և զամբարանային գրադարան-
նախնական, Գրականության մեթոդական:

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. գրադ.

FL0002556

A $\frac{\text{II}}{23998}$